

Z. ISLOMOV, D. RAHIMJONOV, J. NAJMIDDINOV, N.ISMATOVA

DUNYO DINLARI TARIXI

O‘rta umumta’lim muassasalarining 11-sinflari va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limi muassasalari uchun darslik

1-nashri

**O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi
tasdiqlagan**

Toshkent
«Yangiyo‘l Poligraf Servis»
2018

UO‘K: 17=512.133(075.2)

KBK: 71.04ya721

Q 97 Islomov, Zohidjon.

Dunyo dinlari tarixi 11-sinf: O‘rta ta‘lim maktablari va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limi muassasalari uchun darslik / Z. Islomov, D. Rahimjonov, J. Najmiddinov, N. Ismatova. — Birinchi nashr. — Toshkent.: «Yangiyo‘l poligraf servis», 2018. — 144 b.

UO‘K: 17=512.133(075.2)

KBK: 71.04ya721

ISBN 978-9943-4935-9-9

Mas‘ul muharrirlar:

A. Hasanov, tarix fanlari doktori, professor

N. Ismatovanning pedagogik ishlanmalari va metodik tahiri ostida tayyorlangan

Taqrizchilar:

N. Muhamedov, tarix fanlari nomzodi, dotsent

M. Alimova, tarix fanlari nomzodi, dotsent

A. Zamonov, O‘z FA O‘zbekistonning eng yangi tarixi masalalari bo‘yicha
Muvofiqlashtiruvchi-metodik markaz katta ilmiy xodimi

F. Karimov, siyosiy fanlar doktori

J. Tohirov, Xorijiy tillarga ixtisoslashtirilgan davlat umumta‘lim maktabi
o‘qituvchisi

Sh. Qudratov, Toshkent shahridagi 41-maktabning tarix fani o‘qituvchisi

B. Mahmudboyev, Guliston Davlat universiteti qoshidagi akademik litsey
o‘qituvchisi

Ushbu darslik O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Din ishlari bo‘yicha qo‘mitaning 2018-yil *****dagi ****-raqamli tavsiyasi, Respublika ta‘lim markazi qoshidagi «Tarix» fani ilmiy-metodik kengashi hamda O‘zbekistonning eng yangi tarixi masalalari bo‘yicha muvofiqlashtiruvchi-metodik markazning 2018-yil *****dagi **-sonli xulosasiga asosan nashrga tavsiya etilgan.

**Respublika maqsadli kitob jamg‘armasi mablag‘lari
hisobidan chop etildi.**

© Z. Islomov, D. Rahimjonov,

J. Najmiddinov, N. Ismatova. 2018.

© «Yangiyo‘l poligraf servis», 2018.

ISBN 978-9943-4935-9-9



1-§ O‘ZBEKISTONDA XAVFSIZLIK VA BARQARORLIK MUHITINI SHAKLLANTIRISH



BUGUN DARSDA QUYIDAGILAR BILAN TANISHASIZ:

1. Xavfsizlikni ta’minlash – eng muhim masala.
2. Xavfsizlik va barqarorlikni ta’minlashda millatlararo totuvlikning ahamiyati.

XAVFSIZLIKNI TA’MINLASH – ENG MUHIM MASALA

Bugungi kunda xavfsizlik butun dunyoda eng dolzarb masala bo‘lib qolmoqda. Yil sayin davlatlar tomonidan mudofaa tizimi va harbiy sohaga ajratilayotgan harajatlarining oshib borishi fikrimizni tasdiqlaydi. Biroq, faqatgina zamonaviy qurol yarog‘ga ega bo‘lishning o‘zigina xavfsizlikni ta’minlamaydi.

Chunki, zamonaviy buzg‘unchi kuchlar ochiqchisiga kurash olib bormay, balki to‘satdan qo‘poruvchilik ama-



Odotsiz, tarbiyasiz va badxulq kishilar bilan tortishmang.

*Imom
G‘azzoliy*



«Ma’lumki, bizning qadimiy va saxovatli zamini-mizda ko‘p asrlar davomida turli millat va elat, madaniyat va din vakillari tinch-totuv yashab kelgan. Mehmondo‘stlik, ezgulik, qalb saxovati va tom ma’nodagi bag‘rikenglik bizning xalqimizga doimo xos bo‘lgan va uning mentaliteti asosini tashkil etadi».

Shavkat Mirziyoyev



«Cherkov va sinagogalarni vayron qilish man etiladi. Bu masalada ilm ahli orasida ixti lof yo‘qdir».

Abu Mansur Moturidiyning «Ta’viloti ahlis-sunna» kitobi, «Haj» surasining 40-oyati tafsiri.

liyotlarini qo‘llash, harbiylar emas balki tinch aholini nishonga olish kabi qabih usullardan foydalanmoqdalar.

Bunda esa, milliy va diniy nizolarni keltirib chiqarish asosiy maqsad hisoblanadi. Masalan, XX asrning ikkinchi yarmida davlat-huquqiy, etno-hududiy va etno-demografik zaminda 300 dan ortiq katta-kichik nizolar qayd qilingan.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev o‘zining saylovlari dasturida tinchlikni ta‘minlash, millatlar va dinlararo totuvlik muhitini qo‘llab-quvvatlash, ***din niqobidagi ekstremizm va terrorizmga*** qarshi ayovsiz kurash masalalarini asosiy tamoyil sifatida olg‘a surdi.

O‘zbekiston diyorida qadimdan turli sivilizatsiya vakillari, madaniy qatlamlar, xilma-xil e‘tiqod va dunyoqarashlar yonma-yon yashab kelgan. Bu zamin ota-bobolarimiz yashab o‘tgan azaliy va muqaddas makondir. Bu zamin Sharq va G‘arbning, Shimol va Janubning, qadim o‘tmish va buyuk kelajakning tutashgan joyi, Markaziy Osiyoning yuragi, insoniyat tafakkuri,



«HARAKATLAR STRATEGIYASI»

Saylovoldi dasturidan kelib chiqqan holda, Prezidentimiz tashabbusi bilan «2017-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha «Harakatlar strategiyasi» ishlab chiqildi. Strategiyada beshinchi yo‘nalish sifatida «Xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag‘rikenlikni ta‘minlash hamda chuqur o‘ylangan, o‘zaro manfaatli va amaliy tashqi siyosat sohasidagi ustuvor yo‘nalishlar» belgilandi. Bu ham, yurtimizda fuqarolarimiz xavfsizligi, millatlar va dinlararo bag‘rikenlikka berilayotgan e‘tibordan dalolat beradi.

fan va madaniyatining eng koʻhna oʻchoqdaridan biridir. Bu tuproqda jahonni hayratga solgan sivilizatsiyaning ildizlari vujudga kelgan, insoniyat tarixining eng qadimgi davrlariga mansub diniy va falsafiy anʼanalar shakllangan. Qadimgi yunon faylasufi Geraklit bu yurtni «*Falsafiy tafakkur beshigi*», deb bekorga taʼriflamagan. Shuni taʼkidlash joizki, bizning sivilizatsiya oʻziga xos bagʻrikenglik tafakkur uslubiga tayanadi.

Uch ming yillik tariximiz shundan guvohlik bermoqdaki, oliyanoblik va insonparvarlik, millatlararo totuvlikka intilish xalqimizning eng yuksak fazilatlaridan hisoblanadi. Bu boradagi anʼanalar avloddan-avlodga oʻtib kelmoqda.

XAVFSIZLIK VA BARQARORLIKNI TAʼMINLASHDA MILLATLARARO TOTUVLIKNING AHAMIYATI

Oʻzbekiston oʻz mustaqilligini qoʻlga kiritganidan soʻng, nafaqat mamlakatga nom bergan oʻzbek xalqi, balki mamlakatimizda istiqomat qilayotgan turli millatga mansub aholining maʼnaviy-madaniy ehtiyojlarini qondirishga yoʻnaltirilgan milliy-madaniy markazlar tashkil etildi. Ularning faoliyatini qoʻllab-quvvatlash hamda millatlararo munosabatlarni takomillashtirish uchun 1992-yil



Bagʻrikenglik va insonparvarlik madaniyatini rivojlantirish, millatlararo va fuqarolararo hamjihatlik va totuvlikni mustahkamlash, yosh avlodni shu asosda, Vatanga muhabbat va sadoqat ruhi-da tarbiyalash Oʻzbekistonda davlat siyosatining eng muhim ustuvor yoʻnalishlaridan biri etib belgilandi.

**Shavkat
Mirziyoyev**



TARIXGA NAZAR

Malumotlarga koʻra, bundan yuz yil avval hozirgi respublikamiz hududida 70 ga yaqin millat vakillari istiqomat qilgan. 1926-yilda respublikamizda 90 ta millat va elat yashagan boʻlsa, 1959-yilda ularning soni 113 taga, 1979-yilda 123, 1989-yilda esa 130 taga yetdi.





Ey insonlar,
darhaqiqat Biz
sizlarni bir erkak
(Odam) va bir
ayol (Havvo)dan
yaratdik hamda
bir-birlaringiz bi-
lan tanishinglar
(do'st-birodar
bo'lishinglar)
uchun sizlarni
(turli-tuman)
xalqlar va qabi-
la-elatlar qilib
qo'ydik. Albatta
sizlarning Alloh
nazdidagi eng
hurmatliragingiz
taqvodorrog'in-
gizdir. Albatta
Alloh bilguvchi
va ogohdir.

***Quroni
karim, Hujurot
surasi 13-oyat***

*«O'zbekiston
umumiy uyimiz»
festivali*

13-yanvarda Respublika Baynalmilal madaniyat markazi tashkil etildi.

2017-yilda Respublika Milliy madaniy markazi tashkil etilganligining 25 yilligi keng nishonlandi. Shu yili 19-mayada mazkur markazning faoliyatini yanada rivojlantirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni bilan uni «*Millatlararo munosabatlar va xorijiy mamlakatlar bilan do'stlik aloqalari qo'mitasi*» sifatida qayta tashkil etildi.

Shunisi diqqatga sazovorki, bu markazlar faoliyatida, millatidan qat'i nazar, barcha yurtdoshlarimiz qatnashishlari mumkin.

Millatlararo munosabatlar yo'nalishidagi dolzarb masalalardan biri aholining milliy tarkibiga mos keladigan ta'lim-tarbiya tizimini tashkil qilish.

Bu borada Xalq ta'limi vazirligining uzdu. sahifasida 2017–2018 o'quv yili uchun asosiy ko'rsatkichlar statistikasidagi ma'lumotga ko'ra respublikamizda 9628 ta maktab faoliyat yuritmoq-





IJODIY FAOLIYAT

Ushbu matnni o'qing undagi «mafkuraviy immunitet» atamasini izohlang.

«Ma'lumki, har qanday kasallikning oldini olish uchun, avvalo, kishi organizmida unga qarshi immunitet hosil qilinadi. Biz ham farzandlarimiz yuragida ona Vatanga, boy tariximizga, ota-bobolarimizning muqaddas diniga sog'lom munosabatni qaror toptirishimiz, ta'bir joiz bo'lsa, ularning mafkuraviy immunitetini kuchaytirishimiz zarur»

Islom Karimov



«Assalom Navro'z»
tadbiri

da. Shundan 9018 ta maktabda o'zbek tilida, 903 ta maktabda rus tilida, 365 ta qoraqalpoq tilida, 378 ta maktabda qozoq tilida, 245 ta maktabda tojik tilida, 44 ta maktabda turkman tilida, 90 ta maktabda qirg'iz tilida ta'lim berish yo'lga qo'yilgan.

Shuni unutmaslik kerakki, qayerda millatlararo totuvlik g'oyasining ahamiyati anglab yetilmasa, jamiyat hayotida turli ziddiyatlar, muammolar vujudga keldi, ular tinchlik va barqarorlikka xavf soladi. Bugungi kunda jahonning ayrim mintaqalarida sodir bo'layotgan milliy nizolar shundan dalolat berib turibdi.

Millatlararo totuvlik g'oyasini amalga oshirishga g'ov bo'ladigan eng xatarli to'siq — tajovuzkor millatchilik va shovinizmdir. Bunday illat, zararli g'oya tuzog'iga tushib qolgan jamiyat tabiiy ravishda halokatga yuz tutadi. Bunga uzoq va yaqin tarixdan ko'plab misollar keltirish mumkin.

Masalan fashizm g'oyasi insoniyat boshiga ko'plab, kulfat, ofat-balolar yog'dirgan va oxir-oqibatda o'zi ham halokatga uchragan. Lekin hanuzgacha fashizm,



Imonning
afzali sabr va
bag'rikenglikdir.

Hadis

Handwritten signature or calligraphy.



Qushlar kabi havoda uchishni o'rgandik. Baliqlar kabi dengizlarda suzishni o'rgandik. Lekin hozirgacha yer yuzida aka-ukadek yashashni o'rganmadik.

*Martin
Lyuter King*

shovinizm, irqchilik g'oyalarini tiriltirib, millatlararo totuvlik, hamjihatlik g'oyasiga qarshi «salib yurishi» kabi harakatlarni uyushtirishga urinayotgan kuchlar borligi barchamizni hushyor torttirishi lozim. Bugun, butun dunyodagi tinchlikni ta'minlash yo'lidagi asosiy g'ov, to'siq bu terrorizmdir. XX asrning ikkinchi yarmida xalqaro miqyosda o'zini ochiq namoyon etgan, turli shiorlar bilan niqoblangan terrorizm XXI asrga kelib ham mintaqalar va mamlakatlar hayotiga birdek tahdid solmoqda. Ma'lumotlarga ko'ra, bugun dunyo bo'yicha 500 ga yaqin terrorchilik tashkilotlari mavjud. Bir yil mobaynida butun Yer yuzida sodir etilgan teraktlar va ularning oqibatida halok bo'lganlarning soni bir necha o'n mingni tashkil etishi terrorizmning tinchlik va xotirjamlikni izdan chiqarishga qaratilgan asosiy tahdidlardan biri ekanligini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, yurtimizda xotirjam tong otirish, uyquga ketish, ta'lim olish va kelajak haqida rejalarni qurishni istar ekanmiz, tinchlikni ta'minlash, xavfsizlik, barqarorlikni ta'minlash, birinchi navbatdagi masala bo'lib qolaveradi. Uni amalga oshirishda barchamiz bir tan-u bir jon bo'lib harakat qilmog'imiz lozim.



MUSTAHKAMLASH UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

1. Xavfsizlik va barqarorlikning ahamiyatini qanday baholaysiz?
2. Keksa buvi va buvalaringizdan urush va tinchlik haqida fikrlarini so'rganmisiz?
3. Xavfsizlikni ta'minlashda millatlararo totuvlikning ahamiyati nimalardan iborat?
4. Bugungi kunda butun dunyodagi barqarorlikka tahdid solayotgan eng katta xavf nima, deb o'ylaysiz?



2-§

DINSHUNOSLIKDAGI ZAMONAVIY TENDENSIYALAR



BUGUN DARSDA QUYIDAGI MAVZULAR BILAN TANISHASIZ:

1. Dinshunoslik fanining rivojlanish tarixi.
2. Din sotsiologiyasi, falsafasi, psixologiyasi, fenomenologiyasini o'rganishdagi yangi tendensiyalar.

DINSHUNOSLIK FANINING RIVOJLANISH TARIXI

Dunyodagi barcha dinlar va ular bilan bog'liq jarayonlarni xolisona o'rganuvchi fan «Dinshunoslik» deb ataladi. Mazkur fanning sohalari juda ko'p bo'lib, ulardan biri «Dunyo dinlari tarixi»dir.

Konstantin davrida IV asrda xristian dini boshqa dinlar bilan bir mavqega ega bo'ldi. Yevropada xristianlik dinining Rim imperiyasi tomonidan davlat dini sifatida e'tirof etilishi esa (milodiy IV asr) va cherkovning asta-sekin hokimimiyatni qo'lga olishi natijasida, ilm-fan ham xristianlik ta'siriga tushib qoldi. Bu davrda, dinlar



TARIXGA NAZAR

Qadimgi Gretsiya va Rim yozuvchilari asarlari-dayoq turli xalqlarning dinlari haqida ma'lumotlar kelgan. Masalan, «tarix otasi» nomini olgan Gerodot (mil. avv. V asr) ham o'zi tadqiq qilgan xalqlarning tarixi haqida ma'lumot berish barobarida, ularning dinlari haqida ham to'xtalib o'tgan.



MA'LUMOT UCHUN

Dinshunoslikning boshqa diniy fanlardan farqi shundaki, unda har qanday din haqida xolis, tanqid va haqorat qilmagan holda ma'lumotlar beriladi.





IJODIY FAOLIYAT

Gomer va Gesiodning asarlaridan xudolar va qahramonlar haqida berilgan ma'lumotlarni eslang.

Ushbu asarlar orqali qaysi davrga oid dinlar haqida ma'lumot olish mumkin?



*Gomer.
«Odiseya» dostoni
qahramonlari*



Maks Myuller

borasidagi tadqiqotlar faqatgina ilohiyot ko'rinishida bo'lib, xristianlik, xususan katoliklikning boshqalardan ustunligini isbotlashga yo'naltirilgan edi.

Biroq, XIX asrga qadar xristian olamida boshqa dinlar haqida xolis ma'lumot beruvchi to'laqonli asar yaratilmagan edi.

VII-VIII asrlarda o'sha davrda mavjud dinlar haqida kichik risolalar paydo bo'lgan. VIII-IX asrlardan esa dinlar tarixi va ta'limotlariga oid ilk kitoblar yaratildi.

XIX asrga kelib Yevropa mintaqasida cherkovning ta'siri kamaydi. Natijada, boshqa fanlar qatori dinshunoslik fani ham cherkov ta'siridan chiqib boshladi. Shu davrda Maks Myullerning «Qiyosiy mifologiya», «Dinlarning asosi va shakllanishiga oid ma'ruzalar» nomli asarlari nashrdan chiqi.

Keyinchalik u mashhur Oksford universitetida dinlar tarixidan ma'ruzalar o'qigan va birinchi bo'lib «dinshunoslik» atamasini iste'molga kiritgan. Shu yo'sinda,



Buyuk bobomiz Abu Rayhon Beruniy haqiqiy ma'noda musulmon sharqidagi dinshunoslik fanining otasi nomiga munosibdir.

Uning «Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar», «Hindiston» kabi asarlarida turli dinlar haqida batafsil ma'lumotlar berilgan.

dinshunoslik Parij, Bryussel va Rim universitetlarida fan sifatida o'qitila boshlagan. Sobiq Sovet ittifoqi davrida dinshunoslik fani, asosan, dinlarni tanqid qilish va «eskilik sarqiti» ekanini isbotlash uchun o'rganildi. Natijada, uning nomlanishi ham «Ilmiy ateizm» deb o'zgartirildi. Yillar davomida, universitetlarda «Ilmiy ateizm» kafedralari tashkil etilib, talabalarga «din xalq uchun afyundir», degan g'oya singdirildi.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach dinshunoslik sohasi ham ateistik mafkura ta'siridan chiqarildi.

O'sib kelayotgan avlodda dinlar haqida to'g'ri va xolis fikrlarni shakllantirish, ularni dinlararo bag'rikenglik ruhida tarbiyalash maqsadida, 90-yillarning o'rtalaridan umumta'lim maktablarining 9-sinf o'quv dasturiga «Dunyo dinlari tarixi» fani kiritildi.

2017 yilda qabul qilingan yangi tartibga muvofiq endilikda dinshunoslik asosiy fan sifatida e'tirof etildi. Davlat ta'lim standartlari va dasturlari tasdiqlanib, 8-, 9-, 10- va 11-sinflarda o'qitilishi belgilab olindi.

Mazkur sohani rivojlantirish yo'lida 1999-yilda Toshkent islom universitetining tashkil etildi. Universitet o'z yo'nalishlari bo'yicha bakalavr va magistr mutaxassislar tayyorlana boshladi.



“Ilm mol-dunyodan ko'ra yaxshiroqdir. Chunki, ilming seni asraydi, mol-dunyoni esa sen asrashing kerak bo'ladi. Mol-dunyo sarf qilinsa kamayadi, ilm esa o'zgararga o'rgatish bilan yana ziyoda bo'laveradi”.

Ali ibn Tolib



ISLOM TARIXIDAN

Islom olamida qiyosiy dinshunoslik sohasida ham salmoqli ishlar qilingan. Ulardan Abu Rayhon Beruniyning «Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar», Ibn Nadimning «Ko'rsatkich», Muhammad ibn al-Huzaylning «Majusiylik va ko'pxudolilik kitobi», Abul-Abbos Ahmad ibn Muhammad as-Saraxsiyning «Sobiylarning mazhablari vasfi haqida risola», Abu Zayd al-Balxiyning «Dinlar shariatlari kitobi» asarlarini sanab o'tish mumkin.





MA'LUMOT UCHUN

Din tarixi — dinlarni tarixiy nuqtai nazardan o'rganadigan dinshunoslik sohasi. Unda asosan dinlarning yuzaga kelishining tarixiy shart sharoitlari, asoschilari, ilk jamoalar, rivojlani-sh bosqichlari va hozirgi holatiga ahamiyat beriladi.

2018-yilning 16-aprelida mamlakat prezidentining faroniga ko'ra O'zbekiston musulmonlari idorasining O'zbekiston islom akademiyasi va O'zbekiston islom universiteti negizida O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi tashkil etildi.

DIN SOTSILOGIYASI, FALSAFASI, PSIXOLOGIYASI, FENOMENOLOGIYASINI O'RGANISHDAGI YANGI TENDENSIYALAR

Dinshunoslik tarix, falsafa, psixologiya, sotsiologiya kabi ijtimoiy fanlar bilan mustahkam bog'liqdir. Bu bog'liqlik natijasida, dinshunoslik tarkibida bir qancha sohalar yuzaga kelgan.

Din sotsiologiyasi. Din – jamiyat munosabatlari, bu munosabatlar ortidan kelib chiquvchi natijalarni o'rganuvchi dinshunoslik sohasi. Bu ilm sohasi dinning davlat, xalq, oilaga nisbatan munosabatini, din sohasida yuzaga keluvchi ijtimoiy voqea–hodisalarni, turli diniy jamoalarning jamiyat bilan o'zaro munosabatlarini tadqiq qiladi. Din sotsiologiyasi, bir tomondan jamiyatga, boshqa tomondan diniy ilmlarga tayanadi.



IJODIY FAOLIYAT

Quyidagi hujjatni o'qing va mazkur qoida milliy qonunchilikda qanday aks etganligini aniqlang?

«Har bir inson fikrlash, vijdon va din erkinligi huquqiga egadir; bu huquq o'z dini yoki maslagini o'zgartirish, o'z dini yoki maslagi bo'yicha yakka tartibda yoki boshqalar bilan birgalikda ta'lim olish, toat-ibodat, diniy va marosimlarni ado etishda oshkora yoki xususiy tarzda e'tiqod qilish erkinligini qamrab oladi».

Inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasi 18-modda





Din sosiologiyasi kishilarning diniy e'tiqodlari, diniy tashkilotlarning faoliyatini, jamiyat a'zolaridagi diniy tafakkurni o'rganadi.

Sotsiologiyada din hodisasini o'rganishda dinni ijtimoiy hayotda bajarayotgan funksiyalariga albatta murojaat qilishi lozim bo'ladi. Avvalgi sinflarda ham bular bilan qisman tanishgansiz.

Din psixologiyasi. Insonga oid bo'lgan diniy hayotning turli jihatlarini psixologik jihatdan o'rganuvchi dinshunoslik sohasi.



Modomiki, donolarcha javob berishlarini xohlar ekansan – donolarcha savol ber.

Gyote



MA'LUMOT UCHUN

Sotsiologiya atamasi lotincha «societas» — jamiyat va yunoncha «logos» — ta'limot so'zlarining birikmasidan olingan bo'lib, u bevosita jamiyat haqidagi fan ma'nosini anglatadi.





MA'LUMOT UCHUN

Diniy ramz (belgi)larda yashirangan ma'nolarni ochish va majoziy so'zlarning muqaddas mazmunini yoritish kabi ishlar ham din fenomenologiyasining vazifalariga kiradi.

Din psixologiyasi shaxsning diniy tajribasini va bu tajribaning turli ko'rinishlarini bayon qilishga harakat qiladi. Kishining diniy his, tushuncha va yashash tarzi din psixologiyasining asosiy mavzusidir.

Din falsafasi. Dinning mohiyati, insonning diniy haqiqatlar bilan bog'liqligini o'rganadigan dinshunoslik sohasi. Uning e'tiborida bo'lgan mavzular boshida Xudoning borligi, sifatlari, yaratuvchi – koinot munosabati, yaratish, olamning yaratilishidagi maqsad, qayta tirilish, payg'ambarlik va vahiy kabi keng miqyosdagi masalalar turadi.

Din fenomenologiyasi. Fenomen, namoyon bo'luvchi, ko'zga ko'rinuvchi narsa bo'lib, fenomenologiya ko'zga ko'rinuvchi narsaning sistematik shaklda tadqiq qilinishidir. **Dinning ko'zga ko'rinuvchi, tashqarida aks etuvchi jihatlarini o'rganuvchi ilm sohasi «Din fenomenologiyasi» deyiladi.**

Din fenomenologiyasi diniy tuyg'u va bu tuyg'uning ko'rinishlari deyarli butun dunyoda bir-biriga o'xshashiga ishora qiladi, barcha dinlarning asli va g'oyasining



IJODIY FAOLIYAT

Mazkur matnni o'qing. Matnda dinshunoslikning qaysi sohasiga oid ekanligini tahlil qiling.

«...podshoh Doro ibn Doro xazinasida «Abisto» («Avesto»)ning o'n ikki ming qoramol terisiga tillo bilan yozilgan bir nusxasi bor edi. Iskandar Maqduniy otashxonalarni vayron qilib, ularga xizmat qiluvchilarni o'ldirgan vaqtda uni kuydirib yuborgan edi. Shuning uchun o'sha vaqtdan beri «Abisto»ning beshdan uch qismi (ya'ni, o'n sakkiz naski) yo'qolib ketdi. «Abisto» o'ttiz nask edi, majusiylar qo'lida chamasini o'n ikki nask (qism) qoldi.»

Abu Rayhon Beruniy



bir ekanligini isbotlashga harakat qiladi. Turli dinlarning ibodat va marosimlarini, muqaddas joy, zamon, narsa va shaxsiyatlarini tadqiq qilib, mushtarak jihatlarini topishga harakat qiladi.

Diniy asoslar, diniy fenomen va shakllanishlarga xizmat qiladi.

Din tarixi fani bir qancha fanlarga tayanadi va ular bilan uzviy bog‘liqdir. Masalan, tarix fani o‘tmishdagi voqea-hodisalarni o‘rganishi bilan birga, moziy va hozirdagi dinlarning tarixiy shakllanishi jihatidan Dinlar tarixiga yaqindan ko‘makchi bo‘ladi.

Diniy matnlarning o‘rganilishida filologiya fani alohida ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari tarixni o‘rganishda yordamchi fanlar mifologiya (rivoyat va afsonalar), etnologiya, arxeologiya, san‘at tarixi, folklor va shunga o‘xshash bir qancha fanlar ham din tarixi bilan bevosita bog‘liqdir.



Sobiq mustabid tuzum davrida yurtimizda 80 ga yaqin masjid faoliyat ko‘rsatgan bo‘lsa, 2017 yilga kelib ularning soni 2 ming 42 tani tashkil etdi.



MUSTAHKAMLASH UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

1. Din sotsiologiyasi falsafasi, psixologiyasi, fenomenologiyasi o‘rtasida qanday bog‘lanishlar mavjud?
2. Berilgan jadvalni misollar bilan to‘ldiring.

Din sotsiologiyasi	Din falsafasi	Din psixologiyasi	Din fenomenologiyasi

3. Din tarixini o‘rganishda qanday fanlar yordamchi hisoblanadi va nima uchun?
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 16-apreldagi «Diniy-ma’rifiy soha faoliyatini tubdan takomillashtirish chora tadbirlari to‘g‘risida»gi Farmonini topib o‘qing va mohiyatini tushuntiring.



MA'LUMOT UCHUN

Yil-lar	Haj safariga borganlar (nafar)	Umra safari-ga borganlar (nafar)
1991	350	0
1992	500	370
1993	1500	1126
1994	3000	2000
1995	3000	1943
1996	3675	2164
1997	3675	3670
1998	3850	2822
1999	3870	2136
2000	3841	1378
2001	3800	1197
2002	3800	1124
2003	3800	1228
2004	4180	1148

Yil-lar	Haj safariga borganlar (nafar)	Umra safari-ga borganlar (nafar)
2005	4500	2000
2006	5078	2354
2007	5088	4075
2008	5080	4325
2009	5080	4358
2010	5080	6162
2011	5080	6120
2012	5080	6120
2013	5200	5775
2014	5200	6567
2015	5200	6166
2016	5200	6172
2017	7350	6172



Agar ularning (ota-onangizning) birovi yoki har ikkisi sening qo'l ostingda keksalik yoshiga yetsalar, ularga qarab «uf» tortma va ularning (so'zlarini) qaytarma! Ularga (doim) yaxshi so'z ayt!

***Qur'oni karim,
Isro surasi, 23-oyat***

3-§

DAVLAT VA DIN MUNOSABATLARI



BUGUN DARSDA QUYIDAGI MAVZULAR BILAN TANISHASIZ:

1. Hozirgi davrda davlat va din munosabatlari.
2. Davlat va din munosabatlarining huquqiy asoslari.
3. O'zbekistonda davlat va din munosabatlari.

HOZIRGI DAVRDA DAVLAT VA DIN MUNOSABATLARI

Davlat va din munosabatlarining ildizlari juda qadim davrlarga borib taqaladi. Ayni paytda, ushbu munosabatlar turli tarixiy davrlarda turlicha mazmun kasb etgan. O'rta asrlarda din jamiyatning barcha sohalarida, shu jumladan, davlat hayotida to'la hukmronlik qilgan davrlar ham bo'lgan. Ayrim davlatlarda din butunlay inkor etilgan, ya'ni ateizm ustunlik qilgan.

XXI asr boshlarida davlat va dinning o'zaro munosabatlari bo'yicha davlatlarni quyidagi guruhlarga bo'lish mumkin:

- Dinga davlat dini maqomi berilgan davlatlar;
- Cherkov ta'siri doirasidagi davlatlar;
- Dunyoviy yoki diniy munosabatlarda betaraffik yo'lini tutuvchi davlatlar;
- Rasmiy dinga ega bo'lgan davlatlar;
- Din davlatdan ajratilgan davlatlar;
- Katolik cherkovi bilan kelishuvga ega davlatlar;
- Huquqiy e'tirof etilgan diniy guruhlarni muhofaza qiluvchi davlatlar;
- Diniy-jamoaviy tizimli davlatlar

MA'LUMOT UCHUN

Har bir davlat o'zining dinga bo'lgan munosabatini muayyan me'yoriy-huquqiy hujjatlar va qonunlar orqali tartibga soladi.





MA'LUMOT UCHUN

«Bag'rikenglik» so'zi deyarli barcha tillarda bir xil yoki bir-birini to'ldiruvchi mazmunga ega. Ushbu tushuncha toqatlilik, o'zga-cha qarashlar va harakatlarga hurmat bilan munosabatda bo'lish kabi ma'nolarga ega.

Davlatlarni bunday guruhlashtirish nisbiydir. Shunday bo'lsa-da, u davlat va din o'rtasidagi munosabatlarning asosiy xususiyatlarini ochib beradi. Shu bilan birga, bir davlat o'z belgilari bo'yicha bir necha guruhlarga ham kirish mumkin.

DAVLAT VA DIN MUNOSABATLARINING HUQUQIY ASOSLARI

Davlat va din munosabatlarning huquqiy asoslari. Hozirgi davrda jahondagi davlatlarning yarmidan ko'pining davlatdan ajratilganini yoki davlatning diniy tashkilotga nisbatan betarafligini Konstitutsiya yoki qonun darajasida belgilab qo'ygan.

Yuridik tan olingani yoki olinmaganidan qat'i nazar, barcha davlatlar din va e'tiqod erkinligiga hurmat bilan qarashlarini e'lon qilganlar. Tarixan, din davlatning huquqiy tizimini rivojlanishiga jiddiy ta'sir o'tkazib kelgan.

Hozirgi davrda davlat va din o'rtasidagi munosabatlar bir qator xususiyatlari bilan ajralib turishini ta'kidlash zarur. «Sovuq urush» davri tugagandan keyin dinga qarshi hujumkorlik hamda diniy faoliyat ustidan nazorat qilish siyosati yengillashdi. Buning natijasida diniy sektalarning ko'payishi, yangilarining paydo bo'lishiga olib keldi. Mazkur jarayon sektalar yoki yangi diniy oqimlarga nisbatan toqatsizlik va kamsitish soha-



IJODIY FAOLIYAT

XXI asr boshlarida davlat va dinning o'zaro munosabatlari bo'yicha jahon davlatlarni guruhlarga bo'ling.

Masalan: *Dinga davlat dini maqomi berilgan davlatlar — Qatar, Pokiston, Kosta-Rika va b.*



sidagi siyosatning hamda qonunchilik amaliyotining kuchaytirilishi kabi holatlarning kuzatilishida o'z ifodasini topmoqda. Ba'zi hududlarda ijtimoiy munosabatlarga zid, deb hisoblangan, diniy jamoalarga nisbatan toqatsizlik va kamsitish siyosati saqlanib qoldi.

O'ZBEKISTONDA DAVLAT VA DIN MUNOSABATLARI

O'zbekistonda tarkib topgan davlat va din o'rtasidagi munosabat o'z mohiyati, mazmuni va huquqiy asoslariga ko'ra din davlatdan ajratilganligiga hamda vijdon erkinligi, konfessional bag'rikenglik tamoyiliga asoslanadi. Mamlakatimiz Konstitusiyasida diniy tashkilotlar va birlashmalar davlatdan ajratilganligi hamda qonun oldida tengligi qayd etiladi. Shu bilan birga davlatning diniy birlashmalarning faoliyatiga aralashmasligi belgilab berilgan.

Mazkur masala «Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida»gi Qonunning mazmunini tashkil etadi. Bu esa mamlakatimizda davlatning diniy ishlarga, dinning esa davlat ishlariga (qonun hujjatlarida ko'rsatilgan holatlar bundan mustasno, albatta) aralashmasligini anglatadi. Shu bilan birga Asosiy qonunimizda davlat o'z hududida istiqomat qiluvchi barcha millat va elatlar-



«Diniy tashkilotlar va birlashmalar davlatdan ajratilgan hamda qonun oldida tengdirlar. Davlat diniy birlashmalarning faoliyatiga aralashmaydi»

***O'zbekiston
Respublikasi
Konstitutsiyasi
61-modda***



TARIXGA NAZAR

1995-yilning oktyabr oyida Toshkent shahrida «Bir samo ostida» shiori ostida xalqaro musulmon-xristian konferensiyasi o'tkazilishi, 1996-yilning noyabrda Rus pravoslav cherkovi Toshkent va Markaziy Osiyo yeparxiyasining 125 yilligi tantanalari o'tkazildi.





Agar te-
mir ishlatilmasa,
zanglaydi. Agar
suv harakatlanib
turmasa, ayniy-
di. Agar kishi
fikrlamasam, aql
ham shunday
holat yuz beradi.

**Leonardo
Da Vinchi**

ning tillari, urf-odatlari va an'analari hurmat qilinishini ta'minlaydi, ularning rivojlanishi uchun sharoit yaratishini ta'kidlanadi.

Birinchidan, diniy tashkilotlar qaysi konfessiyaga taalluqliligidan qat'i nazar, bir xil huquqiy maydonda faoliyat olib boradilar.

Ikkinchidan, diniy birlashmalar faoliyatini tashkil etish ularning ichki ishi hisoblanadi va davlat nazoratidan xolidir.

Shu bilan birga, diniy tashkilotlar davlatdan ajratilgan bo'lsa-da, bu dinning jamiyatdan ajratilmaydi. Chunki, har qanday dinga e'tiqod qiluvchi fuqarolar ham jamiyatning tarkibiy qismi va shu sababli din fuqarolik jamiyatida o'z mavqeyiga ega.



IJODIY FAOLIYAT

Yuqorida berilgan rasmlar va quyidagi matn asosida mamlakatimizdagi din va davlat munosabatlariga ta'rif bering.

Bugungi sessiya ishtirokchilariga BMT Bosh Assambleyasining «Ma'rifat va diniy bag'rikenglik» deb nomlangan maxsus rezolutsiyasini qabul qilish taklifi bilan murojaat qilmoqchiman.

Bu hujjatning asosiy maqsadi – barchaning ta'lim olish huquqini ta'minlashga, savodsizlik va jaholatga barham berishga ko'maklashishdan iborat.

Shavkat Mirziyoyev

O‘zbekiston Respublikasi, demokratik prinsiplarga sodiqligining ifodasi sifatida, davlatning din va diniy tashkilotlar bilan o‘zaro munosabatda quyidagi prinsiplarga amal qilishini e‘lon qildi:

- dindorlarning diniy tuyg‘ularini hurmat qilish;
- diniy e‘tiqodlarni fuqarolarning yoki ular uyushmalarining xususiy ishi deb tan olish;
- diniy qarashlarga amal qiluvchi fuqarolarning ham, ularga amal qilmaydigan fuqarolarning ham huquqlarini teng kafolatlash hamda ularni ta‘qib qilishga yo‘l qo‘ymaslik;
- ma‘naviy tiklanish, umuminsoniy axloqiy qadriyatlarni qaror toptirish ishida turli diniy uyushmalarining imkoniyatlaridan foydalanish uchun ular bilan muloqot qilish yo‘llarini izlash zarurati;
- dindan buzg‘unchilik maqsadlarida foydalanishga yo‘l qo‘yib bo‘lmasligini e‘tirof etish.



Biz muqaddas dinimizni azaliy qadriyatlarimiz mujassamining ifodasi sifatida behad qadrlaymiz. Biz muqaddas dinimizni zo‘ravonlik va qon to‘kish bilan bir qatorga qo‘yadiganlarni qat‘iy qoralaymiz va ular bilan hech qachon murosasiz qila olmaymiz.

*Shavkat
Mirziyoyev*



MUSTAHKAMLASH UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

1. Davlat va din munosabatlarining qanday modellarini bilasiz?
2. O‘zbekiston Respublikasi mazkur modellarning qaysi birini qo‘llagan?
3. Mamlakatimiz Konstitutsiyasining 61-moddasida davlat va din munosabatlariga oid qanday fikr mustahkamlab qo‘yilgan?
4. O‘zbekiston Respublikasi davlatning din va diniy tashkilotlar bilan o‘zaro munosabatida qanday prinsiplarga amal qiladi?

4-§

DIN VA IJTIMOY HAYOT



BUGUN DARSDA QUYIDAGILAR BILAN TANISHASIZ:

1. Dinning jamiyatdagi o'rnini.
 2. Ijtimoiy munosabatlar va din.
- Dinning jamiyatdagi ijtimoiy funksiyalari.

DINNING JAMIYATDAGI O'RNINI

Insoniyat tarixidan yaxshi bilamizki, dunyoning hech bir mintaqasi, xalqi ma'lum bir din va e'tiqodlar tizimsiz o'z shaxsiy va ijtimoiy hayotini tasavvur qila olmagan. Tarixiy davrning barcha bosqichlarida jamiyatning asosiy bo'g'inlari o'z faoliyatlarini yurgazish uchun u yoki bu diniy e'tiqod tamoyillariga tayanganlar. Mazkur holat barcha xalq va millatlarga xosdir.

Albatta ijtimoiy hayotning shakl va mazmunining o'zgarishi jamiyat a'zolarining dinga bo'lgan munosabatlarini ham tobora o'zgarib borishiga o'z ta'sirini ko'rsatdi.

Din va uning arkonlari, avvalambor, mazlum, ko'ngli shikasta va ijtimoiy ko'makka muhtoj kishilarni himoya qilishga xizmat qilgani tufayli jamiyatning kibrorlar tabaqasi uni darhol qabul qilmaganlarini tarixdan bilishimiz mumkin.

Keyinchalik, esa ba'zi hukmron doiralar dindan o'z ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy mavqelarini mustahkamlash maqsadlarida foydalanishga intildilar. Bunda, g'ayriinsoniy xatti-harakatlarni amalga oshirishdan ham



TARIXGA NAZAR

Xristianlik dini vujudga kelishi arafasida Rim imperiyasida, xususan, Falastinda murakkab ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy jarayonlar kechayotgan edi. Ichki qurolli nizolar, nemis qabilalarining hujumi, siyosiy hokimiyatdagi boshboshdoqliklar Rim imperiyasida chuqur ijtimoiy va iqtisodiy inqirozni keltirib chiqargan edi. Rimning erkin fuqarolari ichida umidsizlik va ularning azob-uqubatlariga «e'tiborsizlik» qilyotgan antik xudolarga ishonchsizlik kuchaygan edi.

Зеленков М.Ю. Мировые религии: история и современность.

toymadilar. Jumladan, g'arbda ulkan ilmiy kashfiyotlarni amalga oshirayotgan olimlar cherkov hukmronligiga xavf sifatida tasavvur qilinib, ularni jodugarlikda ayblash hamda ularga nisbatan ommaviy qirg'inbarot siyosatni olib bordilar.

G'arbdagi mazkur ijtimoiy holatni O'rta asrlar Movarounnahri, ayniqsa Temuriylar davri bilan qiyoslasak, shunday holatni kuzatamizki, islom dini ulomalari bu davrda yashab, ijod qilgan buyuk allomalarimiz faoliyatini din ahkomlariga zid deb, qoramaganlar.

Sobiq totalitar tuzum davrida milliy-madaniy merosimiz ilm-fanning kushandasi qilib ko'rsatishga astoydil kirishildi. Masalan, o'tgan asrning 70-yillarida, suratga olingan fillarda Mirzo Ulug'bekning o'limida Xo'ja Axror Valiy aybdor qilib ko'rsatilgan. Go'yoki, Xo'ja Ahror Valiy shaxzoda Abdulatifni «otang kufr ishlarini olib boryapti va bu bilan shakkoklik qilyapti», deb «kofirni o'ldirish tufayli esa islomda katta ajr-savobga erishiladi» degan fatvoni bergan, deb ta'riflangan edi. Tarixiy haqiqatga ko'ra Xo'ja Axror Valiy Ulug'bek



*Cherkov tomonidan
J.Bruno kitoblari-
ning yoqolishi*





O'n barobar boyib ket-sangda, hayot tarzingni o'zgartirma.

Lev Tolstoy

qatl qilinganda umuman Samarqandda bo'lmagan. Aksincha, u zot temuriyzodalar o'rtasidagi toj-taxt uchun kechayotgan urushlarini oldini olishga astoydil harakat qilgan.

XX asrga islom diniga oid bilimlarning tanazzulga uchrashi jaholatning kuchayishiga sabab bo'ldi. Ateizm g'oyasi ustuvorlik qilishga harakat qildi. Natijada, islom dini ta'limotiga yot bo'lgan unsurlar kirib kela boshladi. Lekin islom dini ta'limotida ustoz-shogird an'anasi shakllangan bo'lib, diniy bilimlar ustozdan-shogirdlarga o'tib kelgan. Shu yo'l bilan diniy qadriyatlar bugungi kunga qadar etib keldi.

Dunyodagi zo'ravon va tajovuzkor kuchlar qaysi bir xalq yoki mamlakatni o'ziga tobe qilib, bo'ysundirmoqchi, uning boyliklarini egallamoqchi bo'lsa, avvalambor, uni qurolsizlantirishga, ya'ni eng buyuk boyligi bo'lmish milliy qadriyatlari, tarixi va ma'naviyatidan judo qilishga urinadi.



Yuqoridagi tarixiy ma'lumotlarga ko'ra, din va jamiyat o'zaro chambarchas bog'liqdir. Dinni to'g'ri talqin qilish tinchlikni saqlash, bag'rikenglik muhitini shakllantirish, ilm-fanning taraqqiy etishiga xizmat qiladi. Undan g'arazli maqsadlarda foydalanish esa ijtimoiy hayotning izdan chiqishiga, jamiyatda notinchlikning yuzaga kelishiga olib keladi.

IJTIMOIY MUNOSABATLAR VA DIN. DINNING JAMIYATDAGI IJTIMOIY FUNKSIYALARI

Dinning «funksiya» va «rol» tushunchasini farqlash lozim, ular bir-biri bilan bog'liq, lekin aynan bir narsa emas.

Funksiya – bu dinning jamiyatdagi harakat usuli. Rol – bu funktsiyani bajarish natijalarining jami yig'indisi. Dinning bir nechta funktsiyalari mavjud.

Dunyoqarash funktsiyasi. Barcha davrlarda din hayotning mazmun-mohiyati, insonning turmush qiyinchiliklari, «narigi dunyo» haqidagi savollarga javob beradi. Ushbu javoblar kishilarga yashashdan maqsadni hosil qilish hissini beradi.

Xudoga ishonuvchi kishilar o'zlarini taqdirning zarbalari ostida arang kun ko'ruvchi o'jiz mavjudot sifatida emas, balki hayotlarini yaxlit ilohiy mazmunning bir bo'lagi sifatida tasavvur qiladilar.

Tasalli beruvchilik funktsiyasi. Hayot mazmuni haqidagi savollarga din tomonidan berilayotgan javoblar bu olamda kechiralayotgan azob-uqubatlar inson uchun bejiz emasligini uqtirib, e'tiqod qiluvchilarga ruhiy osoyishtalik taqdim etadi. Tashvishli hodisalar (kasallik, o'lim va hokazo) bilan aloqador bo'lgan diniy



MA'LUMOT UCHUN

Dinning jamiyatga ta'sirini o'rganuvchi fan «din sotsiologiyasi» deb ataladi. Fransuz olimi Ogyust Kont ushbu iborani ilk bor ilmiy muomalaga kiritgan.



rasm-rusumlar musibatli kunlarda kishilarda ruhiy muvozanatni saqlashga yordam beradi. Kishi boshqalarni o'ziga nisbatan hayrihohligini his qiladi va aniq o'rnatilgan rasm-rusmlardan ruhiy osoyishtalik topadi.

O'z ijtimoiy mansubligini belgilash funksiyasi. Diniy ta'limotlar unga e'tiqod qiluvchilarni bir xil qadriyatlar va mushtarak maqsadlar atrofida birlashtiradi (biz, musulmonmiz, biz, nasroniymiz, biz yaxudiyimiz va h.z.). Masalan, ypon xalqi e'tiqodiga ko'ra har bir ypon sintoiylik dinida tug'iladi. Yahudiy dindida bo'lish uchun ham yahudiy millatiga mansub bo'lishi kerak. Musulmonlarda esa mansublik imon shartlarini bajarish bilan belgilanadi.



To'g'ri va haq yo'ldan yurgan kishining yurishi arslon yurishidan ko'ra ham mahobatliroq (haybatliroq)dir.

Mahmud az-Zamahshariy



Ijtimoiy me'yorlashtirish funksiyasi. Barcha dinlarda unga e'tiqod qiluvchilarning ijtimoiy munosabatlari diniy qoidalar bilan tartibga solinadi. Masalan, ota-onalar, farzandlar, qo'ni-qo'shnilar, qarindosh-urug'lar va xatto boshqa dinga e'tiqod qiluvchilarga nisbatan bo'ladigan munosabatlar tartiblab qo'yiladi.

Ijtimoiy nazorat funksiyasi. Din kundalik hayot uchun me'yornlarni belgilash bilan cheklanmasdan kishilarning hulq-atvorini ham nazorat qiladi. Diniy guruhning aksariyat cheklovlari faqat uning a'zolariga taalluqlidir. Lekin, ayrim me'yornlar diniy jamoaga taalluqli bo'lmagan kishilarga ham tegishli hisoblanishi mumkin. Masalan, g'iyohvandlik moddasini iste'mol qilish, boshqa dinga e'tiqod qiluvchilarga zo'ravonlik qilish, o'ziga tegishli bo'lmagan mulkka egalik qilishga intilish va boshqa salbiy hodisalarga qarshi turish umumiy cheklov va nazoratga bog'liqdir.

Moslashuv funksiyasi. Din kishilarni yangi ijtimoiy muhitga moslashishiga yordam beradi. Ayrim sabablarga ko'ra boshqa mamlakatlarga ko'chib ketgan kishilar uchun yangi joydagi ularga notanish bo'lgan urf-odatlariga ko'nikish oson kechmaydi. Bunday sharoitlarda insonlar o'zlari etiqod qiladigan dinning rasm-rusumlarni va e'tiqod normalarni hamda ona tilini saqlab qolish orqali madaniy va milliy qadriyatlarni keyingi avlodlarga uzatadilar.

Albatta, din yuqorida ko'rsatib o'tilgan muhim ijtimoiy funksiyalarni bajara borib, jamiyat a'zolari dunyoqarashiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Mamlakatimizda islom dinidagi mo'tadillik tamoyili kishilarning shaxsiy va ijtimoiy hayotlaridagi mavjud muammolarga bag'rikenglik, saxovat, savob, himmat kabi axloqiy qadriyatlar asosida oqilona yondoshishga

Qaysi birlaringda jahlu g'azab qo'zisa, darhol u sukut saqlashga o'tsin!

Kimki g'ayridinni haqorat qilsa, qiyomat kuni olov qamchi bilan uriladi.

Hadis



undaydi. Shu nuqtai nazardan, islom dinidagi bu tamoyil O'zbekistonning bugungi kundagi shiddat bilan kechayotgan ijtimoiy taraqqiyoti uchun ma'naviy omillardan biri bo'lib xizmat qiladi.



IJODIY FAOLIYAT

Shariatni tan deb o'yla, tariqatni qalb deb angla, haqiqatni esa, jon deb tanigin.

Moturidiy

Hayot ipining uchi Xudoning qo'lida ekan, nima uchun bu hayotni Unga ishonmaslik kerak.

Moxandas Karamchand Gandi

Yaxshilik qil daryoga tashla baliq biladi, baliq bilmasa holiq biladi.

Xalq maqoli

Har bir ishda hayr bor.

Xalq hikmati

Ushbu hikmatlar dinning qaysi funksiyalarini amalga oshiradi?



MUSTAHKAMLASH UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

1. Dindan g'arazli maqsadlarda foydalanish qanday ijtimoiy muam-molarga olib keladi?
2. Din va jamiyat munosabatlarini o'rganuvchi fan sohasi qanday nomlanadi?
3. Din sosiologiyasining asosiy maqsadi nimada?
4. Dinning ijtimoiy hayotdagi qanday funksiyalarini bilasiz?
5. Dinning jamiyatdagi «funksiya» va «rol» tushunchasi nimalarda ifodalanadi?

5-6-§ MARKAZIY OSIYO DINLARI



BUGUN DARSDA QUYIDAGILAR BILAN TANISHASIZ:

1. Markaziy Osiyoda tarqalgan dinlarning hozirgi holati.
2. Zardushtiylk jamoalarining zamonaviy hayot tarzi.
3. Tangrichilikdagi «Uygʻonish» harakati va zararli oqibatlarini.

Markaziy Osiyo mintaqasining koʻp millatli va konfessiyali boʻlishining sabablaridan biri, uning qadimda «Buyuk ipak yoʻli» ustida joylashganida edi. Mintaqadagi Shosh, Samarqand, Buxoro, Xiva kabi qadimiy shaharlar orqali «Buyuk ipak yoʻli» oʻtgan. Bu shaharlarda yirik karvonsaroylar, savdo rastalari va bozorlarning rivojlanishi bilan birga turli madaniyat, til va din vakillari ham bu markazlarda jamlandi, oʻz urf-odat va anʼanalarini rivojlantirdi.

Markaziy Osiyo mintaqasida tarqalgan eng qadimgi dinlardan biri zardushtiylkdir. Bugungi kunda bu din-



Buyuk ipak yoʻli nafaqat hududlar oʻrtasida savdo-sotiq aloqalarini, balki davlatlar va qitʼalar oʻrtasida axborot almashuvini taʼminlashga xizmat qilgan.

*Shavkat
Mirziyoyev*



TARIXGA NAZAR

Buyuk Ipak yoʻli – qadimda, oʻrta asrlarda Sharq va Gʻarb mamlakatlarini oʻzaro bogʻlagan qitʼalararo karvon yoʻli. «Buyuk ipak yoʻli» atamasi ushbu yoʻldan tashilgan qimmatbaho tovar – Xitoy ipagi bilan bogʻliq. Markaziy Osiyoda qadimdan jahon dinlari – buddaviylk, xristianlik, islom dinlari tarqalgan. Shuningdek, moniylik va yahudiylik dinlari ham ushbu mintaqada keng tarqalgan.





Xivadagi Avesto muzeyi eksponatlari

ga e'tiqod qiluvchilarning soni juda ko'p emas. Jahon miqyosida zardushtiylikning diniy manbasi Avestoni o'rganish «avestoshunoslik» nomini olgan. Hozirda AQSh, Rossiya, Eron, Hindiston davlatlarida yirik avestoshunoslik markazlari mavjud. Ularda olib borilayotgan tadqiqotlar ulkan tajriba va an'analarga ega.

Bugungi kundagi eng yirik zardushtiy jamoalari bo'lgan Eron jebrlari va Hindiston parlari o'rtasida faqatgina til, ibodatlarni o'tkazish shakli va yil hisobi borasida ba'zi ixtiloflar mavjud. Ayni damda, Hindistonda ruhiy jihatga e'tibor beruvchi qator guruhlar yuzaga kelgan. Globallashuv ta'sirida, so'nggi vaqtlarda zardushtiylikni isloh qilish, ko'pgina marosimlarni bekor qilib, faqat «Goat»larni muqaddas kitob deb tan olish fikrini olg'a surmoqdalar.

Markaziy Osiyo mintaqasida yuzaga kelgan dinlardan biri, bu tangrichilikdir. Xalqlarimiz tarixida mazkur e'tiqodning o'ziga xos o'rini bo'lgan. Tangrichilik tarixi mamlakatimiz xalqlarining o'tmish madaniyati, ijtimoiy hayoti va turmush tarzi haqida ma'lumot beruvchi tarixi manbalardan biridir.



TARIXGA NAZAR

«Yilnoma kitoblarida bunday deyilgan: podshoh Doro ibn Doro xazinasida [Avestoning] 12 ming qoramol terisiga tillo bilan bitilgan bir nusxasi bor edi. Iskandar otashxonalarini vayron qilib, ularda xizmat etuvchilarni o'ldirgan vaqtda uni kuydirib yubordi. Shuning uchun o'sha vaqtda Avestoning beshdan uchi yo'qolib ketdi».

Abu Rayhon Beruniy

«Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar asari»dan



Bugungi kunda tangrichilikni Markaziy Osiyo xalqlari orasida «qadimiy diniy an'ana» sifatida tiklashga urinishlar bor. Bunday harakatlar ortida ayrim g'arazli maqsadlar yotganini sezish mumkin.

1990-yillardan boshlab tangrichilikka e'tiqod qiluvchi guruhlar paydo bo'la boshladi. Ataylab ko'tarib chiqilayotgan bu holat aholi orasida bo'linishlarning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Chunki, bugungi kunda ushbu mintaqada o'zlarining ko'p asrlik diniy e'tiqodlariga ega bo'lgan turli millat va ellatlar istiqomat qiladilar. Ularninr e'tiodiga zid ravishda tangrichilik dinini qayta tiklashga urinish milliy va diniy ziddiyatlarini kelib chiqishiga sabab bo'ladi.

XXI asrning boshlarida Markaziy Osiyo mintaqasida joylashgan mamlakatlar – Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston va O'zbekistonda diniy manzara quyidagi ko'rinishga ega bo'ldi.

Qozog'iston Respublikasida rasman 18 konfessiya tarkibida 3600 dan ortiq diniy tashkilot mavjud. Shuningdek, mamlakatda 246 ta noan'anaviy diniy gu-



MA'LUMOT UCHUN

Bugungi kunda Markaziy Osiyo mintaqasida Jahon dinlariga kiruvchi islom, xristianlik va buddaviylik, hind dinlarining turli ko'rinishlari, globallashuv natijasida yuzaga kelgan ko'plab yangi sektalar faoliyat yuritmoqda.



MA'LUMOT UCHUN

Bugungi kunda, jahon miqyosida zardushtiylar Hindistonda 100 ming, Eron Islom respublikasida 50 ming, shuningdek, Yevropa, Osiyo mamlakatlari hamda Amerikada bir necha ming kishini tashkil etadi.





Inson hayoti davomida umr yoʻlini oʻzi-ga-oʻzi yaratib boraveradi.

**O. Mahmudovning
"Ummondan durlar"
kitobidan**

ruhlar va yangi jamoatlar (missionerlar) ham faoliyat koʻrsatadi. Turkmaniston Respublikasida 13 ta diniy konfessiya roʻyxatga olingan. Malakatda 128 ta diniy tashkilot mavjud. Qirgʻiziston Respublikasida 30 dan ortiq diniy konfessiyalar mavjud.

Shuningdek, yoqoridagi rasmiy roʻyxatga olingan diniy tashkilotlar va konfessiyalardan tashqari soʻnggi yillarda Markaziy Osiyo hududida avliyolik, paygʻambarlik, hatto xudolik daʼvosini qilib chiqayotgan toifalar ham topilmoqda.

Misol sifatida Buxoro shahrida paydo boʻlgan baxshillochilar guruhini aytish mumkin. Islom dini asoslarini butkul buzib yuborgan mazkur oqim vakillari oʻz rahnamolari «Baxshillo»ni haddan ortiq ulugʻlab hatto unga sigʻinish darajasiga borganlar.

Baxshillo Aliev oʻzining ortidan ergashganlarga namoz bir kecha kunduzda uch mahal farz qilinganligini va ularga qiyomatda savol – javob yoʻqligi, ular qanday holda vafot etishligidan qatʼiy nazar, ularga shahidlik maqomi berilishini, hatto, barcha erkak maslakdoshlariga paygʻambarlik darajasi berilishi haqida davat qilgan.



(Shayton) ularga vaʼdalar berur, xomxayollarga mubtalo qilur. Oxir-oqibatda shayton bergan vaʼdalar faqat yolgʻon-sarob boʻlib chiqar. Unday kimsalarning joylari jahannam bulib, undan qochib qutula olmagaylar.

Qurʻoni karim. Niso surasi 120-121-oyat

U yon – atrofdagilarga o‘zini payg‘ambar, turmush o‘rtog‘i Mohira Alievani “Musulmonlar onasi”, farzandlari Olim va Faxriddinni “musulmonlar amiri”, yaqin izdoshlarini “sahobiylar” deb e‘lon qilgan.

Uning bu harakati islom dini ta‘limotiga mutlaqo ziddir. Chunki, Imom Abul Barakot Nasafiyning “**Tafsiri Nasafiy**” kitobida Rum surasining 17-18-oyatlari quyidagicha tafsir qilinadi: *“Bas, ey mo‘minlar, tunda ham tongda, oqshomu peshin paytlarida ham Xudoni poklik bilan yod qilinglar va namoz o‘qinglar. Osmondagi maloikalar va yerdagi mo‘minlarning hamdu sanolari Xudoga xosdir (tegishlidir)”* deyiladi. Yoki Imom Buxoriyning sahoba Anas ibn Molikdan rivoyat qilingan hadisda shunday deyilgani haqida xabar beradi. *“Hazrati payg‘ambarimiz Muhammad sollallohu alayhi vasallamga Isro kechasida ellik vaqt namoz farz qilindi. So‘ng qisqartirilib, besh vaqtga keltirildi. Keyin esa: “Ey Muhammad (alayhissalom), albatta, Mening huzurimda gap o‘zgartirilmaydi. Albatta, senga ushbu besh-tada elliktaning (ajri) bor, deb nido qilindi.”*

Baxshillochilarning ilgari surayotgan ta‘limot va harakatlari islom dini asoslariga butunlay zid ekanligi



Yaxshi bilmagan narsasiga uringan kishi sharmanda bo‘ladi.

Abu Rayhon Beruniy



Gunohlarning kattalari – Allohga shirk keltirish, ota-onaga oq bo‘lish, yolg‘on qasam ichishdirki, Alloh nomi bilan qasam ichishda chivin qanotidek yolg‘on qo‘shsa, o‘sha narsa qiyomat kunigacha qalbida qora dog‘ bo‘lib qoladi.

Hadis





Bu dunyo bir ekinzordir, unda nima eksang qo'linga o'shani olasan.

*Yusuf Xos
Hojib*

musulmonlar orasida ixtilof keltirib chiqarishga sabab bo'lishi mumkin. Ushbu jamoaga a'zo bo'lgan ba'zi shaxslarning keyingi hayoti tashkilot shaklidagi jamoaning ta'siri oqibatida izdan chiqib, oilalari barbod bo'lgan.

Bundan Baxshillochilarning bu harakati jamiyatning tinchlik va osoyishtaligiga putur yetkazuvchi ijtimoiy il-lat ekanligini ko'rishimiz mumkin.

Yana shunday harakatlardan biri Qozog'iston Respublikasining Almati viloyatida sobiq traktorchi F. Abdullaev tomonidan asos solingan harakat. Oqim a'zolari Farxod Abdullaev va uning ayoli Ninani ilohiylashtirib, ibodat qilganlar. Xalq tabobati ko'rinishida yuzaga kelgan mazkur oqim o'nlab insonlarning sog'lig'iga putur yetishi, jamiyatda nosog'lom muhit tarqalishiga turtki bo'lgan.



MUSTAHKAMLASH UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

1. Markaziy Osiyo mintaqasining ko'p millatli va konfessiyali bo'lishi sabablari nimada?
2. XXI asrning boshlarida Markaziy Osiyo mintaqasida joylashgan mamlakatlar – Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston va O'zbekistonda diniy manzara qanday korinishga ega boldi?
3. Tangrichilik dinining bugungi kunda targ'ib etilishi qanday oqibatlariga olib kelishi mumkin?
4. «Allohga shirk keltirish», «yolg'on qasam ichish» Farxod Abdullaev va uning ayoli Nina, Buxorodagi Baxshulloning harakatlarida mavjudmi? Bunday harakatlar islom dinida qanday baholanadi?

7-§

JAHON DINLARI MANBALARI. BUDDAVIYLIK VA XRISTIANLIK



BUGUN DARSDA QUYIDAGILAR BILAN TANISHASIZ:

1. Jahon dinlari manbalarining diniy bag'rikenglik, totuvlik madaniyatini shakllantirishdagi ahamiyati.
2. O'zbekistonda buddaviylik jamoasi, adabiyotlari. Xristianlik jamoalari. Bibliyaning o'zbek tilidagi nashri.

JAHON DINLARI MANBALARINING DINIY BAG'RIKENGLIK, TOTUVLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDAGI AHAMIYATI

Har qanday dinning e'tiqodining asoslari, qonun-qoidalari, ibodat va marosimlari uning muqaddas manbalarida aks etadi. Muqaddas kitoblar birlamchi yoki ikkilamchi bo'lishi mumkin.

Jahon dinlaridan bo'lgan buddaviylikda Tripitaka, Xristianlikda Bibliya muqaddas manba hisoblansa, islom dinida Qur'oni karim bevosita Allohning so'zlari – kalomi hisoblanadi.

Shu sababli ham, islom dini ta'limotiga ko'ra *Qur'on oyatlarini nopok holda tilovat qilish, uning ustiga boshqa kitoblarni yoki buyumlarni qo'yish, ko'tarib yurganda qo'llar beldan pastga tushib turishi mumkin emas.*

Boshqa dinlarda ham o'zlarinig muqaddas manbalariga nisbatan katta ehtirom ko'rsatiladi.

Masalan, Xristianlikda Iso Masih yoki boshqa avliyolarning suratlari tushirilgan ikonalarini uylarinig maxsus "Muqaddas burchak" yoki "Qizil burcak"ka joylashtiri-



*Xristian
oilalaridagi
"Muqaddas
burchak" yoki
"Qizil burcak"*



Hamisha yaxshilik qil. Boshqalarni sevsang, o'zing ham, boshqalar ham baxtli bo'lishadi.

O'zni baxtli qilish uchun o'zgalarni baxtsiz qilish insofdan emas.

Budda



ladi va ularga alohida hurmat ko'rsatiladi. Bu joy uydagi altar (mehrob) vazifasini bajargan. Oila a'zolari bu joyga kelib ibodatlarni amalga oshirganlar. Altar juda toza saqlangan.

Muqaddas manbalarda diniy ko'rsatmalar bilan birga, odob axloq, insonparvarlik, halollik, atrof-muhitni asrashga doir ko'rsatmalar ham o'rin olgan.

Shuni unutmaslik lozim-ki, **hech qaysi dinning muqaddas manbasi begunoh insonlar, jonivorlarning**



«¹Keyin Xudo quyidagi so'zlarni aytdi: ²»Men sizlarni Misrdagi qullikdan olib chiqqan Egangiz Xudoman... ..¹³Qotillik qilmang. ¹⁴Zino qilmang. ¹⁵O'g'irlik qilmang. ¹⁶Qo'shningizga qarshi yolg'on guvohlik bermang. ¹⁷Qo'shningizning uyiga ko'z olaytirmang. Qo'shningizning xotini, quli yoki cho'risi, moli yoxud eshagi, unga qarashli biror narsasiga ko'z olaytirmang».

Bibliyaning «Qadimgi Ahd» qismidan

qonini to'kish, o'g'rilik, vayronagarchilikka buyurmaydi.

Buddaviylik matnlarida tinchlikparvarlik eng yuksak fazilat hisoblanib, g'azab va qahri qattiqlik eng katta gunohlardan, deb e'tirof etiladi. Jumladan, Tripitakaning «Dxammapada» kitobida shunday deyiladi: «Illoki, bu dunyoda hech qachon nafrat nafrat bilan yengilmaydi, balki nafratning yo'qligi bilan u ham barham topadi».

O'ZBEKISTONDA BUDDAVIYLIK JAMOASI, ADABIYOTLARI. XRISTIANLIK JAMOALARI. BIBLIYANING O'ZBEK TILIDAGI NASHRI

Xristianlik dinining asosiy manbasi Bibliya «Qadimgi Ahd» (yahudiylarda «Tanax») va «Yangi Ahd» deb nomlanuvchi ikki qismdan iborat. Ulardan «Qadimgi Ahd» asli qadimiy oromiy tilida, «Yangi Ahd» esa qadimgi grek tilida yozilgan.

Ma'lumotlarga ko'ra bugungi kunga kelib, mazkur kitob uch mingdan ortiq til va lahjalarga tarjima qilingan.



MA'LUMOT UCHUN

Budda ta'limotining asosi «hayot – bu azob-uqubat» va «najot yo'li mavjud» degan g'oyadir. Buddaviylik qonuniyatlariga ko'ra, inson o'ziga moslashgan mavjudot bo'lib, o'zida tug'iladi, o'zini-o'zi halok qiladi yoki qutqaradi.



TARIXGA NAZAR

«Qadimgi Ahd»ning ilk tarjimasi miloddan avvalgi III-II asrlarda grek tiliga qilingan. U «Septuaginta» – yetmish tarjimon ishi deb ataladi.

V asrda Bibliyaning to'liq matni arman, got, gruzin, qibtiy tillariga tarjima qilingan.

390-405-yillar orasida Bibliya matni lotin tiliga tarjima qilinadi.

1380-yilda Bibliyani lotin tilidan ingliz tiliga tarjima qildi.

1581-yili Bibliya ilk bor slavyan-cherkov tiliga tarjima qilindi.

1818-yilga kelib esa Bibliyaning ilk qismlari rus tilida chop etildi.



Bibliyaning o‘zbek tiliga ilk tarjiması 1991-yilda nashr etilgan. 1994-yilda Respublikamizda O‘zbekiston Bibliya kitob jamiyati tuzilgan. 2017-yilning iyun oyida jamiyat tomonidan ilk bora Bibliya to‘lig‘icha o‘zbek tiliga tarjima qilingani e‘lon qilindi.

Jahon dinlarining eng qadimiysi bo‘lgan buddaviylikda muqaddas manba – Tripitakaga katta ehtirom ko‘rsatiladi. Pali tilida yozilgani sababli ham mazkur kitob «Pali kanoni» deb ham nomlanadi.

Hozirgi kunimizga qadar faoliyat yuritayotgan jamiyat tomonidan «Pali kanoni»ning ko‘plab qismlari ingliz tiliga tarjima qilingan. Tripitakaning rus tiliga tarjimalari XIX asrda paydo bo‘lgan.



TARIXGA NAZAR

Miloddan avvalgi 80-yillarda Tripitaka birinchi bor palma barglariga yozilgan.

1871-yilda Mandalay shahri (Birma)da bo‘lib o‘tgan Butunjahon buddaviylar yig‘ilishidan so‘ng Tripitaka matni har biri 2 metrli 729 ta marmar plitalarga yozib chiqilgan.

1900-yilda marmarga o‘yib tushirilgan Tripitaka matni ilk bor kitob holda nashr etildi. Uning hajmi 38 jildni tashkil etdi.



MUSTAHKAMLASH UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

1. Muqaddas manba deganda nima tushuniladi?
2. Dinlarda muqaddas kitoblarga qanday munosabat ko‘rsatiladi?
3. Bibliyaning tarjimalari haqida nimalarni bilasiz?
4. Buddaviylik dini muqaddas manbasi qanday nomlar bilan ataladi?
5. Sizningcha, muqaddas diniy manbalar insonlarni buzg‘unchilikka chorlashi mumkinmi?

8–9–§ XX-XXI ASRLARDA ISLOM



BUGUN DARSDA QUYIDAGILAR BILAN TANISHASIZ:

1. Islom dini doirasida yuzaga kelgan xalqaro tashkilotlar, ularning mutaassiblik va terrorizmga qarshi kurashdagi oʻrni.
2. Oʻzbekistonning Xalqaro islom tashkilotlaridagi aʼzoliigi.

ISLOM DINI DOIRASIDA YUZAGA KELGAN XALQARO TASHKILOTLAR

XX asr oxiri-XXI asrning dastlabki oʻn yilligida dunyoning diniy manzarasida bir qator jiddiy va ziddiyatli oʻzgarishlar sodir boʻldi. Bunday oʻzgarishlarning zahirida jahon siyosati va maʼnaviyatida roʻy berayotgan jarayonlar, ikki qutbli dunyoning barham topishi, globallashuvning jadallashuvi, xalqaro terrorizm xavfining kuchayishi kabi omillar yotibdi.

Bir qator musulmon mamlakatlarining olimlari, ziyolilari va ijtimoiy-siyosiy soha arboblari terrorizmga qarshi oʻzlarining munosabatlarini bildirdilar. Ular ushbu maqsadida jahon miqyosida faoliyat koʻrsatadigan doimiy tashkilot tuzish toʻgʻrisidagi tashabbus bilan chiqdilar. Natijada xalqaro miqyosda hukumat yoki nohukumat darajasida ish olib boruvchi Islom konferensiyasi tashkiloti tashkil topdi.

1969-yilda Marokash poytaxti Rabot shahrida musulmon mamlakatlarining tashqi ishlar vazirlari ishtirokida sessiya boʻlib oʻtdi. Mazkur sessiyada ishtirok etgan davlatlar Islom konferensiyasi tashkilotining aʼzolari



Ichkaridagi kelib eshikni ochib bermasa, tashqaridagi oʻgʻri uyga kira olmaydi.

Jaloliddin Rumiy





«...Ushbu anjuman buyuk alloma Mirzo Ulugʻbek Buxoro shahrida bunyod etgan madrasa peshtoqiga bitilgan» Ilm egallash har bir muslim va muslima uchun farzdir», degan hadisi sharifni hayotimiz qoidasiga aylantirishga xizmat qiladi».

Shavkat Mirziyoyevning Islom hamkorlik tashkilotining fan va texnologiyalar boʻyicha birinchi sammitidagi nutqidan.

etib belgilandi. Bugungi kunda bu tashkilot *Islom hamkorlik tashkiloti* (IHT) deb ataladi.

IHT faoliyatida quyidagilar asosiy maqsad sifatida belgilangan: islom birdamligini ragʻbatlantirish; iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, ilmiy va boshqa sohalarida hamkorlikni mustahkamlash; irqiy kamsitishni, barcha shakldagi mustamlakachilikni tugatishga harakat qilish; tinchlik va xavfsizlikni saqlash uchun tadbirlar belgilash; Falastin arab xalqining oʻz huquqlarini tiklash va uning yerlarini ozod qilish uchun kurashini qoʻllab-quvvatlash.

Tashkilotni boshqarishning asosiy tamoyillari: oʻz taqdirini oʻzi belgilash huquqiga rioya etish; aʼzo davlatlarning teng huquqlarga ega ekani; suverenitet, mustaqillik va hududiy yaxlitlikni tan olish; aʼzo davlatlar orasidagi nizolarni tinch yoʻllar bilan hal etish.

ISLOM HAMKORLIK TASHKILOTI BOʻLINMALARI

IHTning rahbar organlari Davlat va hukumat boshliqlari konferensiyasi va Tashqi ishlar vazirlarining konferensiyasi va bosh kotib rahbarligidagi kotibiyatdir.

Oliy organ – aʼzo mamlakatlar rahbarlarining islom sammiti har uch yilda oʻtkazilib, musulmon mamla-



TARIXGA NAZAR

Islom hamkorlik tashkiloti – hukumatlararo xalqaro tashkilot. 2011-yil 28 iyunigacha Islom konferensiyasi tashkiloti deb atalgan. 1969-yil Rabot (Marokash) shahrida tuzilgan. Nizom 1972-yil Jidda (Saudiya Arabistoni) shahrida 3-konferensiyada qabul qilingan. 2008-yil 13-14-martda Dakar (Senegal) shahrida boʻlib oʻtgan 11-sammitda Nizomning yangi tahriri qabul qilingan.



katlarining umumiy siyosatini belgilab beradi. **Tashqi ishlar vazirlari konferensiyasi** esa har yili yoki zaruratga qarab o'tkaziladi. Oliy ijro organi Bosh kotib rahbarligidagi Bosh kotibiyat hisoblanadi.

Bosh kotib a'zo davlatlar tashqi ishlar vazirlari tomonidan 4 yil muddatga saylanadi. Bosh qarorgoh Jidda shahrida joylashgan.

IHT huzurida Islom taraqqiyot banki, Fan va texnika sohasida hamkorlik bo'yicha doimiy qo'mita faoliyat ko'rsatadi. 1975-yildan IHTga BMT huzurida kuzatuvchi tashkilot maqomi berilgan.

Tashkilot huzurida quyidagi mustaqil tashkilotlar mavjud:

- Islom taraqqiyot banki;
- Islom yangiliklar agentligi;
- Islom teleradioeshittirishlar uyushmasi;
- Iqtisodiy-ijtimoiy masalalar bo'yicha Islom komissiyasi;
- Islom taraqqiyot fondi;
- Islom adolat sudi;
- Islom poytaxtlari uyushmasi;
- Ilmiy-texnikaviy rivojlanish islom fondi;
- Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha islom tashkiloti va h.k., jami 17 ta.



MA'LUMOT UCHUN

2017-yilning 9-aprel kuni Misrning Tanta shahridagi «Mar Girgiz» qibtiy nasroniylari cherkovida sodir etilgan qo'poruvchilik harakatlari yuzasidan Islom hamkorlik tashkiloti bosh kotibi Yusuf Axmad al-Usayminning shaxsan o'zi bayonat berib, «Mar Girgiz» cherkovida sodir etilgan va ko'plab begunoh odamlarning o'limi va jarohatiga sababchi bo'lgan terrorchilik harakatini qat'iy qoraladi.



TARIXGA NAZAR

ISESCO – IHT huzuridagi mustaqil tashkilot. 1979-yili ta'sis etilgan, Nizomi 1982-yil Ta'sis Konferensiyada (1982-yil, Fes shahri) qabul qilingan.



O'ZBEKISTONING XALQARO ISLOM TASHKILOTLARIDAGI A'ZOLIGI

2016-yil Toshkent shahrida Islom hamkorlik tashkiloti ishtirokida «Ta'lim va ma'rifat – tinchlik va bunyodkorlik sari yo'l» mavzusida xalqaro anjumanida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev – Islom hamkorlik tashkilotidagi raislik davri uchun taklif etilayotgan ustuvor maqsadlardan birining kontekstida davlatimizning ayrim tashabbuslarini e'lon qildi.

Birinchi tashabbusning mohiyati nafaqat islom madaniyati, balki umumbashariy sivilizatsiyaga benazir hissa qo'shgan buyuk ajdodlarimizning ko'p qirrali diniy-ma'naviy merosini o'rganishga ixtisoslashgan «Samarqanddagi Imom Buxoriy xalqaro tadqiqotlar markazi»ni tashkil etishdan iborat. O'zbekistonning yana bir tashabbusi – Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha islom tashkiloti (*ISESCO, ingl. International Islamic Organization for Education, Science and Culture*) ning maxsus kafedrasini Toshkent islom universiteti tarkibida tashkil etish bilan bog'liqdir. Yangi kafedra faoliyatining asosiy yo'nalishini musulmon dunyosida-



MA'LUMOT UCHUN

IHT tarkibida jami 57 davlat mavjud. O'zbekiston tashkilotga 1996-yil 2-oktabrda qabul qilingan. Bosniya va Gersegovina, Markaziy Afrika Respublikasi, Rossiya, Tailand, Shimoliy Kipr Turk Respublikasi, shuningdek, BMT, Arab mamlakatlari ligasi, Afrika ittifoqi, Iqtisodiy hamkorlik tashkiloti, Qo'shilmaslik harakati tashkiloti kuzatuvchi maqomiga ega. IHT esa xalqaro huquq sub'ekti sifatida BMTda kuzatuvchi maqomiga ega.





MA'LUMOT UCHUN

O'zbekistondagi islom ilmiy-tadqiqot markazlari bilan hamkorlik biz uchun katta sharaf, – deydi Farhan Nizomiy. – Prezident Shavkat Mirziyoyevning ma'rifiy islomni o'rganish va targ'ib etish haqidagi takliflarini yuqori baholaymiz. Oksford islom tadqiqotlari markazi O'zbekistonda yangi tashkil etilgan markazlarning Yevropa va Amerikaga chiqishi uchun vositachi bo'lishga tayyor.

Yurtimizning yetakchi islomshunos olim va tadqiqotchilaridan iborat delegatsiyaning 2018-yil mart oyidagi Buyuk Britaniyaga safaridan

gi ta'lim, ilm-fan va madaniyat tarixi hamda ularning hozirgi holatini o'rganish va ular haqida talabalarga chuqurlashtirilgan maxsus kurslarni o'qish tashkil etishidan iborat.

Bugungi kunda IHT va O'zbekiston o'rtasida hamkorlik istiqbollari bir qator global va mintaqaviy muammolarni hal qilishda ko'rish mumkin. Respublikamiz IHT tarkibidagi Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha islom tashkiloti (ISESCO) bilan ham musta-



Osmonu falakning ziynati yulduzlar bilan bo'lsa, yeru zaminning ko'rkamligi esa olimlar bilandir.

**Mahmud
Zamahshariy**



IJODIY FAOLIYAT

uza.uz. yoki prezident.uz. sayti orqali 2016-yil 18-19-oktyabr kunlari Toshkent shahrida «Ta'lim va ma'rifat – tinchlik va bunyodkorlik sari yo'l» mavzusidagi xalqaro konferensiya materiallari bilan tanishing. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning mazkur tashkilotga bildirgan munosabatini aniqlang.



hkam aloqalarga ega. Bu, mazkur tashkilot tomonidan 2007-yilda Toshkent shahrining «Islom madaniyati poytaxti», deb eʼlon qilganidan ham koʻrinadi. Shu bilan birga, 2020-yilda vatanimizning yana bir durdonasi – Buxoro shahriga ham ayni nom berilishi ISESCO tomonidan eʼlon qilindi.



MA'LUMOT UCHUN

2016-yil 18-19-oktyabr kunlari Toshkent shahrida Islom hamkorlik tashkiloti (Tashqi ishlar vazirlar kengashining 43-sessiyasi) ishtirokida «Taʼlim va maʼrifat – tinchlik va bunyodkorlik sari yoʻl» mavzusida xalqaro anjuman boʻlib oʻtdi.

ISESCO tashkilotining rasmiy veb-saytida (www.isesco.org.ma) berilgan maʼlumotlarga koʻra, 2015-2024-yillardagi islom madaniyati poytaxtlari roʻyxati tasdiqlangan boʻlib, 2020-yilda Osiyo mintaqasidan Buxoro shahri islom madaniyati poytaxti sifatida tanlab olingan.



MUSTAHKAMLASH UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

1. XX asr oxiri XXI asr boshlarida dunyoning diniy manzarasidagi oʻzgarishlar zamirida qanday omillar bor?
2. Islom Konferensiyasi Tashkiloti qachon va qayerda tuzilgan?
3. Islom Hamkorlik Tashkilotining asosiy maqsadi nimadan iborat?
4. 2016-yil 18-19-oktabr kunlari Toshkentda Islom hamkorlik tashkiloti Tashqi ishlar vazirlar kengashining 43-sessiyasida davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev qanday tashabbuslar bilan chiqdilar?

10-11-§ XX-XXI ASRLARDA ISLOM DINI-DAGI OQIMLAR VA SEKTALAR



BUGUN DARSDA QUYIDAGILAR BILAN TANISHASIZ:

1. Xalqaro terrorizm muammosi
2. Mutaassiblik ildizlari.
3. Zamonaviy mutaassib oqimlar va ularning maqsadlari, mafkuraviy tizimi.

XALQARO TERRORIZM MUAMMOSI

Xalqaro terrorizm muammosi hozirgi davrning dolzarb global muammolaridan biriga aylangan. Buning sabablari:

birinchidan, xalqaro terrorizm dunyo miqyosida tobora keng tarqalib bormoqda. Bu – an’anaviy xalqaro mojarolar mintaqalarida (masalan, Yaqin Sharq, Janubiy Osiyo) kechayotgan jarayonlarda o‘z aksini topayotir.

Shuningdek, bu xavfdan rivojlangan mamlakatlar (xususan, Amerika qo‘shma shtatlari, G‘arbiy Yevropa davlatlari) ham yetarlicha himoyalangan ko‘rinib qoldi;

ikkinchidan, xalqaro terrorizm dunyo hamjamiyati va alohida davlatlar xavfsizligiga jiddiy tahdid solmoq-



Inson ixtiro qilgan vayronkor qurollar orasida so‘z eng xatarli va kuchli qurolligicha qolmoqda.

Paulo Koelo



XALQARO TERRORIZM

2017-yil Misrning Shimoliy Sinay yarim orolidagi So‘fiy masjida amalga oshirilgan dahshatli teraktda 128 kishi yaralandi, 300 dan ortiq odam halok bo‘ldi, shundan 27 nafari bolalar.





Odamlar bilan xushmuomala bo‘linglar. Odamlarga qattiqqo‘llik qilib behayo so‘zlamanglar!

Hadis

da. Har yili dunyoda yuzlab xalqaro terrorchilik harakatlari amalga oshiriladi, ularda minglab insonlar halok bo‘lmoqda va mayib-majruhga aylanmoqda;

uchinchidan, xalqaro terrorizmga qarshi kurash bo‘lasida alohida bir yirik davlat yoki yuksak taraqqiy etgan davlatlar guruhining sa’y-harakatlari yetarli emas. Keskin global muammoga aylangan xalqaro terrorizmga qarshi kurashda dunyo hamjamiyati, ko‘plab davlatlar va xalqlarning kuchlarini birlashtirish talab etiladi;

to‘rtinchidan, xalqaro terrorizm fenomeni va bugungi kunning boshqa global muammolari o‘rtasidagi bog‘liqlik tobora aniq va ravshan ko‘zga tashlanmoqda. Shu bois, hozirgi vaqtda xalqaro terrorizm muammosi umuminsoniy, global muammolar kompleksida muhim element sifatida ko‘rilishi lozim.

Ko‘p jihatdan ta‘minlangan va turli imkoniyatlarga ega tuzilmadir. U rivojlangan «mehnat bozori» va yirik kapitalga ega, global miqyosdagi o‘ta foydali «biznesga» aylandi.

Bunday «yaxshi yo‘lga qo‘yilgan terror tizimini» faqatgina tizimli va kompleks yondashuv asosida, dunyodagi barcha asilekstremistik va aksiterrorchi kuchlarni birlashtirib, xalqaro hamkorlik asosida bartaraf qilish mumkin.



Alloh sizlarni dinlaringiz to‘g‘risida sizlar bilan urushmagan va sizlarni o‘z diyorlaringizdan haydab chiqarmagan kimsalardan — ularga yaxshilik qilishlaringizdan va ularga adolatli bo‘lishlaringizda qaytarmas. Albatta Alloh adolat qilguvchilarni sevar.

Qur’oni karim. Mumtahana surasi. 8-oyat

MUTAASSIBLIK ILDIZLARI

Mutaassiblik ildizlari o'rtasidagi kurash davomida 657-yilda vujudga kelgan.

Text uchun kurashda Ali ibn Tolib Muoviya tarafdorlari (umaviylar) bilan muzokara olib borishga ko'ngan. Bu hol xalifa Ali haqiqiy vorislik huquqiga ega, deb hisoblagan tarafdorlarining o'rtasida norozilik tug'dirgan. Qo'shinning bir qismi Alini kelishuvchilikda ayblab, undan ajralib ketgan va keyinchalik Aliga ham, umaviylarga ham qarshi kurash boshlagan. Ular tarixda xorijiy-lar deb nom qoldorgan.

Xorijiy-lar o'zlari «dindan qaytgan», deb e'lon qilgan siyosiy raqiblariga nisbatan o'ta murossasiz bo'lgan. Og'ir gunoh qilgan musulmonlarni kofirga chiqarib, ularga qarshi qurolli jehod olib borganlar.

Keyinchalik xorijiy-lar bir necha guruhlariga bo'linib ketgan. Umaviy va abbosiy xalifalar VII-IX asrlarda xorijiy-larga qarshi keskin kurash olib borganlar.

Xorijiy-lar xalifalikdagi ko'pgina qo'zg'olonlarda qatnashganlar. Hozir xorijiyning ibodiy-lar firqasi mag'rib mamlakatlarida (Jazoir, Liviya, Tunis va h.k.), Ummon va Tanzaniyada uchraydi.

ZAMONAVIY MUTAASSIB OQIMLAR VA ULARNING MAQSADLARI, MAFKURAVIY TIZIMI

Keyingi yillarda Yevroosiyo qit'asi va Afrikada joylashgan qator mamlakatlarda ijtimoiy-siyosiy vaziyatga salbiy ta'sir o'tkazayotgan diniy ekstremistik va terroristik tashkilotlarning faollashuvi kuzatilmoqda.



Ey mo'minlar, mollaringizni o'rtalaringizda nohaq (ya'ni o'g'rilik, qaroqchilik, sudxo'rlik, poraxo'rlik, qimor kabi) yo'llar bilan yemangiz!

Balki o'zaro rizolik bilan bo'lgan savdo-sotiq orqali mol-dunyo kasb qilingiz. Hamda bir-birlaringizni o'ldirmangiz!

Albatta Alloh sizlarga mehribon bo'lgan zotdir.

***Qur'oni karim,
Niso surasi,
29-oyat***





Myanma. musulmonlari

Diniy sohada ekstremizm boshqa din vakillariga o'ta murosasizlik (masalan, Hindistonda musulmonlar va hinduiylar, hinduiylar va sikxlar, Myanmadagi musulmonlarning qirg'in qilinishi va boshqa nizolar), bitta din ichidagi (Pokiston, Afg'oniston, Iroqda sunniylar va shialar, Suriyada alaviylar va sunniylar) mojaroli munosabatlar, dunyoviy tuzumga qarshi kurash (aksariyat musulmon mamlakatlarida) yoki xalqaro darajadagi sivilizatsion qarama-qarshiliklar («Al-Qoida», «Hizbulloh» tashkilotlari) bilan bog'liq.

Diniy ekstremizmning mohiyati jamiyat uchun an'anaviy bo'lgan ma'naviy-etik qadriyatlar va diniy-aqidaviy qarashlarni rad etish hamda umuminsoniy qadriyatlarga zid keluvchi dunyoqarashni agressiv ravishda targ'ib qilishdan iborat. Bu diniy oqim a'zolari tomonidan o'z g'oyalarni butun jamiyatga tarqatishga qaratilgan harakatlarda namoyon bo'ladi.



IJODIY FAOLIYAT

1. Qur'oni karimning ushbu suralarini o'qing. O'zlarining siyosiy maqsadlari yo'lida dindan foydalanayotdan kimsalarning faoliyatini «Fitna» deyish mumkinmi?

«Fitna esa qotillikdan ham kattaroq (gunoh)dir».

Qur'oni karim, Baqara surasi, 217-oyat.

«U Sizga Kitob nozil qilgan zotdirki, u(Kitobdan) shu Kitobning asli mohiyati bo'lgan muhkam – aniq-ravshan oyatlar ham va boshqa (qiyomat, jannat, do'zax va hokazolar haqidagi) mutashobih – tushunish qiyin bo'lgan oyatlar ham (o'rin olgandir). Endi dillarida haq yo'ldan og'ish bo'lgan kimsalar odamlarni aldab fitnaga solish va o'z havoyi nafslariga muvofiq ta'vil-tafsir qilish uchun Uning mutashobih oyatlariga ergashadilar».

Qur'oni karim, Oli Imron surasi, 7-oyat.

Islom olamida ekstremistik mafkuraning vujudga kelishi ildizlari sifatida quyidagilarni etirof etish mumkin:

O‘zini islom nomi bilan bog‘laydigan diniy ekstremistik tashkilotlarning xususiy jihatlari quyidagilardan iborat:

- dunyoviy davlat va jamiyatga murosasiz munosabatda bo‘lish va uni shariatga asoslangan tuzumga aylantirishga harakat qilish;
- dinning davlatdan ajratilishini rad etish va jamiyatning barcha a‘zolarini majburan shariat talablari asosida hayot kechirishini ta‘minlash;
- islom dinini dunyoning boshqa jamiyatlariga qarshi qo‘yish;
- mamlakatlarning mustaqilligi va hududiy yaxlitligini tan olmaslik, yagona davlat — «xalifalik» qurish g‘oyasini ilgari surish;



«Ey qavmim,
o‘lchov va tarozini adolat bilan to‘la tortingiz!
Odamlarning nar-salarini urib qol-mangiz va yerda buzg‘unchilik bilan sanqib yur-mangiz!»

***Qur‘oni ka-
rim. Hud surasi
85-oyat***



IJODIY FAOLIYAT

Berilgan matnni o‘qing. «Firqalarga bo‘linmaslik» bugungi kunda qanday ahamiyatga ega? Fikringizni asoslang.

(Ey mo‘minlar, Alloh) sizlar uchun ham dindan Nuhga buyurgan narsani va Biz sizga (ya‘ni Muhammadga) vahiy qilgan narsani, (shuningdek) Biz Ibrohim, Muso va Isoga buyurgan narsani – shariat — (qonun) qildi,— «Dinni barpo qilinglar va unda firqa-firqa bo‘lib bo‘linmanglar!»

Sho‘ro surasi, 13-oyat

«Muqaddas Qur‘oni karimda musulmonlarga qarata firqalarga bo‘lin-mang, degan mazmundagi ko‘rsatmalar bor. Bu turli oqimlarga bo‘linib, odamlarni to‘g‘ri yo‘ldan adashtirishga dinimiz mutlaqo qarshi ekaniga yaqqol dalil emasmi?»

Shavkat Mirziyoyev



Buzg'unchilik va fitna oqibati

– o‘z maqsadlari yo‘lida davlat va jamiyatda ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni izdan chiqarishga qaratilgan xatti-harakatlarga urg‘u berish;

– o‘z g‘oyalariga ergashmagan musulmonlarni dindan chiqqanlikda, «kofir»likda ayblash, an’anaviy islom tarafdori bo‘lgan ulamolarni obro‘sizlantirish, ularga ta’ziyiq o‘tkazish va hattoki o‘ldirish.

– XX asr o‘rtalarida islom dunyosida kolonial hukumatga qarshi terror usullaridan foydalangan milliy-ozodlik harakati asosida keyinchalik kuch ishlatish usullariga tayanuvchi guruhlarining vujudga kelishi;

– Arab-Isroil urushlari va Yaqin Sharq muammosining hal etilmay kelayotgani barobarida, G‘arb mamla-



MA'LUMOT UCHUN

Terrorizm hurujlari natijasida musulmon mamlakatlarida qurbon bo‘lganlar soni hisoblab chiqildi

Mutaxassislar musulmon mamlakatlarida terrorizm hujumida qurbon bo‘lganlar sonini hisoblab chiqdilar. Tadqiqotga ko‘ra, o‘tgan besh yil davomida musulmon mamlakatlarida sodir etilgan terroristik hujumlar natijasida ikki yuz mingdan ortiq inson halok bo‘lgan va yarador bo‘lgan. Bu haqida ar-Riyodda bo‘lib o‘tgan Musulmon davlatlarining terrorizmga qarshi kurash koalitsiyasining birinchi yig‘ilishidagi ma’lumotlar asosida Anadolu axborot agentligi xabar bermoqda. Shuningdek, xabarda o‘tgan davr mobaynida terrorizm musulmon mamlakatlarga 348 milliard dollar miqdorida zarar keltirgani ta’kidlangan. Iroq, Afg‘oniston, Pokiston va Nigeriya eng ko‘p zarar ko‘rgan mamlakatlardan bo‘lib, terror qurbonlarining taxminan 70 foizi shu mamlakatlarga to‘g‘ri keladi.

2017 yilning 25 noyabr kuni Misrdagi masjid amalga oshirilgan hunrezlik natijasida kamida 305 kishi halok bo‘lgan.

Manba: www.islam-today.ru

katlarifning Yaqin Sharqni o‘z ta’sir doirasiga olishga qaratilgan faol xatti-harakatlari;

– yetakchi davlatlarning musulmon dunyosi mamlakatlaridagi energetik zahiralari ustidan o‘z nazoratlarini o‘rnatishga qaratilgan siyosati;

– rivojlangan musulmon mamlakatlarining min-taqaviy yetakchilik yo‘lida olib borayotgan o‘zaro raqobat kurashi hamda mazkur davlatlarning rivojlanayotgan musulmon mamlakatlarini o‘z ta’siriga olishga qaratilgan intilishlari;



TOSHKENT ISLOM UNIVERSITETI ISLOM SHUNOSLIK ILMIIY TADQIQOT MARKAZINING MUHOJAATI

(2016-yil)

Ey, ISHIDchilar!!!

...

Sizlar tufayli Islomni qotillik va razillik dini deb o‘ylaydigan odamlar paydo bo‘ldi!..

Sizlarning shar va ofatingiz bilan ariqlar qonga to‘ldi!..

Bolalar yetim, ayollar beva, qariyalar qarovsiz qoldi!..

Sizlarning qo‘lingiz bilan Payg‘ambarlar, avliyolar, olimlar qabrlari buzildi, masjidlar portlatildi!..

Sizlarning qo‘lingiz bilan maktab, madrasalar vayron qilindi!..

Sizlar tufayli necha-necha zavodlar, ishxonalar yopildi!..

Sizlarning shar va ofatingiz bilan butun dunyo musulmonlar ustidan kuldi!..

Sizlarning johilligingiz tufayli millionlab odamlar ilm olishdan to‘ildi!..

Sizlarning qo‘lingiz bilan qancha-qancha shifoxonalar yopildi, kasal, nogiron, chalajonlar soni ortdi!..

Sizlarning tashabbusingiz bilan qancha-qancha oilalar boshpanasiz qoldi!..

Sizlar tufayli musulmonlarga «johillik», «shafqatsizlik», «qoloqlik» kabi tamg‘alar qo‘yildi!..

Manba: t.me/islamcenteruz



– sunniylar va shialar orasida anʼanaviy davom etib kelayotgan qarama-qarshiliklarning davlatlararo munosabatlar darajasiga koʻtarilishi oqibatida oʻzaro kurashning turli koʻrinishlarda, jumladan, noqonuniy qurolli tuzilmalar orqali olib borilishi.

Islom niqobidagi deyarli barcha ekstremistik oqimlarning mafkurasida ikkita tamoyil – takfir va jihad mavjud. Terrorizm zamonaviy ilmiy doiralarda uchta



Terrorizm millat va din tanlamaydi. Suriya



IJODIY FAOLIYAT

1. Berilgan matnning mazmuni bilan 1 va 2 rasmdagi holatlarni baholang.

2. Fikringizni «yerda buzgʻunchilik, ekin va nasllarni halok qilish» soʻzlari bilan bogʻlang.

(Ey Muhammad) odamlar orasida shunday kimsalar borki, uning gapirgan gapi, hayoti dunyoda Sizga qiziq tuyuladi. Va oʻzi (islomga) ashaddiy xusumatchi boʻlgan holida dilidagi «iymoniga» Allohni guvoh keltiradi.

(Oldingizdan) ketganida esa yerda buzgʻunchilik, ekin va nasllarni halok qilish uchun yugurib-yelib yuradi. Alloh esa buzgʻunchilik-fasodni sevmaydi.

Qurʻoni karim, Baqara surasi, 204-205 oyatlar

nuqtai-nazardan, ya'ni, jinoiy faoliyat, terroristik guruh va terroristik ta'limot sifatida qaraladi. Ko'pchilik mutaxassislar terrorism ostida turli ijtimoiy guruhlar tomonidan siyosiy maqsadlar yo'lida kuch ishlatish yoki kuch ishlatish bilan qo'rqitishni e'tirof etadilar.

Bunday terrorchi guruhlar o'zlarining faoliyatlarini Qur'oni karim ko'rsatmalari asosida mustahkamlashga harakat qiladilar. Agar ular Qur'onining barcha ko'rsatmalariga amal qilganlirida edi, yer yuzida buzg'unchilik va fitna tarqatmagan bo'lar edilar. Masalan, Qur'oni karimning Baqara surasi 26-27-oyatlarida «... faqat Allohning aniq ko'rsatmalarini buzadigan, U bog'lalishiga buyurgan narsalarni uzadigan va yer yuzida buzg'unchilik qilib yuradigan fosiq kimsalarnigina adashtiradi.

Ular, shubhasiz, ziyon ko'rguvchilardir.» — deb, ta'kidlanadi. Bu oyatdagi «Allohning aniq ko'rsatmalari» shuki, unda Muhammad (s.a.v) payg'ambarning kelishi va unga iymon keltirish lozimligi samoviy kitoblarda ham aniq ko'rsatilganligi bildirish



Jihad musulmon bo'lmaganlarga qarshi bo'lgani kabi, dinsizlikda ayblangan musulmonlarga nisbatan ham amalga oshirilishi mumkin hisoblanadi.

1. Terroristik guruhlarining bunday g'oyalari islom dini ta'limotiga to'g'ri keladimi?
2. Fikringizni asoslang.



MA'LUMOT UCHUN

Takfir – dindan chiqqanlikda, kofirlikda ayblashidir. Takfir ekstremistlar tomonidan aynan musulmonlarga qarshi qo'llanilmoqda.

«Jihad» – diniy ekstremistik oqim vakillari tomonidan faqat muqaddas urush, «g'azot» ma'nosida qo'llanilib, islomiy davlat qurishning farz hisoblangan vositasi sanaladi.





Bizning nafsi-miz shunchalik kuchliki, uni ham ichkaridan, ham tashqaridan qat'iy qoidalarga solgan taqdirdagina tiyish mumkin.

Moxandas Karamchand Gandi

tushuniladi. «U bog'lanishiga buyurgan narsalar» – ota-onaga oq bo'lmasdan ularning rizoligini olish, qarindosh-urug'chilik rishtalarini mahkam tutish va boshqalar bilan mehr-oqibatli bo'lish kabilardir. «yer yuzida buzg'unchilik qilib yurish» – odamlar orasida fitna-fasod qo'zg'ash, iymon-e'tiqod yo'llariga to'sqinlik qilish va boshqa buzuq ishlar bilan mashg'ul bo'lish, degan ma'noni anglatadi.

Yuqorida qayd etilgan oyatga murijaat qilsak, musulmonlikni da'vo qiluvchi inson boshqa insonlarga na tili bilan, na qo'li bilan zarar yetkazmaydi. Aksincha, musulmon kishi yer yuzida isloh qilish, urushgan kishilarni bir-biri bilan yarashtirish tashvishida bo'ladi.



MUSTAHKAMLASH UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

1. Islom tarixida ilk mutaassib oqimlarning kelib chiqishi qaysi davrga taqaladi?
2. Xorijiyalar paydo bo'lishining asosiy sababi nimada? Ularning maqsadlari nimadan iborat?
3. Takfir, jihad tushunchalarining mazmunini tushuntiring.
4. Diniy ekstremizmning mohiyati jamiyat uchun qanday xavflarni keltirib chiqaradi?
5. Mamlakatimizda ekstremizm va terrorizmga qarshi qanday siyosat olib borilmoqda?

12-13-§ O'zbekistonning xalqaro terrorizm va ekstremizmga qarshi kurashdagi o'рни.



BUGUN DARSDA QUIYIDAGILAR BILAN TANISHASIZ:

1. O'zbekistonning terrorizmga qarshi kurashdagi milliy strategiyasi.
2. Afg'oniston muammosini hal etish bo'yicha O'zbekistonning tashabbusi.
3. O'zbekistonning Markaziy Osiyoda barqarorlikni ta'minlanishidagi o'рни.

O'ZBEKISTONNING TERRORIZMGA QARSHI KURASHDAGI MILLIY STRATEGIYASI.

Dunyoning ba'zi mintaqalarida yuzaga kelgan no-tinch vaziyat aholi migratsiyasi kuchayishiga, bu esa, o'z navbatida, terrorizm va ekstremizmning tarqalishiga hamda ularning global muammolardan biriga aylanishiga sabab bo'lmoqda.

Shuning uchun ham mamlakatimizning nafaqat ichki balki, tashqi siyosatida ham terrorizmga qarshi kurash, xalqimiz tinchligini asrash va ta'minlash masalasi doimo e'tiborda bo'lib kelgan.

2017-yilda Birlashgan millatlar tashkilotining *72-sessiyasida mamlakatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev* jahon hamjamiyati e'tiborini sayyoramizning ertangi kuni, farovonligi farzandlarimiz qanday inson bo'lib kamolga yetishiga, bizning asosiy vazifamiz esa, – yoshlarning o'z salohiyatini namoyon qilishi uchun zarur



Erursan shoh —
agar ogohsen sen,
Agar ogohsen —
shohsen sen.

Alisher Navoiy





Islom dini bizni
ezgulik va
tinchlikka, asl
insoniy fazilat-
larni asrab-avay-
lashga da'vat
etadi.

***Shavkat
Mirziyoyev***

sharoitlar yaratish, zo'ra vonlik g'oyasi «virusi» tarqali-
shining oldini olish lozimligiga qaratdi.

Bundan asosiy maqsad shuki, bugungi kunda dunyo-
ning qaysidir bir chekkasida sodir bo'layotgan terroris-
tik harakatlar, boshqa davlatlarni ham chetlab o'tmaydi.

Mafkuraviy tahdidlarni vujudga keltirayotgan gu-
ruhlarning asosiy maqsadi, yer osti va yer usti boylikla-
riga ega bo'lgan davlatlarni parokanda qilish va buning
oqibatida boylik orttirish, o'ziga qaram qilishdir.

Mamlakatimizda amalga oshirish zarur bo'lgan islo-
hotlarni, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini o'zida mujas-
sam etgan Harakatlar strategiyasining beshinchi ustuvor
yo'nalishida diniy bag'rikenglikni ta'minlash bo'yicha
eng muhim vazifalar belgilab berilgan.

AFG'ONISTON MUAMMOSINI HAL ETISH BO'YICHA O'ZBEKISTONNING TASHABBUSI

1990-yillardagi Afg'onistondagi «tolibon» harakati
natijasida Mozori Sharif, Taxor, Qunduz, Qobul, Qan-
dahor, Jalolobod shaharlaridagi harbiy lagerlarda xalqa-



TARIXGA NAZAR

Markaziy Osiyo davlatlari uchun diniy ekstremizm va xalqaro terro-
rizmning xavfi 1990-yilda Namangan va Andijonda, 1990–1996-yillarda
Tojikistondagi fuqarolik urushi davomida, 1999-yili 16-fevralda Tosh-
kent shahrida, 1999–2001-yillari Qirg'izistonning Botken, O'zbekiston-
ning Surxondaryo va Toshkent viloyatlarida, 2004-yilning mart–aprel
oylarida Toshkent shahri va Buxoro viloyatida, 2004-yilning iyul oyida
Toshkent shahrida, 2005-yili may oyida Andijonda amalga oshirilgan
terrorchilik harakatlari timsolida o'zini yaqqol namoyish etdi.

ro terroristik guruhlar, jumladan, o‘zlarini «O‘zbekiston Islom harakati» deb nomlay boshlagan jangarilar to‘dasi qo‘nim topdi. Afg‘onistondagi qurollangan guruhlarning xurujlari, chegara orqali qurol-yarog‘ va giyohvand moddalar kontrabandasi, chegara oldi hududlaridagi migratsion jarayonlar O‘zbekistonning janubiy sarhadlaridagi ahvolni ancha murakkablashtirdi. Shu bois 1993-yil 28-sentyabrda Birlashgan millatlar tashkiloti Bosh Assambleyasining 48-sessiyasida O‘zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti Islom Karimov Markaziy Osiyoni yadro qurolidan xoli hudud, deb e‘lon qilish to‘g‘risidagi tashabbusni ilgari surdi.

Ushbu tarixiy tashabbusning mohiyatini Islom Karimov 1996-yil 3-dekabrda Yevropada xavfsizlik va hamkorlik Tashkiloti (YEXXT)ning Lissabon sammitidagi nutqida ochib berdi. O‘zbekistonning bu tashabbusini BMT, YEXHT, MAGATE kabi xalqaro tashkilotlar bir ovozdan qo‘llab-quvvatladilar.

1995-yilda BMT Bosh Assambleyasining 50-sessiyasida O‘zbekiston Afg‘onistonga qurol-yarog‘ kiritishga



Har bir ishda ham g‘ofillik qilma, hushyor bo‘l, g‘ofillarning ishlari hech qachon ko‘ngildagidek bo‘lmaydi.

**Yusuf Xos
Hojib**



TARIXGA NAZAR

Mintaqaviy mojarolar O‘zbekiston milliy xavfsizligiga nisbatan eng asosiy tahdidlardan biri.

1993-yilda Afg‘oniston siyosiy maydonida «Tolibon» harakatining paydo bo‘lishi natijasida fuqarolar urushi yangicha tus ola boshladi. 1996-yilga kelib, toliblar mamlakat hududining 90 foizini ishg‘ol etgan holda, O‘zbekiston chegaralariga yaqin kelib qoldilar. Afg‘onistondagi harbiy-siyosiy vaziyat tubdan o‘zgardi. «Tolibon» harakati o‘z siyosiy kurashlarining birinchi kunlaridanoq diniy-ekstremistik va terrorchilik g‘oyalarning tarafdori ekanligini yaqqol namoyon qilib qo‘ydi.





Befoyda soʻzni koʻp aytma va foydali soʻzni koʻp eshiturdin qaytma.

Ailisher Navoiy

qarshi xalqaro embargo qoʻyish gʻoyasi bilan chiqdi. 1997-yil Oʻzbekistonning tashabbusi bilan 6+2 (Eron, Xitoy, Pokiston, Tojikiston, Turkmaniston, Oʻzbekiston, AQSh va Rossiya) shaklidagi muloqot guruhi tashkil topdi. 1999-yilda «Afgʻonistondagi muammolarni tinch yoʻl bilan bartaraf etish tamoyillari toʻgʻrisida»gi Toshkent deklaratsiyasi imzolandi.

1999-yil Yevropa xavfsizlik va hamkorlik tashkilotining Istanbul sammitida taklif etilgan Terrorizm bilan kurash boʻyicha Xalqaro markazni yaratish gʻoyasi 2001-yilning sentyabrida BMT Xavfsizlik kengashi doirasida aksilterror qoʻmitasining taʼsis etilishi bilan oʻzining tasdigʻini topdi.

OʻZBEKISTON MARKAZIY OSIYODA BARQARORLIKNING TAʼMINLANISHIDAGI OʻRNI

2001-yil 11-sentyabrda Amerika Qoʻshma Shtatlarining Nyu-York va Vashington shaharlarida amalga



MAʼLUMOT UCHUN

«Afgʻoniston hozirgi paytda xalqaro terrorchilik va ekstremizmning poligoni hamda tayanch bazasiga, milliardlab daromad keltirayotgan va xalqaro terrorchilikni oziqlantirayotgan giyohvand moddalar ishlab chiqarishning dunyo miqyosidagi asosiy manbai – bazasiga aylangandir.. Afgʻonistonda davom etayotgan urush faqat Markaziy Osiyo mintaqasi davlatlari xavfsizligiga emas, balki butun jahon xavfsizligiga ham tahdididir»

***Oʻzbekistonning Birlashgan millatlar tashkilotiga, Xavfsizlik Kengashiga va butun xalqaro hamjamiyatga murojaatidan
2000-yilning sentyabr***



o'shirilgan terroristik xatti-harakatlar bo'lib o'tgandan keyingina xalqaro hamjamiyat o'z nigohini Afg'onistonga qarata boshladi, u yerdan dunyoga yoyilayotgan terrorizm, ekstremizm va giyohvandlik kabi illatlarning oqibatini anglab yetdi.

2012-yilda davlatimiz o'zining tashqi siyosiy faoliyati Konsepsiyasini e'lon qilidi. Unda mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlash va uning barqarorligiga tahdid solayotgan xalqaro terrorizm, narkobiznes, ekstremizm kabi tahdidlarning har qanday ko'rinishiga qarshi qat'iy kurash olib borishda o'zining pozitsiyasi elon qildi. Konsepsiyada dunyodagi xalqaro munosabatlarning bugungi ahvoriga, jahon maydonida kuzatilayotgan mega trendlar va tub o'zgarishlarga keng qamrovli tavsif berilgan.

Konsepsiyada Markaziy Osiyo muammolari tashqi kuchlarning aralashuvisiz, mintaqadagi davlatlarning o'zlari tomonidan yechilmog'i zarur, degan pozitsiyani bayon etiladi. Konsepsiyada mamlakatimizning yongi-



IJODIY FAOLIYAT

Berilgan rasmlarga diqqat bilan e'tibor beringva quyidagi savollarga javob bering.

- 1) O'zbekiston davlati qanday voqealarni oldini olishga harakat qilmoqda?
- 2) «Bir kun urush chiqqan uydan qiriqkun baraka ketadi» degan maqol asosida rasmlarda berilgan tasvirlarni izohlang.
- 3) 2-,3-,4-rasmlarda ifodalangan vaziyatlarga qarab, terrorchi va aqidaparastlar islom dinning insonparvarlik mohiyati anglagan, tushungan va unga amal qilgan deyish mumkinmi?





MA'LUMOT UCHUN

O'zbekiston Yevropa Kengashi doirasida bir qator xalqaro shartnomalarni imzolagan. Bular:

1977-yildagi terrorizmning oldini olish; 1978-yildagi shaxslarning o'qotar qurollarni sotib olish va ularning saqlanishini nazorat qilish;

1983-yildagi zo'rvonlik bilan amalga oshirilgan jinoyatlar oqibatida jabrlanganlarga kompensatsiyalar berish to'g'risidagi Yevropa Konvensiyalari.

nasida va dunyoning boshqa qismlarida yuz berayotgan qurolli mojarolarga ham e'tibor qaratilgan.

O'zbekiston hukumati Afg'onistonda vujudga kelgan notinch vaziyatni Birlashgan Millatlar Tashkiloti rahnamoligida Afg'onistonda muloqot guruhini tashkil qilib, o'zaro kurash olib borayotgan kuchlar o'rtasida murosaga erishish va koalitsion afg'on hukumatini shakllantirish lozimligini ilgari surdi.

Shu bilan birga O'zbekistonning qo'shni Afg'onistonga nisbatan tutgan pozitsiyasi aniq belgilab berilgan.

O'zbekiston Respublikasi xalqaro munosabatlarda «o'zaro teng huquqlilik tamoyili»ga amal qilishi va o'z tashqi siyosatida «xalqaro huquqning umume'tirof etilgan prinsiplari va me'yorlariga sodiq qolish»ini e'lon qilgan. Yuqoridagilardan davlatimizning xalqaro maydonda olib borayotgan tashqi siyosatini «tinchlik» va



IJODIY FAOLIYAT

Mintaqaviy mojarolar O'zbekistonning xavfsizligiga qanday tahdid solishi mumkin?



«hamkorlik» soʻzlarida mujassam etilganligini koʻrishimiz mumkin.

Bu siyosat Oʻzbekistonning mintaqada va dunyoda tinchlik hamda xavfsizlikni taʼminlash yoʻlidagi saʼy-harakatlari, jugʻrofiy joylashuvi va mafkurasidan qatʼi nazar, barcha mamlakatlar bilan ochiq, doʻstona tashqi siyosati uning jahonda mustaqil davlat sifatida tezda eʼtirof etilishini taʼminladi.



Adolatga rahna soluvchi har qanday kuchga qarshi kurash har bir insofli kishining burchidir.

*Abdulla
Oripov*



XALQARO HUQUQ

1. Har bir inson fikrlash, vijdon va din erkinligi huquqiga egadir. Ushbu huquq oʻz tanloviga koʻra din yoki eʼtiqodga ega boʻlish yoki qabul qilish hamda yakka holda yoki boshqalar bilan birgalikda, oshkora yoki xususiy tartibda ibodatlarni bajo etish, diniy va boshqa marosimlarni, taʼlimni bajarish erkinligini qamrab oladi.

2. Hech kim oʻz ixtiyori bilan oʻz dini yoki eʼtiqodiga ega boʻlish yoxud ularni qabul qilish erkini kamsitadigan majburlashga duchor boʻlmasligi kerak.

3. Din yoki eʼtiqodga ega boʻlish erki qonunda belgilab qoʻyilgan va boshqa shaxslar asosiy huquqlari va erkinliklarini saqlash uchun zarur darajada boʻlganidek jamoat xavfsizligini, tartib, sihat-salomatlik va axloq-odobni saqlash uchungina, cheklanadi.

4. Ushbu Paktda ishtirok etuvchi davlatlar zimmalariga ota-onalar, tegishli hollarda qonuniy vasiylarning, bolalarini oʻz eʼtiqodlariga koʻra diniy va axloqiy tarbiyalash erkini hurmat qilish majburiyatini oladilar».

«Fuqarolik va siyosiy huquqlar toʻgʻrisida xalqaro Pakt» 18-modda





MUSTAHKAMLASH UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

Javoblarni to'g'ri qo'ying:

1	1996-yil	a	BMT Bosh Assambleyasining 50- sessiyasi
2	1995- yil	b	Yevropada xavfsizlik va hamkorlik Tashkiloti (YEXXT)ning Lissabon sammiti
3	1997-yil	c	O'zbekistonning tashabbusi bilan 6+2 (Eron, Xitoy, Pokiston, Tojikiston, Turkmaniston, O'zbekiston, AQSh va Rossiya) tashkil etildi.
4	1999 yil	d	Birlashgan millatlar tashkilotining 72- sessiyasi
5	2017 yil	e	»Afg'onistondagi muammolarni tinch yo'l bilan bartaraf etish tamoyillari to'g'risida»gi Toshkent deklaratsiyasi imzolandi.



MA'LUMOT UCHUN

«Din yoki e'tiqod asosida toqatsizlik va kamsitishlarning har qanday shakllarini yo'qotish to'g'risidagi Deklaratsiya» BMT Bosh Assambleyasining 1981 yilning 25 noyabridagi Rezolutsiyasi bilan e'lon qilingan. Ushbu Deklaratsiya yuridik jihatdan majburiy bo'lmasa-da, bugungi kunda uning qoidalari xalqaro odatiy huquq me'yori ekanini tasdiqlash mumkin.



14-15-§ XX-XXI ASRLARDA TARIQATCHILIK



BUGUN DARSDA QUYIDAGILAR BILAN TAISHASIZ:

1. XX-XXI asrlarda tasavvuf ta'limoti.
2. Adashgan so'fiy guruhlariga xos xususiyatlari.
3. Tasavvuf va tariqatchilik o'rtasidagi farq.

XX-XXI ASRLARDA TASAVVUF TA'LIMOTI

Siz 10-sinfda tasavvuf va uning mohiyati, asoschilari haqida bilimlarga ega bo'lgansiz. Mazkur mavzuda tasavif talimotining XX-XXI asrlardagi holati haqida gaplashamiz.

Musulmon dunyosining deyarli barcha mamlakatlarida turli tasavvufiy tariqatlar vakillari faoliyat yuritayotganini ko'rish mumkin.

Pokiston va Hindiston hududlarida tarqalgan tariqatlarning urf-odatlarida yoga, buddaviylik, hinduiylik va qadimgi hind falsafasining ta'siri mavjud. Barlaviya, Mehmandiya va boshqa qator tariqatlarda qadimgi hind falsafasidagi "tanosux" (ruhning ko'chib yurishi) g'oyasi keng o'rin olgan. Ular namoz yoki zikr vaqtida yuqoridan bir joyni bo'sh qo'yadilar va unga Muhammad Payg'ambar ruhi kelib o'rnamshadi, deb hisoblaydilar. Masjidlari-ning qibla tarafida esa o'z tariqatlarining asoschisi yoki pirlarining qabri joylashgan bo'lib, namozdan avval va keyin uni tavof qiladilar. Bunday holatlar islom dini ta'limotiga to'g'ri kelmaydi.

Hozirgi paytda dunyoning ko'p mamlakatlarida, Amerika Qo'shma Shtatlaridan to Avstraliya arxipelagigacha



MA'LUMOT UCHUN

Hozirgi kunda dunyoning ko'pgina mamlakatlarida Bahoudin Naqshband (1318-1389) va u asos solgan naqshbandiya tariqati katta nufuzga ega.





Koʻrdimki, eng yaxshi doʻst ilm ekan...

Aqlli esa yaxshiliklarga chorlashda koʻrdim...

*Najmiddin
Kubro*

boʻlgan hududda Bahouddin Naqshband va Naqshbandiyya tariqatini bilishadi va hurmat qilishadi. Nima uchun shunday? Chunki Bahouddin Naqshband, avvalo, islom dini shariati mezonlarini mahkam ushlagan va ularning buzilishiga yoʻl qoʻymagan. Ikkinchidan, u chin insoniy gʻoyalar va fazilatlarni ilgari surgan, jamiyatning turli va-killari oʻrtasida futuvvat – javonmardlik rishtalari paydo boʻlishiga turtki boʻlgan. Buning ortida odamlar bir-birlariga moddiy va maʼnaviy yordam bera boshlaganlar, hayotdagi qiyinchilikni hamjihatlikda yengib oʻtib, shodliklarni ham birga baham koʻrganlar.

Bularning barchasi Bahouddin Naqshband jamiyatda barpo qilmoqchi boʻlgan birodarlik, birdamlikning aynan oʻzi edi. Uning “Koʻngling Allohda boʻlsin, qoʻling mehnatda”, degan shiori hunarmand, dehqonlarda dinga, dindor va tariqatchi soʻfiylarda mehnatga nisbatan ijobiy munosabat paydo qilgan. Bu, oʻz navbatida, odamlar turmush tarzining koʻtarilishiga ham xizmat qilgan.



MAʼLUMOT UCHUN

«Ey Parvardigorim, ey Yori aziz, agar jannating tamaʼida toat qiladigan boʻlsam, jannatingdan benasib et, agar doʻzaxingdan qoʻrqib ibodat qiladigan boʻlsam, meni doʻzax oʻtida kuydir – ming-ming roziman! Ammo agar Sening jamolingni deb tunlarni bedor oʻtkazar ekanman, yolvoraman, meni jamolingdan mahrum etma!»

*Mashhur soʻfiy ayol Robiya Adviya (714–801)
Allohga munojotlaridan.*



ADASHGAN SO'FIY GURUHLARNING O'ZIGA ZOS XUSUSIYATLARI

Islom tarixining barcha davrlarda tasavvufni tor ma'noda talqin etuvchi guruh va shaxslar ham bo'lgan.

Hozirgi kunda ham ana shunday guruh va shaxslar bor bo'lib, ular asosan e'tiborni tashqi ko'rinishga qaratadilar.

Tasavvufning «So'fiy uchun na dunyodan va na oxiratdan ta'ma bo'lmasligi kerakligi go'yasi»ning mohiyati buzilib, turli marosimbozlik, «pirparastlik», «murid ovlash» (*qo'shtirnoq ichidagi «murid ovi»*), turli diniy marosimlarda o'zlarini alohida shaxs ekanliklarini namoyon qilish va shu bilan obro', boylik o'rtirish maqsad bo'lib qolgan.

Qo'shtirnoq ichidagi bunday «so'fiylar»ning boshqalardan ajratib turadigan jihatlari o'ziga xos liboslar kiyish, turfa rasm-rusumlarga berilishdan iboratdir.

Bu toifalar tasavvufni komil inson yetishtirishdagi bir vosita ekanligini e'tiborda chetda qoldirganlar.

Shu sababli tasavvufshunos olimlar tomonidan bunday toifalarni mumtoz tasavvuf namoyandalari-dan farqlay bilish, ularni boshqa turli oqimlardan ajratib ko'rsatish maqsadida qo'shtirnoq ichidagi «tariqatchilar» atamasi iste'molga kiritildi. Ularning asl maqsadlari ochib berildi va din ulamolarining tanqidiga uchradi.

TASAVVUF VA TARIQATCHILIK O'RTASIDAGI FARQ

Tariqatchilik tarafdorlari dunyoviy ilmlarning inson hayotida shart emasligi, ayniqsa qiz bolalarning ta'lim olishlariga to'sqinlik qilish kabi hukumlar chiqaradilar. Asrimizning boshlarida Farg'ona vodiysi, ayniqsa,



MA'LUMOT UCHUN

«Tariqatchilar» deganda tasavvufning faqat tashqi jihatlariga, turli zikr majlislariga asosiy e'tiborni qaratib, uning asosiy xususiyatlarini bilmasdan, pir xizmatini hayotdagi eng asosiy maqsad deb biluvchi kishilar yoki jamoalar, guruhlar tushuniladi.





Shamga o'xshagin, toki ham-maga ravshanlik bag'ishlada, o'zing esa qorong'uda bo'l.

Bahouddin Naqshbandiy.

Qo'qon va uning yon-atroflarida faoliyat yurituvchi tariqatchilar orasida bir qator noan'anaviy amallar kuza-tilgan:

– tahajjud namozini o'qish farz (yoki vojib), deb bilish;

– pirga qo'l berganning oldingi gunohlari kechiriladi, qazo bo'lgan (o'qilmagan) namozlari zimmasidan soqit bo'ladi, deb bilish;

– tariqatchilardan boshqa kishilarning to'y-marakalariga bormaslik;

– pirning qo'li tekkan suvni tabarruk deb bilib iste'mol qilish;

– pirning uyi tomonga oyoq uzatish qibлага oyoq uzatishdek gunoh bo'ladi, deb bilish;

– soqolsiz va sun'iy tishlar qo'ydirgan imom-xatib va noiblariga iqtido qilmaslik;

– televizor ko'rmaslik, radio eshitmaslik va b.

Hozirda o'zlarini tariqatchimiz deb da'vo qilayotganlar avvalo an'anaviy tariqat asoslarini qo'pol tarzda buzayotganlari, qolaversa shariat ko'rsatmalariga ham amal qilmayotganliklari namoyon bo'lmoqda. Jumladan, pirning qo'li tekkan suvni tabarruk deb bilish amali, birinchidan, odam yuvinganda suvga uning yuz-qo'lidan turli zarali mikroblar tushishi mumkin. Uni ichishning oqibati og'ir kasallik bilan tugashiga sabab bo'ladi. Ikkinchidan, Imom A'zam nazdida bu suv najosat bilan aralashgan hisoblanadi. Faqih olimlar uni ichishni man etganlar.

Tasavvuf deganda, oila, tirikchilik, mas'uliyatni unutilib, tarkidunyo qilish tushunilmaydi.

Ba'zi kishilar tariqatga kirganlarini pesh qilib, tashqi qiyofa va marosimlarga katta ahamiyat beradilar, ammo oilalari, farzandlari oldidagi majburiyatlarini unutilib qo'yadilar. Ular oilasini o'zlaricha ***«Allohga tavakkal***

qilib» majburiy ta'minotini tark etib, pir xizmatini oila oldidagi vojib mas'uliyatdan ustun qo'ymoqdalar.

Shu yo'l bilan, tasavvufning asl mohiyatini anglamagan va haqiqatidan bexabar johillik otiga minganlar tariqat ahliga ham, tasavvuf nomiga ham dog' tushurmoqdalar.

Tariqatchilar faoliyati tufayli ijtimoiy nizolarga sabab bo'layotgan holatlar haqida fikr yuritar ekanmiz quyidagi holatlarni ham nazardan chetda qoldirmaslik kerak bo'ladi. Tariqatchilar orasida:

– tariqatda bo'lmaganlarga nisbatan past nazar bilan qarash kuzatiladi;

– ilm olishga bo'lgan rag'batning susayishi – go'yoki «ko'pgina avliyolar o'qimasalar ham katta maqomlarga yetishganlar» qabilida ish tutish;

– oilali tariqatchilar oilalarining ta'minotini «Allohga tavakkal» qilib, pirdan vazifa olganlik bahonasida oila moddiy ta'minotidan bosh tortish holatlari;

– zamonaviy taraqqiyot yutuqlariga salbiy munosabatda bo'lish, zamonaviy kiyim kiyib yurganlarga nisbatan yaxshi fikrda bo'lmaslik va h.k.



«Sizlarning yaxshilaringiz dunyo ishini deb oxiratni, oxiratni deb dunyoni tark qilmaydigan va odamlarga maloliligini tushirmaydiganlaringizdir»

Hadis



IJODIY FAOLIYAT

1. Tariqatchilarning faoliyati Islom dini ta'limotini to'g'ri keladimi?
2. Fikringizni izohlashda quyida berilgan matndan foydalaning.

Odamlardan (mutakabbirlik bilan) yuzingni o'girmagin va yerda kibr-u havo bilan yurmagin. Chunki Alloh barcha—kibr-havoli —maq-tanchoq kimsalarni suymas.

Qur'oni Karimyu Luqmon surasi. 18-oyat.





Bahouddin
Naqshband
maqbarasi.



Abduxoliq
G'ijduvoni
maqbarasi.

Tariqatchilar tomonidan shariat talablarining noto'g'ri talqin qilinishi, an'anaviy islom tamoyillariga zid bo'lgan qoidalar ishlab chiqilishi odamlar o'rtasida noroziliklar kelib chiqishiga sabab bo'lmoqda.

Bundan tashqari ayrim tariqatchilar sufiy tabobati, sufiy gimnastikasi, sufiy jang san'ati kabi markazlarni ochib, shu orqali odamlarning e'tiborini jalb qilish usullaridan ham foydalanishmoqda. Bunday tariqatchilar islom asoslarini buzib talqin qilish, turli boshqa dinlarning ta'limotlarini va amaliyotlarini tasavvufga oid, deb targ'ib etish, islom diniga aloqasi bo'lmagan turli yot g'oyalarni musulmonlar orasida tarqalishiga, ularning e'tiqodlari buzilishi, sog'lom aqidaga putur yetishiga sabab bo'lmoqdalar. Tariqatchilar orasida uchrab turadigan o'z guruh a'zolarini piriga qo'l bermagan boshqa oddiy musulmonlardan ustun qo'yish, **«piri yo'qning – dini yo'q»** qabilidagi g'oyalarni tarqatishga urinadilar.



TARIXGA NAZAR

Bahouddin Naqshband (1318-1389) – naqshbandiylik tariqatining buyuk namoyondasi. El orasida Xoja Bahouddin Balogardon, Xo'jai Buzruk, Shohi Naqshband nomlari bilan mashhur. Buxoroda Qasri Xinduvon qishlog'ida tug'ilgan. Bahouddin Naqshband Boboyi Samosiy, Amir Kulol, Mavlono Orif, Halil ota, Qusam Shayh kabi ustozlardan saboq olgan. U ikki marta haj qilgan. G'aribona hayot kechirgan, faqat o'z mehnati orqali dehqonchilik va keyinroq mis va kimxobga naqsh solish bilan kun ko'rgan. O'z ta'limotini yaratishda Abduxoliq G'ijduvoni asos solgan. «Xojagon» silsilasining sakkiz moddadan iborat qoidasiga o'zining uch qoidasi (talabi) ni qo'shib uni takomilga yetkazdi. Shu tariqa tasavvuf naqshbandiya tariqatida yanada mukammallikka erishdi.

Tasavvuf odamlarni esa bunday noto‘g‘ri fikrlarga qarshi bo‘lgan. Tasavvuf kishilar orasida tenglik, birodarlik, ijtimoiy adolat, jamiyatga manfaatli mehnat faoliyati bilan mashg‘ul bo‘lishni targ‘ib etgan. Masalan, Bahouddin Naqshbandiyning «*Dil ba Yoru dast ba kor*» tariqati o‘zining mazmunini yo‘qotmagan.

Tasavvufiy qarashlarning yaxlit ta’limotga aylanib, islom o‘lkalariga keng yoyilishi va kishilar hayotida muhim voqyelikka aylangan.

Mumtoz tasavvufga xos go‘zal axloq, yuksak ma’naviy fazilatlarni shakllantirish, komil inson, nafs tarbiyasi, vatanparvarlik kabi g‘oyalar xalqimizning asrlar davomida takomiliga yetib borgan ma’naviy boyligini tashkil etadi. Hozirgi sharoitda ham tasavvufning ana shunday xususiyatlarini ko‘rsatib berish, kishilarni turli asossiz g‘oyalar va maslaklarga adashib kirib qolishining oldini olishda muhim ahamiyatga ega.



MA'LUMOT UCHUN

Markaziy Osiyo tasavvufi va tariqatchilik o‘rtasidagi no-mutanosiblik aynan o‘sha ulkan ilmiy meros va an’anaviylikdan uzoqlashishning natijasidir.



MUSTAHKAMLASH UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

1. Tasavvufning asl mohiyatini buzib talqin qilish qanday oqibatlarga olib keladi?
2. «Tariqatchilik»ning tasavvufdan farqi nimada?
3. Tariqatchilikning qanday belgilarini bilib oldingiz?
4. Tariqatchilar tomonidan qanday noo‘rin holatlar kuzatiladi?



16-17-§ XX-XXI ASRLARDA DIN VA MADANIYAT



BUGUN DARSDA QUIYIDAGILAR BILAN TANISHASIZ:

1. Dinning madaniy hayotdagi oʻrni.
2. Islom sivilizatsiya markazlarining tashkil etilishi.



MA'LUMOT UCHUN

Madaniyatning yaxlit tizimida ikki katta soha ajralib chiqadi. Bular oʻz mazmun-mohiyatiga koʻra moddiy va maʼnaviy madaniyatlardir.

DINNING MADANIY HAYOTDAGI OʻRNI

Madaniyat inson va jamiyat hayotida muhim oʻrin tutadi. Madaniyat insoniyatga bir-biriga yaxshi muomala qilish, oʻzgalarni hurmat qilish, yer yuzida tinch-totuv yashashni oʻrgatadi. Din eʼtiqod qiluvchilarning ijtimoiy, etnik va maʼnaviy hayotiga taʼsir oʻtkazadi. Bu esa dunyo xalqlarining madaniyati, adabiyoti, sanʼati kabi sohalariga kirib borish bilan amalga oshadi.

Dinning madaniyatni targʻib qilish funksiyasi oldin madaniyatning maʼlum bir qatlamlari – yozuv, kitob boshish, sanʼatning umuman rivojlanishiga yordam bergan boʻlsa, hozirda baʼzi madaniy fenomenlarni ragʻbatlantirib, baʼzilarini inkor etgan holda diniy madaniy qadriyatlarni saqlash va koʻpaytirish, ilmiy-maʼnaviy merosni nasldan naslga qoldirish vazifalarini bajaradi.



MA'LUMOT UCHUN

Diniy madaniyat – inson ruhiyatining ozigʻidir. Insoniyat oʻz taraqqiyoti davrida turli dinlarga eʼtiqod qilib kelgan. Ilohiy kuchlar orqali tabiatdan koʻmak soʻrganlar. Jahonda eng koʻp tarqalgan dinlar uchta: buddaviylik, xristianlik, islom.





IJODIY FAOLIYAT

1. XX-XXI asrlarda qurilgan mazkur ibodatxonalarning arxitekturasiga e'tibor qarating va dinning madaniyatga, rivojlanishga ta'siri haqida ma'lumot berig.
2. Din e'tiqod qiluvchilarning ma'naviy hayotiga, ijtimoiy turmush tarziga kirib borishi haqida ma'lumot bering.
3. Fikringizni «diniy madaniy qadriyatlarni saqlash va ko'paytirish, ilmiy-ma'naviy merosni nasldan naslga qoldirish» kabi vazifalari bilan bog'lab tushuntiring.

ISLOM MADANIYATI POYTAXTLARI

2005-yildan boshlab Islom hamkorlik tashkilotiga (IHT) qarashli Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha xalqaro islom tashkiloti (ISESCO) har yili tashkilotga a'zo Osiyo, Afrika va arab mamlakatlari shaharlarini «Islom madaniyati poytaxti» deb e'lon qiladi.

ISESCOning musulmon dunyosidagi muayyan shaharlarni islom madaniyatining poytaxtlari deb e'lon qilishi musulmon mamlakatlari o'rtasidagi madaniy aloqalarni rivojlantirish, islom madaniyatiga oid il-



IHT Tashqi ishlar vazirlar kengashi yig'ilishi





Makkai-mukarrama



Halab



Fes



Toshkent



Almati



Bishkek

miy-ma'rifiy, tarixiy-me'moriy merosni o'rganish, tiklash va targ'ib qilish, dinlararo va sivilizatsiyalararo muloqotni kuchaytirish, turli mamlakatlarning bu boradagi sa'y-harakatini qo'llab-quvvatlash hamda rag'batlantirish maqsadini ko'zlaydi.

ISESCO tomonidan shaharlarni *Islom madaniyati poytaxti deb e'lon qilishda quyidagi mezonlarga asoslaniladi.*

- qadimiy islom yodgorliklari va me'moriy obidalarining mavjudligi;
- islom madaniyatiga hissa qo'shadigan ilmiy, madaniy asarlarning mavjudligi;
- ilmiy tadqiqot markazlari, qo'lyozmalar markazlari va arxeologik markazlari bo'lishi;
- madaniy muassasalar o'tkazgan festivallar, madaniy tabdirlar, kitoblar, rasmlar, tajriba ishlari va nashr ishlarining mavjudligi;
- shahar tarixi haqida yuqoridagi talablar asosida ma'lumotlarning mavjudligi.



YAQIN TARIXDA

Islom Hamkorlik Tashkilotining Ta'lim, fan va madaniyat masalalari bo'yicha ixtisoslashgan tuzilmasi (ISESCO) faoliyatida har yili islom madaniyatining Osiyo, arab dunyosi va Afrika bo'yicha poytaxtlarini e'lon qilish o'ziga xos an'anaga aylanib bormoqda. 2005-yilda Makkai Mukarrama islom madaniyati poytaxti deb e'lon qilingan bo'lsa, 2018-yilgacha 43 davlat Islom madaniyati poytaxti maqomini oldi.

Bular ichida Isfahon (Eron), Halab (Suriya), Timbuktu (Mali), Toshkent (O'zbekiston), Tripoli (Liviya), Fes (Marokash) va Dakar, (Senegal), Almati, Dushanba, Beshkek, G'azna kabi shaharlar ham bor.



Zaytuna



Al-Azhar



Qaroviyyun



Bayt-ul Hikma



Ma'mun



TARIXGA NAZAR

1173-yilda vafot etgan Totbaliy (Tudelskiy) Iskandariyada 20 ta madrasa bo'lganligi, Bag'dod, Qohira, Kordova va shunga o'xshash katta shaharlarda laboratoriya, rasadxona hamda ilmiy tadqiqotga asqotadigan barcha sharoit yaratilganligi, kitobga boy kutubxonalarga ega "jomea" – universitetlar qad ko'targanligi haqida ma'lumot bergan.



MA'LUMOT UCHUN

Musulmonlarning ilm istab qilgan sa'y-harakatlari tufayli dunyoda birinchi to'laqonli universitetlarga asos solindi. Tunisda «Zaytuna» 732-yilda, Bog'dodda «Bayt ul-hikma» 829-yilda, Fas(Marokash) da «Qaroviyyun» 859-yilda, Qohirada «al-Azhar» 970-yilda, Xo'razm «Ma'mun akademiyasi» 1004-yilda tashkil etilgan. Musulmon olamidagi bu ilm dargohlarining aksariyati ming yildan ortiq faoliyat ko'rsatmoqda.





IJODIY FAOLIYAT

Tarix fanida olgan bilimlaringiz asosida Islom madaniyati poytaxti nomini olgan shaharlar tarixi haqida malumot bering. Bunda ISESCO tomonidan shaharlarni Islom madaniyati poytaxti deb e'lon qilinishiga oid talablardan foydalaning.



*Alisher Navoiy
nomidagi milliy
kutubxona*



*Hazrati Imom
(Hastimom)
majmujasi*



*Shayx Zayniddin
maqbarasi*

TOSHKENT – ISLOM MADANIYATI POYTAXTI

Toshkent qadimdan ilm-fan, madaniyat markazi bo'lib kelgan. Ushbu hududda o'rta asrlarda turli fan sohalari bo'yicha faoliyat yuritgan 100 dan ortiq olimlar nomlari aniqlangan. Jumladan, «Hazrati Imom» deb ulug'langan Abu Bakr Qaffol Shoshiy (904-976), ishonchli muhaddis sifatida tanilgan Abu Said Haysam ibn Kulayb Shoshiy (vaf. 947) hamda «Faxrul islom», «al-Imom al-kabir» nomlariga sazovor Abu Bakr Muhammad ibn Ahmad Shoshiy (1038-1114) nomlarini alohida qayd etish mumkin.

Zamondoshlari «Hazrati Imom» deb ulug'lagan bu zotning to'liq ismi – Abu Bakr Muhammad ibn Ali ibn Ismoil Qaffol Shoshiy bo'lib, arab manbalarida unga alohida hurmat bajo keltirish uchun nomiga «katta», «ulug'» ma'nosini ifodalaydigan «Kabir» so'zini qo'shib yozadilar.



MA'LUMOT UCHUN

Makka shahridagi «Masjidul Harom», Madina shahridagi «Masjidun Nabaviy» va Quddusdagi «Masjidul Aqso» islomdagi bosh masjidlar hisoblanadi.



Imom Qaffol Shoshiy nomlari bilan shuhrat qozongan Hastimom mahallasi o'z zamonasida Toshkentning diniy, ilmiy, ma'naviy va ma'rifiy markazi sifatida dong chiqargan. Afsuski, sho'rolarning ajdodlarimiz qadamjo va ziyoratgohlariga nisbatan ateistik munosabatlari natijasida bunday maskanlar e'tibordan chetda qoldi.

Mustaqillik yillarida ilmiy-ma'naviy, diniy-ma'rifiy adabiyotlarning chop etilishiga keng imkoniyatlar yaratildi. Aynan Toshkentda Qur'oni karim va hadisi shariflar, shuningdek, islom ma'naviy merosiga ulkan hissa qo'shgan allomalar asarlarining o'zbek tilidagi nashrlari amalga oshirildi. Hozirgi kunda poytaxtimizning eng ko'hna go'shasida O'zbekiston musulmonlari idorasi yonida joylashgan Qaffol Shoshiy nomi bilan bog'liq Hazrati Imom (Hastimom) majmuasi yildan-yilga obod bo'lib, Eski shaharning fayziga fayz qo'shayotgan tarixiy maskanlardan biri bo'lib qoldi.

Yuqorida zikr etilgan islom dini va madaniyatining turli qirralariga bevosita bog'liq bo'lgan bu ulug'vor ishlar ulkan salohiyat va donishmandlik bilan olib borayotgan dono va xalqchil siyosatining samarasidir.

Mamlakatimiz poytaxti – Toshkent shahrining "Islom madaniyati poytaxti" deb e'lon qilinishi islom madaniyati va qadriyatlarini tiklash hamda rivojlantirishda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev rahbarligida amalga oshirilayotgan ishlarning jahonshumul ahamiyat kasb etishining e'tirofidir.



*Ko'kaldosh
madrasasi*



Minor masjidi



*Baqoqxon
madrasasi*



*Xoja Ahror Valiy
masjidi*

O'ZBEKISTONDAGI «ISLOM SIVILIZATSIYASI MARKAZI» FAOLIYATI

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi O'zbekistondagi Islom sivilizatsiyasi markazi faoliyatining asosiy maqsadi – e'tiqodi islom dini bilan bog'liq boy va noyob merosni ilmiy asosda har tomon-





Haq yo'lida kim
senga
bir harf o'rgat-
mish ranj ila,
Aylamak
bo'lmas ado
oning haqqin
yuz ganj ila.

*Alisher
Navoiy*

lama chuqur o'rganish, yurtimizdan yetishib chiqqan buyuk alloma va mutafakkirlarning hayoti va ilmiy-ijodiy faoliyati haqida yaxlit tasavvur uyg'otish, ular bilan xalqimiz va jahon jamoatchiligini keng tanishtirish, xalqaro miqyosda dinlararo va sivilizatsiyalararo muvoqotni yo'lga qo'yish, islom dinining insonparvarlik mohiyatini ochib berish, jaholatga qarshi ma'rifat bilan kurashish, yosh avlodni insonparvarlik g'oyalari, milliy g'urur va iftixor ruhida tarbiyalashdan iborat.

Markazning asosiy vazifasi quyidagilardan iborat:

mamlakatimiz asrlar davomida jahon sivilizatsiyasining ajralmas qismi, islom madaniyati markazlaridan biri bo'lib kelganini aks ettiradigan ilmiy-tarixiy konsepsiyani ishlab chiqish va amalga oshirish;

Markaz tarkibidagi kutubxona va arxiv, qo'lyozmalar fondlarini bugungi O'zbekiston zaminidan yetishib chiqqan buyuk alloma va mutafakkirlar, aziz-avliyolar, ular tomonidan asos solingan ilmiy va diniy maktablarga doir yurtimizda va chet ellarda saqlanayotgan qadimiy qo'lyozma va toshbosma kitoblar, tarixiy dalil va hujjatlar, arxeologik topilmalar, osori-atiqalar, shu yo'nalishdagi zamonaviy ilmiy-tadqiqot ishlari, kitob va



Bizning tajribamiz shuni ko'rsatmoqdaki, birinchi galda yoshlarni ilm-ma'rifatga o'rgatish, ularga islom dinining insonparvarlik mohiyati, islom madaniyatining asl qadriyatlarini yetkazish ekstremizmga qarshi kurashishning eng samarali vositasi hisoblanadi.

Bu borada biz Samarqandda Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi va Toshkentda Islom sivilizatsiyasi markazini tashkil etishga qaror qildik.

Shavkat Mirziyoyev

to'plamlar, video va foto hujjatlar hisobidan shakllantirish;

Markaz tarkibidagi muzey ekspozitsiyasining mavzu yo'nalishlarini chuqur o'ylangan, ilmiy asoslangan aniq reja bo'yicha shakllantirish va uni eng zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida namoyish etish;

islom dini rivojiga ulkan hissa qo'shgan buyuk va tandoshlarimiz — Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Hakim Termiziy, Abu Mansur Moturidiy, Abu Muin Nasafiy, Qaffol Shoshiy, Abduxoiq G'ijduvoni, Najmiddin Kubro, Burhoniddin Marg'inoniy, Bahouddin Naqshband, Xo'ja Ahror Valiy kabi allomalarning benazir merosini ilmiy asosda chuqur tadqiq etish, ularning ilmiy-ma'naviy jasorati, ulug' insoniy fazilatlarini keng targ'ib qilish;

jahon ilm-fani tarixida o'chmas iz qoldirgan Muhammad Xorazmiy, Ahmad Farg'oniy, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino, Mahmud Zamahshariy, Mirzo Ulug'bek, Ali Qushchi kabi olim va mutafakkirlar merosining tarixiy va zamonaviy sivilizatsiya taraqqiyotidagi o'rni va ahamiyatini, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Kamoliddin Behzod, Mahmud Muzahhib singari mumtoz adabiyot va san'at namoyandalari ijodining insonparvarlik mohiyatini chuqur ochib berish;

islom dini odamlarni, barcha millat va xalqlarni hamisha nurli hayotga, ezgulik, o'zaro do'stlik va insoniylikka da'vat etishini, uning asl, gumanistik mazmunini teran tahlil etishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar, jahon ahlini bir maqsad yo'lida — jaholatga qarshi ma'rifat bilan kurashish yo'lida birlashishga chorlaydigan turli anjumanlar, ma'rifiy tadbirlarni amalga oshirish;

O'zbekistonning qadimiy tarixi va madaniyati, davlatchilik an'analari, xalqimizning turmush tarzi va



Markaziy Osiyo – aholining yoshi bo'yicha eng «yosh» mintaqalardan biridir: bu yerda aholining qariyb 60 foizini yoshlar tashkil etadi va bu dunyo bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichdan ancha yuqoridir. Aynan shu maqsadda O'zbekiston Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining yaqinda Nyu-Yorkda bo'lib o'tgan sessiyasida Yoshlar huquqlari to'g'risidagi xalqaro konvensiyani ishlab chiqish hamda «Ma'rifat va diniy bag'rikenlik» deb nomlangan maxsus rezolutsiyani qabul qilish tashabbusi bilan chiqdi.

**Shavkat
Mirziyoyev**



Imom Termiziy



Chor Bakr memoriy majmuasi, XVI-XX asr boshlari



Samarqand. Mahdumi A'zam maqbarasi

dunyoqarashi islom sivilizatsiyasi bilan chambarchas bog'liq holda shakllanib, rivojlanganini Samarqand, Buxoro, Xiva, Toshkent, Kesh, Nasaf, Termiz, Andijon, Marg'ilon, Karmana, Qo'qon singari qadimiy shaharlarimiz, ulug' allomalar va aziz-avliyolar xotirasiga bag'ishlab yurtimizda bunyod etilgan yodgorlik majmualari, muqaddas qadamjolar maketlari, ulug' siymolar, noyob qo'lyozma va toshbosma asarlar, moddiy va nomoddiy meros, xususan, «Shashmaqom» namunari kabi noyob eksponatlar orqali aks ettirish, shu yo'nalishlarda ilmiy tadqiqotlar olib borish, ularning natijalari asosida qomuslar, katalog va albomlar, ilmiy-ommabop to'plamlar, teleko'rsatuv, film va boshqa materiallar tayyorlash;

Markazda, mahalliy va chet ellik mutaxassislarni keng jalb etgan holda, ilmiy-tadqiqot ishlarini yo'lga qo'yish va ularning natijalaridan yurtimiz hamda jahon jamoatchiligini xabardor qilib borish;

yevropa Renessansining shakllanishiga kuchli ta'sir ko'rsatgan Musulmon Renessansi davrida ilm-fan, madaniyat va san'at, me'morlik rivoji to'g'risidagi keng



MA'LUMOT UCHUN

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi O'zbekistondagi Islom sivilizatsiya markazi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi O'zbekistondagi Islom madaniyati markazini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida» 2017-yil 23-iyundagi PQ-3080-son qaroriga asosan tashkil etilgan.

qamrovli ma'lumotlar pavilonlarini tashkil etish orqali Markazda namoyish etiladigan ekspozitsiyalarni mazkur davrlarga oid eksponat va ko'rgazmali manbalar bilan boyitish;

jahon tarixida «Amir Temur va temuriylar renessansi» degan nom bilan alohida o'rin egallaydigan davrda yaratilgan ilm-fan, madaniyat va me'morlik durdonalarini islom madaniyatining nafaqat yurtimizdagi, balki butun musulmon olamidagi taraqqiyot va yuksalish davri sifatida ko'rsatish;

bugungi kunda tobora katta ahamiyat kasb etayotgan dinlararo va sivilizatsiyalararo muloqotni samarali yo'lga qo'yish maqsadida O'zbekistondagi Islom sivilizatsiyasi markazining jahondagi nufuzi xalqaro ilmiy muassasa va tuzilmalar, jumladan, YUNESKO, AYSSEKO kabi xalqaro tashkilotlar bilan yaqin hamkorlik aloqalarini o'rnatishdan iborat.



*Robert Briffault
«The Making
Humanity» nomli
kitobi*



«Yevropaning barcha sohasidagi taraqqiyotida Islom madaniyatining xizmati beqiyos va yevropa taraqqiyotiga katta ta'sir o'tkazgan keskin asarlari bor... Yevropaga hayot bag'ishlagan nafaqat tabiat ilmlari, balki Islom madaniyati yevropaga ilk nurini yuborganidayoq har tomonlama yevropaga o'z ta'sirini o'tkazgan edi».

Robert Briffault «The Making Humanity» nomli kitobidan





Abu Ali ibn Sinoning XIV asrda Italiyada nashr etilgan
«Tib qonunlari» kitobiga ishlangan gravюра



MUSTAHKAMLASH UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

1. Din madaniyat rivojiga qanday hissa qo‘shadi?
2. Nima uchun Toshkent islom madaniyati markazi deb e‘lon qilindi?
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi O‘zbekistondagi Islom sivilizatsiya markazi faoliyati haqida ma‘lumot bering.
4. Din yozuv, kitob bosish, san’atning umuman rivojlanishiga qanday hissa qo‘shadi.
5. ISESCONing musulmon dunyosidagi muayyan shaharlarni islom madaniyatining poytaxtlari deb e‘lon qilishdan qanday maqsadni ko‘zlaydi?

18–19-§ XX-XXI ASRLARDA DINIY AN'ANA VA MAROSIMLAR



BUGUN DARSDA QUYIDAGILAR BILAN TAISHASIZ:

1. «Marosim» tushunchasining mazmun-mohiyati.
2. Milliy va diniy marosimlarning transformatsiyalashuv jarayonlari.
3. Milliy qadriyatlar va diniy an'analar.

»MAROSIM» TUSHUNCHASINING MAZMUN-MOHİYATI

Har bir xalqning o'ziga xos urf-odat, an'ana va marosimlari bor. Ularning har biri boshqasidan tubdan farq qiladi. Biri foydali, biri mutlaqo zararli. Urf-odat – kishilarning turmushiga singib ketgan, ma'lum muddatda takrorlanib turuvchi xatti-harakat, ko'pchilik tomonidan qabul qilingan xulq-atvor qoidalari ko'nikmasidir.

«Odat» degan tushuncha ma'lum sharoit ta'sirida vujudga kelib, kishining fe'l-atvorida mustahkamlanib qolgan va keyinchalik o'z-o'zidan beixtiyor bajariladigan harakat ma'nosini bildiradi. Marosim – inson hayotidagi muhim voqealarni nishonlashga qaratilgan, rasmiy va ruhiy ko'tarinkilik vaziyatda o'tadigan, umum qabul



Har bir qush o'z ovozi bilan shodlanar.

Xalq hikmati



IJODIY FAOLIYAT

1. Sizing oilangizda qanday urf-odatlar bor?
2. Xalqimizning qaysi odatlari qadriyat darajasida qonun darajasiga ko'tarilgan?





IJODIY FAOLIYAT

«Ism qo‘yi-
sh», «nikohdan
o‘tish», «dafn
qilish», «xo-
tirlash» kabi
tushunchalar
qanday tadbir-
larni o‘zida aks
ettiradi?



*Afrika qabila-
laridan birida
hamdardlik bildiri-
sh odati*



*O‘lkamizda bahor
va kuz oylarida
qabristonlarda
o‘tkaziladigan
hashar*

qilgan tartib-qoidalarga amal qilinadigan tadbir sanala-
di. Odamlar kimningdir g‘ami yoki quvonchiga sherik
bo‘lishadi, kelajak uchun yaxshi niyatlar qilishadi. Har
bir marosimning o‘ziga xos umum qabul qilingan tuzi-
lishi (boshlanishi, o‘rtasi, oxiri) bo‘ladi. Inson hayotida
bo‘lib o‘tayotgan muhim voqeani nishonlash jarayonida
an‘ana ham, odat ham marosim ham mujassamlashadi.
«An‘ana», «odat», «marosim» bir-biri bilan bevosita
bog‘liq hodisa hisoblanadi.

Shu bois an‘analarning tarkibiy qismi odat, odatning
tarkibiy qismi esa marosim ham bo‘lishi mumkin. Ba‘zi
holatlarda «an‘ana», «odat» va «marosim» tushuncha-
lari alohida ishlatilsa, ular mavhum ma‘noni anglatishi
ham mumkin. Bunday paytda ularga aniqlovchi so‘zlar
qo‘shilib, masalan, «an‘anaviy bayram», «an‘anaviy
festival», «an‘anaviy kecha» yoki «mukofotlash maro-
simi», «to‘y marosimi», «pensiya kuzatish marosimi»
tarzida qo‘llaniladi.

MILLIY VA DINIY MAROSIMLARNING TRANSFORMATSIYALASHUV JARAYONLARI

Taraqqiyot, zamon talabiga javob bergan urf-odat
yanada kuchayib zamonga qarab rivojlanib bormoqda.
O‘zbek xalqining oilaviy marosimlari ham tarixiy zaru-
riyat asosida vujudga kelgan va zamon chig‘iriqlaridan
o‘tib, muhim ma‘naviy qadriyat sifatida ravnaq topgan.



MA‘LUMOT UCHUN

«Marosim» so‘zi jamoatchilik ishtirokida o‘tkazila-
digan katta tadbir ma‘nosini bildiradi. Oilaviy urf-odat-
lar oila paydo bo‘lishi bilan vujudga kelgan. Shu tufay-
li u oilalar o‘zgarishi bilan birgalikda u ham o‘zgargan,
rivoj topgan.





Jahon va milliy dinlardagi ibodat marosimlari



IJODIY FAOLIYAT

Berilgan matni o'qing.

1. Matnda oilaviy an'analar, qadriyat va marosimlarni tushuntiring.
2. Yana qanday oilaviy tadbirlar, marosimlar, an'analar va urf-odatlarini bilasiz?
3. Oilaviy tadbirlar, marosimlar, an'analar va urf-odatlar nima maqsadda o'tkaziladi?
4. Xalqimizga xos bo'lgan tadbirlar, marosimlar, an'analar va urf-odatlar haqida ma'lumot bering.

Farhod ishga kirganiga ham bir oy bo'ldi. Birinchi maoshini olib keldida, onasiga berdi. Onasi bo'lsa duo qilib, oilaning kattasi buvangiz u kishiga bering, bu bizning oilaning odati deb, qo'shib qo'ydi. Shu kuni oila a'zolari kechki dasturxon atrofida yig'ilganlarida Farhodning buvasi, nabirasining birinchi halol ishlab bopgan puli bilan tabriklab duo qildi. Bu muhim voqea munosabati bilan Farhodning onasi dasturxon tuzatdi.





*Xoli bayrami
(Hindiston)*



Divani bayrami



Xanuka



Sumalak sayli

XX asrda yangi urf-odat va an'analar hayotimizga kirib kela boshladi. Masalan, tug'ilgan chaqaloqlarning ota-onalariga guvohnoma yoki voyaga yetgan yoshlarga pasport topshirish, o'quv yurti bitiruvchilariga tantanali ravishda diplom va shahodatnomalarini topshirish va ularni mehnat jamoasiga qabul qilish, tantanali pensiyaga kuzatish va b. Hozirga kelib, ular «an'anaviy tadbir» urf-odatlarimizga aylanib bormoqda.

Diniy urf odat, an'ana va marosimlar vaqt o'tishi bilan milliy an'ana va marosimlarga aylanib borishi transfarmatsiyalashuvi deb ataladi. Masalan, xristianlik dini yevropa xalqlari hayotiga kirib kelganida ushbu dinning marosimlari mazkur xalqlarning milliy urf odat va an'analariga aylandi. Rojdestvo bayrami, hindlarda Xole bayrami, Koreyslarda shamanizm bilan bog'liq urf odatlar mavjud.

O'zbekistonda esa, barcha dinlarda muqaddas deb hisoblangan oila instituti milliy qadriyat sifatida Asosiy qonunga kiritilgan va an'anaga aylangan.

Diniy marosimlarni bajarishda kohinlar, keyinchalik ruhoniylar boshchilik qilgan. Ular o'z marosimlarini asta-sekin muayyan dinning talabi, xususiyati, aqidasi va ehtiyojiga moslagan.

Xristianlikda «Yetti sirli marosim», cho'qintirish, non va sharob totish, miro moyi surtish, tavba-tazarru qilish, yeley (muqaddas zaytun yog'i) surtish marosimi, ruhoniy unvonini berish, nikoh marosimlari mavjud. Rojdestvo va Pasxa xristianlikda keng nishonlanadigan eng asosiy bayramlari hisoblanadi.

Islom dinida aqiqa, amri ma'ruf, xatna, ro'za tutish va ramazon hayiti, qurbonlik qilish va qurbon hayiti, haj, janoza, nikoh, dafn va boshqa marosimlar bor.

Yahudiylikda – ibodat, shanba kunini muqaddas deb bilish, tug'ilish, balog'atga yetish, nikoh va dafn marosimlari alohida o'rin tutadi.

MILLIY QADRIYATLAR VA DINIY AN'ANALAR

O'zbekistonda diniy marosimlarning erkin o'tkazilishi ta'minlanadi, ammo bunda qonunlar, jamoat tartibi buzilmasligi va shaxsga hamda fuqarolarning huquqiga daxl qilinmasligi kerak. Diniy marosimlarda qatnashish fuqarolarning shaxsiy ishidir va hech qanday huquqiy munosabatlarni keltirib chiqarmaydi. Diniy marosimlar masjid va ibodatxonalarda, diniy tashkilot muassasalarida, ziyoratgohlarda, qabristonlarda, fuqarolarning xonadonlari va uylarida o'tkaziladi. Belgilangan joydan tashqarida diniy marosimlar yoki ommaviy ibodatlar o'tkaziladigan holatlarda bu haqida mahalliy hokimiyat ogohlantirib qo'yilishi va bunday tadbirlar qat'iy tartibga rioya qilingan holda tashkil etilishi lozim.

«Qadriyat» atamasi bizga arabcha «qadr» so'zidan kirib kelgan bo'lib, bugungi kunda bu tushuncha «borliq va jamiyatdagi biror-bir narsa va hodisaning kishi o'rtasidagi, o'zaro ijtimoiy munosabatlardagi tutgan muhim ahamiyatini ifoda etishi uchun qo'llanilmoqda.

Bayram – turkiycha katta yig'in, to'y ma'nolarini anglatadi. Istilohda esa keng nishonlanadigan tantanalidir. Avloddan-avlodga meros tariqasida o'tib keladigan bayram an'anaviy bayram deyiladi (masalan, Navro'z bayrami). Bu turdagi bayramlar biror xalq yoki



Navro'z bayrami



Maslinisa bayrami



Iftorlik



Chaqaloqni beshikka solish marosimi



QADRIYATLAR TARIXI

«Navro'z xudo maxluqotni yaratgan olti kunning birinchisidir. Quyosh va Oy falakning ikki ko'zi bo'lganidek, navro'z va mehrjon zamonning ikki ko'zidir».

Abu Rayhon Beruniy.

«Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar»





Inson vafot etganidan soʻng uning uchta amalidan boshqa barcha amallari toʻxtaydi:

- uning haqiga duo qiladigan solih farzand;
- sadaqaiy joriya (qurdirgan yoʻllari, ekkan daraxtlari va boshqalar) – odamlarga foydasi tegadigan ilm.

millatning ayni vaqtdagi ijtimoiy hayoti, turmush tarzi bilan bevosita bogʻliq boʻlmaydi.

Diniy bayramda esa har bir dinning arkonlarida belgilab qoʻyilgan marosimlar nishonlanadi. Qurʼoni karim oyatlari va hadisi shariflarda diniy marosim va bayramlar toʻgʻrisida koʻplab maʼlumotlar berilgan. (Masalan, Roʻza hayiti va Qurbon hayiti).

Barcha dinda inson vafoti bilan bogʻliq marosimlar mavjud. Bu marosimlarda ayrim dindagilar maxsus kiyim kiyadilar. Ayrimlari esa maxsus bosh kiyim kiyadilar.

Islom dinida motam marosimida kiyiladigan maxsus liboslar mavjud emas. Lekin, musulmon boʻlgan ayrim xalqlar, oʻzlarining urf-odatlaridan kelib chiqib kiyinadilar. Islom dinida koʻrinadigan yaxshi odatlardan biri, musibat yetgan xonadonning qoʻshnilari isrofgarchilikka yoʻl qoʻymagan holda darhol ovqat qilib chiqarishadi. Bu islom sunnatlariga muvofiq odatdir.



MAʼLUMOT UCHUN

Islom dinida aza uchun uch kun belgilangan. Eri vafot etgan ayolning aza muddati Qurʼoni karimda toʻrt oy-u oʻn kun deb belgilangan. Bu vaqt ichida ayol yasanmaydi, xushboʻy narsalardan foydalanmaydi, pardoz qilmaydi, «idda»si ichida boshqaga turmushga chiqmaydi va bunga harakat ham qilmaydi. Uning kiyimi rangining ahamiyati yoʻq, faqat oddiy, kamtarona boʻlishi tavsiya etiladi. Yetti, yigirma, qirq, yil oshi, qora kiyim kiyish, ayniqsa, ayollarning ovoz chiqarib yigʻlashlari, bir yilgacha toʻy, xursandchilik qilmaslik kabi bidʼat ishlarning islom shariatiga aloqasi yoʻq.



IJODIY FAOLIYAT

1. Berilgan rasmlarda qanday qadriyatlar aks etgan?
2. Siz mazkur qadriyatlarning qaysi birida ishtirok etasiz?
3. Ushbu qadriyatlarni saqlash va avloddan-avlodga uzatish zarurmi? Ha desangiz, bu borada qanday ishlarni amala oshirish kerar?



MUSTAHKAMLASH UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

1. Inson hayotida marosimlarni qanday ahamiyati bor?
2. «An'ana», «odat», «marosim» bir-biri bog'liqmi? fikringizni asoslang?
3. Nima uchun oila institutini milliy qadriyat sifatida e'tirof etamiz? Oila qadriyatmi?
4. «Oila – muqaddas dargoh» deganda nimani tusundingiz
5. Umuminsoniy qadriyatlar deganda nimani tushunasiz?





BUGUN DARSDA QUIYIDAGILAR BILAN TANISHASIZ:

1. Din va kinematografiya.
2. Virtual messenjerlar va ulardan turli ekstremistik oqimlarning foydalanishi.
3. O'zbekistonda axborot xurujlarining oldini olish bo'yicha harakatlar.



Axborot – inson o'z sezgi organlari orqali qabul qiladigan barcha signallar majmuasi.



DIN VA KINEMATOGRAFIYA. DIN VA BADIY ADABIYOT

Ertalab uyqudan uyg'ongan vaqimizdan to kech uyquga ketgan vaqtimizgacha atrofimizdagi barcha narsalar bizga o'zi haqida ma'lumot berib turadi. Bugungi kunda ma'lumotlar shu qadar ko'pligidan keraksiz axborotlar bilan xotiramiz tobora to'lib bormoqda.

Radio, televidenie, telefon, internet kabi axborot tarmoqlari orqali uzatilayotgan ma'lumotlar turli ko'rinishga ega. Ular orasida matn, surat, video, turli belgilar tizimi va boshqalar mavjud. Kinematografiya bugungi kunda ma'lumot uzatishning eng intensiv usuliga aylandi. Kino nafaqat ma'lumot uzatish, balki tarbiyalash, mafkura, dunyoqarash va e'tiqodni shakllantirish vazifasini bajarmoqda.

Yurtimizda mustaqillik yillarida yosh avlodni yuksak insoniy fazilatlar ruhida tarbiyalashga qaratilgan ko'plab filmlar yaratildi. Ular, asosan, alloma ajdodlarimiz hayoti, ilmiy faoliyati, fikriy-ma'rifiy merosini xalqimizga yetkazib berishga, zamonamizning o'z Vatani, xalqi, insoniy qadriyatlarini himoya qilish-

dagi ko‘rsatgan qahramonliklarini yoritib berishga bag‘ishlangan. Mazkur kinofilmlarni ko‘rgan tomoshabinlar ulardan estetik zavq, ilm-ma‘rifat bilan birga hayrli ishlarga shijoat va kuch-g‘ayrat oladilar. Ammo guruch kurmaksiz bo‘lmaganidek, barcha kinofilmlar har doim ham insonlarga ilm-ma‘rifat tarqatish, yaxshi ishlarga undash, umuminsoniy qadriyatlarni targ‘ib etishga xizmat qilmayapti.

Aksincha, ayrim «ishbilarmonlar» pul ishlash maqsadida yoki muayyan niyatlarni amalga oshirishni ko‘zda tutgan holda turli kinematografiya mahsulotlari



IJODIY FAOLIYAT

Quyidagi tasvirlarga diqqat bilan qarang va ularga munosabat bildiring.

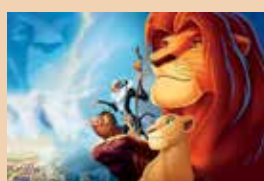
1. Fikringizni «mafkuraviy immunitet», «milliy va umuminsoniy qadriyat», «axloq-odob», «ommaviy madaniyat» kabi atamalar asosida sharhlang.
2. Ikkinchi qatordagi tasvirlar insonning ruhiyatiga, ayniqsa yosh bolalar ruhiyatiga qanday ta‘sir ko‘rsatadi deb o‘ylaysiz?





IJODIY FAOLIYAT

Quyidagi tasvirlarga diqqat bilan qarang va ularga munosabat bildiring. berilgan jadvalni to'ldiring



Multifilmlar mavzusi:	
Ulardagi axloq-odobga zid tushuncha va g'oyalar:	
Milliy va diniy qadriyatlarga zid bo'lgan ko'rinishlar:	
Qo'rqinchli sahnalar:	
Ulardagi qo'shiqlar:	
Siz yoqtirgan sahnalar:	
Ularning asosiy go'yasi:	
Siz ukalaringizga qaysi multifilmlarni ko'rishni tavsiya etgan bo'lardingiz?	
Qaysi qahramonlar ishtirokidagi multifilmlar yaratilishi kerak deb o'ylaysiz?	
Multifilmlardagi go'yalar nimaga xizmat qilishi kerak?	

orqali xalqimiz mintalitetiga xos bo‘lmagan g‘oyalarni tarqatishga urinmoqdalar.

Bugungi kunda kino olami va ularning insonlar ongiga ta’siri ortib bormoqda. Kinoning inson ongiga ijobiy jihatlari ham bisyor. Ammo «parda ortida» esa ular bilan bog‘liq bo‘lgan qator salbiy jihatlari ham mavjud. Chunki tomoshabin kinoni ko‘rib o‘tirar ekan, uning umumiy ma’nosini tushunishdan tashqari uning botiniy ma’no ham kasb etishini, to‘g‘risi, ko‘pchiligimiz tasavvur qilmaymiz. Tarixiy kino bo‘ladimi, drama, komediya, bularning farqi yo‘q.

Eng qizig‘i tomoshabinning ongiga xuddi real voqeelikda bo‘layotgan hodisalardek kirib keladi. Asta-sekin, ya’ni kino voqealarining davomida tomoshabin xayoliga ham kelmaydigan holatlarni shunaqangi ideallikda gavalantiradiki, natjada u kinodagi voqeelikka ishonib ketadi. Agar 3G formatidagi filmlar bo‘lsa, filmning ishtirokchisiga aylanasan. Texnika taraqqiyotidan salbiy maqsadlarda foydalanadigan kimsalar ham bor. Ular hali dunyoqarashi to‘liq shallanmagan bolalarni ongini zaharlashga urinishlarini uchratamiz. Masalan, ayrim multfilmning asosiy mazmuni yovuz hislatga ega pastkash, xudbin odamni to‘g‘ri yo‘lga qaytishi, mehribon odamga aylanishi borasida bo‘lsa-da, lekin tub



(Ey Muhammad) odamlar orasida shunday kimsalar borki, uning gapirgan gapini, hayoti dunyoda Sizga qiziq tuyuladi. Va o‘zi (islomga) ashaddiy xusumatchi bo‘lgan holida dilidagi «iyomoniga» Allohni guvoh keltiradi. (Oldingizdan) ketganida esa yerda buzg‘unchilik, ekin va nasllarni halok qilish uchun yugurib-yelib yuradi. Alloh esa buzg‘unchilik-fasodni sevmaydi.

***Qur’oni karim
Baqara surasi.
204-205-oyat***



Har qanday narsaga har tomonlama nazar sol – foydasini ham, zararini ham ko‘r.

Boshqalarning fikrini o‘ylab o‘tirgandan ko‘ra o‘z ustingda ko‘proq ishla.

Lev Tolstoy





(Ey inson),
o‘zing aniq
bilmagan nar-
saga ergashma!
Chunki quloq,
ko‘z, dil — bu-
larning barchasi
to‘g‘risida (har
bir inson) mas’ul
bo‘lur (ya’ni, es-
hitgan, ko‘rgan
ishongan har bir
narsasi uchun
kishi Qiyomat
kunida javob
beradi).

Qur’oni Karim.
Isro surasi.
36-oyat

ma’nosida bolada buzg‘unchilik, hayosizlik, yovuzlik qilishga osongina kirishib ketishga moyil bir qancha jihatlar bo‘lishi ko‘zga tashlanadi. Yana shunaqangi filmlar borki, ularni ko‘rgan bolalarda suitsidga moyillik kuchayadi. Hayol parast bo‘lib qoladilar.

O‘tgan asrning oxirida yoshlar o‘rtasida karate, kung-fu kabi qo‘l jangi san’atini targ‘ib qiluvchi filmlarni qiziqib tamosha qilish urf bo‘ldi. Bunday filmlar jang san’atini chiroyli qilib ko‘rsatish sahnalari bo‘lishi bilan birga, ularda shafqatsizlik, hayosizlik, diniy va milliy urf odatlarga zid bo‘lgan sahna ko‘rinishlarini ham o‘z ichiga olgan edi. Bu esa, 1980-90-yillardagi jinoyatchilik bilan bog‘liq voqealarda o‘zining aksini namoyon qildi.

Turli missioner tashkilotlarning kinematografiya orqali o‘z g‘oyalarini ilgari surishlari har xil ko‘rinishda – ochiq-oydin, ishora qilish, yashirin, psixologik ta’sir o‘tkazish va boshqa yo‘llar bilan amalga oshirishlari mumkin.

Har bir oilada sevib tomosha qilinadigan turli g‘arb va boshqa davlatlarning seriallarida oilaning do‘sti ruhoni barcha muammolarni hal etadigan, oila a’zolarining sir asrorlaridan xabardor shaxs sifatida targib etiladi. Yoki hind kinolarida biror-bir dinga sig‘inish marosimi (fil, maymun, sigir yoki boshqa) ko‘rsatiladi va ular xalaskor sifatida talqin etiladi.

Buning natigasida nafaqat bolalar balki kattalar ham aynan ana shu filmlardagi ibodat sahnalariga ba’zan bilib-bilmay taqlid qiladilar. Masalan «Faryod-1» o‘zbek filmida ota qizini qaytarib olib ketishlari uchun quda tomononga ikki kaftini bir biriga tirib (hind filmlaridagidek) iltimos qiladi.

Bu kabi odatlar asosan, kino filmlar orqali kirib keladi. O‘tgan mustabid tuzim davrida suratga olingan ay-

rim o‘zbek filmlarida ham milliy qadriyatlarimizni buzish kabi sahnalashtirilgan voqealar («Yor-yor» filmidagi to‘y sahnasida «горька» deb qichqirish kabi holatlar) zo‘rma-zo‘raki kiritilgan.

Bu esa sovetlar tomonidan «*Millatni yo‘q qilish uchun, uni tilini, urf-odatini yo‘q qilishning o‘zi kifoya*» g‘oyasining singdirilishi deb tushunish kerak.

Bunday mafkuraviy tahdidlar bugungi kunda tashqaridan badiiy filmlar orqali kirib kelayotganligini ko‘rishimiz mumkin. Bu filmlar uchun mablag‘ tikkan homiyilar shu filmlar orqali o‘zlarining g‘arazli maqsadlarini amalga oshirishni ko‘zlaydilar.



Parchala,
hukm sur! Qanday beorlik!

Birlashtir, yetakla!
Eng go‘zal boylik!

Gyote



IJODIY FAOLIYAT



Birinchi hikoya

1. Quyidagi hikoyani o‘qing. Aziz ukalarini qanday chalg‘itishi mumkin?
2. Azizning faoliyatiga baho bering.
3. Siz nima qilgan bo‘lardingiz?

Azizning ota-onasi kechki tadbirga taklif etilganliklari uchun unga ukasi va singlisiga qarab turishini, o‘z vaqtida ovqatlarishini, kompyuter bilan band bo‘lib, ukalariga e‘tiborsiz bo‘lmasligini qattiq tayinlab ketishdi. Azizning singlisi hali 4 yoshga ham kirmagan. Ukasi esa 6 yosh. Bolalar televizorda berilayotgan multafilmlarni tamoshqa qilib, «ertak-ertak» o‘ynashmoqchi bo‘lishdi. Azizning singlisi, akasiga «men Oppog‘oyim bo‘laman, men ko‘zimni yumib turaman, siz meni labimdan o‘pib tiriltirasiz», desa, akasi «yo‘q men maxluqman, sen Sohibjamol bo‘lasan, meni labimdan o‘pib tiriltirasan», deb bir-biri bilan janjallashib qoldilar... Ularning bu janjalini kuzatib turgan Aziz, tezda borib televizorni o‘chirdi. Ularga "hech qanaqa multfilm yo‘q", deb jahl qildi-yu, ammo ukalarini nima bilan band qilishni bilmay qoldi...





VIRTUAL MESSEJERLAR VA ULARDAN TURLI EKSTREMISTIK OQIMLARNING FOYDALANISHI

Hozir g'oyaviy qarama-qarshiliklar murakkab tus olgan, mafkura poligonlari yadro poligonlaridan kuchliroq bo'lib borayotgan davrdir.

Yuzdan ortiq xalqaro kanallar oynai jahon hama global tarmoq orqali mafkuraviy xurujlar tahdid solib turgan davrda yashamoqdamiz. Internet virtual, ammo obyektiv hodisadir. Uning hayotimizga kirib kelishiga to'siq qo'yib bo'lmaydi. Shuningdek, virtual messenjerlar orqali taratiladigan mafkuraviy tahdidlarga hech qanday chegara to'sqinlik qila olmaydi. Internet orqali ijobiy ma'lumotlar bilan birga inson xulq-odobiga salbiy ta'sir etuvchi axborotlar ham uzatilayotgani aniq.

Axborot vositalaridan g'arazli maqsadda foydalanish, aholi ongiga salbiy ta'sir o'tkazish orqali siyosiy va iqtisodiy hukmronlikka erishishga urinishni – **axborotlar urushi** deyiladi.

Axborotlar urushi shaxs yoki mamlakatning tinchligiga tahdid solgan holda, unga bosim o'tkazishda namoyon bo'ladi. Axborotlar urushi ijtimoiy, siyosiy, etnik va boshqa tizimlarning o'z manfaatlarini yo'lida bir-birlariga ochiq va yashirin maqsadli ta'sirlarini ham qamrab oladi.

Masalan, jangarilar o'zlarining qabih maqsadi yo'lida internetdan ustalik bilan foydalanmoqda. Buzg'unchi guruhlar tomonidan amalga oshirilayotgan insoniyatga qarshi jinoyatlar ommaviy axborot vositalari, ayniqsa, internet orqali ko'p namoyish etilmoqda.

Terroristlar o'z faoliyatlarini yuqori sifat va professional mahorat bilan ishlangan videofilmlar orqali namoyish qiladilar. Ular bu ishga yuqori malaka, tajriba-



Ko'z haromga qaragani-da vijdonni, qalbni g'amalamlar, buzuq zaharli fikrlar, xaroblik va razolat qoplaydi. Shahvoniy kuchlar harakatga kelgudek bo'lsa, odam o'zi bilmagan va sezmaganda holda halokatga, razolatga va buzuq o'y-fikrlar girdobiga tushib qoladi.

**Muhammad
Nurulloh Saydo
Jazariy**



ga ega bo'lgan mutaxassislarni jalb etadilar. Har safar jangarilar tomonidan chiqarilgan videolavha avvalgisidan farq qiladi. Bunday lavhalar xalqaro jamoatchilikka qanday ta'sir etishini ko'rib, kuzatib, shunga yarasha ish tutadilar.

Shuning uchun global tarmoqdan oqilona foydalanishni o'rganish lozim. Buning uchun axborot olish va uzatish, internetdan foydalanish madaniyatiga rioya qilish zarur. Faqat shundagina global tarmoqqa qo'yilgan «o'rgimchak to'riga» tushib qolmaysiz.



Qoshimcha o'qish uchun

Quyidagi hayotiy voqeani o'qing. Internetga mukkasidan ketish va undan oqilona foydalanmaslik qanday ayanchli oqibatlariga olib kelishi mumkinligini muhokama qiling.

«Men Moskva shahriga ishlash maqsadida borgan edim. Bo'sh vaqtlarimda internet saytlarga kirishni odat qildim... Asta sekin ijtimoiy tarmoqda tashkil etilgan turli guruhlariga a'zo bo'la boshladim. Bu guruhlar orqali bir qancha yangi do'stlar orttirdim. Bu «do'stlarim» meni o'zlaricha dinning turli ahkomari bilan tanishtira boshladilar.

Keyinchalik esa, Moskva shahrida bir necha yangi «birodarlar» bilan tanishdim... Internet imkoniyatlarini ishga solib, Pokiston, Afg'onistondagi jangarilar lagerlarida bo'ladigan suhbatlarni va Suriyadagi mojarolar tushirilgan videolavhalarni ko'rdim. Men negadir ularning ishlariga o'ta qiziqish bilan qarardim.

Moskvadan uyga qaytayotganimda oila a'zolarim va do'stlarimga ham tanishtirish, o'rgatish maqsadida o'zim bilan birga fleshkaga yozilgan ma'ruzalar, internetdan olingan videolavhalarni ham olib keldim. Ming afsuski, men xorijda yurib, Internetda topganlarim quruq sarob, buzg'unchi ma'lumotlar ekanini, «birodarlar» menga tushuntirgan narsalar haqiqiy islom dinidan butkul uzoq, tagi puch gaplar ekanini kech anglab yetdim».

«Internetdagi tahdidlardan himoya» kitobidan olindi.



MA'LUMOT UCHUN

«Axborotlar urushi» iborasini ilk qo'llagan fizik olim Tomas Roi hisoblanadi. U 1976-yili ushbu masalaga barcha mas'ul kishilar e'tiborini qaratdi.





O'ZBEKISTONDA AXBOROT XURUJLARINING OLDINI OLISH BO'YICHA HARAkatLAR

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi-ning 2014-yil 20-yanvardagi «Diniy mazmundagi materiallarni tayyorlash, olib kirish va tarqatish sohasidagi faoliyatni amalga oshirish tartibini takomillash-tirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 10-sonli qarori bilan O'zbekiston Respublikasi hududida diniy mazmundagi materiallarni tayyorlash, olib kirish va tarqatish faoliya-tini amalga oshirish tartibi to'g'risidagi hamda «Diniy mazmundagi materiallarni davlat dinshunoslik eksper-tizasiidan o'tkazish tartibi to'g'risida»gi nizomlar tas-diqlandi.

Ushbu Nizomlar O'zbekiston Respublikasi hududida diniy mazmundagi materiallarni tayyorlash, olib kirish va tarqatish bo'yicha faoliyatni amalga oshirish tartibi-ni, diniy mazmundagi materiallarni davlat dinshunoslik ekspertizasiidan o'tkazish tartibi, shuningdek O'zbekis-ton Respublikasi hududida tayyorlash, olib kirish va tarqatishga mo'ljallangan diniy mazmundagi material-larning davlat dinshunoslik ekspertizasini amalga oshi-rishda ishtirok etuvchi tomonlarning huquq va majbu-riyatlarini belgilaydi.

O'zbekiston Respublikasi hududida diniy mazmu-ndagi materiallarni tayyorlash, olib kirish va tarqatish bo'yicha faoliyat hamda O'zbekiston Respublikasi hu-dudida tayyorlash, olib kirish va tarqatishga mo'ljallan-gan diniy mazmundagi materiallarning davlat dinshu-noslik ekspertizasi O'zbekiston Respublikasi qonunlari, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qo-nun hujjatlari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mah-kamasining qarorlari hamda ushbu Nizomlarga muvofiq amalga oshiriladi.



Vaqtingizni behu-
da sarflamang,
zero har bir uvol
bo'lgan narsaning
javobi bo'ladi.

Xalq hikmati





IJODIY FAOLIYAT

*O'zbek xalq ertaklari g'arb ertaklaridan nimasi bilan farq qiladi?
Siz ukalaringizga qanday ertaklar aytib bergan bo'ladingiz?*

Ikkinchi hikoya

Aziz ukalarini qanday ish bilan band qilishni o'ylab, oxiri ularga dedi:

– Shu ham multfilm bo'libdimi? Unda shahzodalar hech qanday qahramonlik ko'rsatmaydi. Mana men zo'r ertak bilaman, xohlaysizlarmi men uni sizlarga aytib beraman.

«Qadim zamonda bir podshohning go'zallikda tengi yo'q qizi bo'lgan ekan»

– Xuddi Oppog'oyimdekmi? – so'radi singlisi.

– Yo'q undan ham chiroyli, — deb javob berdi akasi.

– Keyinchi, keyin nima bo'libdi, — deb savol bera boshladi ukasi.

– Jim o'tirib eshitsangiz aytaman, — dedi Aziz.

"Podshoh qizini turmushga bermoqchi bo'libdi. Uning qo'lini so'rab kelgan shahzodalar, alpqomat yigitlar juda ko'p ekan. Shunda podshoh "Kimda-kim, dunyodagi eng noyob narsani topib keltirsa, shu yigitga qizimni beraman", — deb e'lon qilibdi.

Shu mamalakatda uch aka-uka yashar ekanlar, ular «qani bir baxtimizni sinab ko'rayilikchi», — deb yo'lga chiqishibdi. Aka-ukalar bir vaqt yo'l uchga ayriladigan joyga yetib kelishib, har birlari o'z omadlarini sinab ko'rish uchun uch tomonga tarqalib ketishibdi. Katta aka tog' oshib, dara oshib, hind mamlakati aholisini yalmog'izdan qutqaribdi. Mamlakat podshohi unga qimmatli narsalar sovg'a qilib, o'z mamlakatida





qolishini taklif qilibdi. U esa dunyodagi eng noyob narsani qidirib yo'lga chiqqanini ay-tibdi. Shunda podshoh unga «Oynai jahon»ni sovg'a qilibdi. Unga bir qaraganda, dunyoda-gi barcha voqyea-hodisalarni ko'rish mumkin ekan. Shunda katta aka «Men eng noyob nar-sani topdim», — deb o'ylab orqasiga qaytibdi. O'rtancha o'g'il Chin yurtiga boribdi. U yurt-da bir ajdaho odamlarning tinchini buzayotgan ekan. U ajdaho bilan uch kecha-yu uch kunduz olishibdi va nihoyat uni yengibdi. Shu yurtning podshohi unga ko'p sovg'alar beribdi. Ular-ning orasida "Uchar gilam" ham bor ekan. O'rtancha o'g'il, podshohning sovg'alarini olib, gilamiga o'tirib uyiga qarab uchibdi.

Endi gapni kenja botirdan eshiting. Kenja botir borgan yurt Xuroson deb atalar ekan. Xuroson yurtiga bir dev hujum qilib, yurtni vayron qilayotgan, katta bir vodiyni egallab, undagi obi-hayot qudug'ini ko'mmoqchi bo'lib turgan ekan. Kenja botir vaqtini o'tkazmay, dev bilan olishuvga chiqibdi. Yetti kecha-yu yetti kunduz olishibdi. Oqibat devni yengibdi. Vodiy aholisini devdan qutqaribdi. Odamlar kenja botirga ham sovg'alar berishibdi. Uning suv idishiga obi-hayot suvidan to'ldirib, «Kimda-ki, shu suvdan ichsa, kasal bo'lsa, sog'ayadi, o'layotgan bo'lsa, tiriladi», deb tayinlashibdi.

Ikki katta aka kenja botirni yo'l uch-ga ayriladigan joyda kutishibdi. Lekin, u hali uzoqroqda ekanligini sehrlı oyna orqali ko'rib, uchar gilamga o'tirib, kenja ukala-rining oldiga uchib borishibdi. Hammalari sog'-omon ekanliklaridan xursand bo'lishibdi. Ular bir-birlariga qo'lga kiritgan o'ljalari-

ni ko'rsatishibdi. Oyna orqali malikaning holidan xabar olishmoqchi bo'lishibdi. Shunda ular malika og'ir betobligni, u qattiq uyquga ketgan-u hech kim uni uyg'ota olmayotganini bilishibdi. Aka-ukalar gilamga o'tirib, podshohning saroyiga uchib boribdilar».

– Endi malikani kim o'padi? deb so'rabdi singlisi.

Aziz singlisiga: – malikalarni sen ko'rgan multifilmlardagidek o'pish bu axloqsizlik, uyat bo'ladi, – deb fikrini davom ettiribdi.

«Malikaning oldiga begona yigitlarning yaqinlashishi beodoblik hisoblangani uchun aka-ukalar obi-hayot suvini malikaning yaqinlariga berishibdi. Ular suvdan malikaning og'ziga tomchilatib quyishibdi va uning yuzlarini yuvishibdi. Malika esa bir aksa urib, o'ziga kelibdi. Podshoh agar mening uchta qizim bo'lganida har biringizni kuyov qilgan bo'lardim, endi u yog'ini o'zingiz hal qilinglar debdi. Kichik o'g'il, «agar oyna bo'lmaganida biz malikaning holini bilmas edik, unga siz uylaning», debdi katta akasiga. Katta o'g'il bo'lsa, «yo'q, agar gilam bo'lmaganida biz bu yerga yetib kela olmagan bo'lardik, sen uylanaqol», debdi o'rtancha ukasiga. O'rtancha o'g'il bo'lsa, "Agar obi-hayot bo'lmaganida oyna ham gilam ham foyda bermas edi. Agar malika rozi bo'lsa kenja ukamizga turmushga chiqsin", deyishibdi. Malika rozi bo'libdi. Podshoh to'y qilib qizini kenja botirga uzatibdi. Ular murod-maq-sadlariga yetishibdi».

– Aka, yana qachon shunday ertaklardan aytib bera-siz, — so'radi singlisi.

– Agar odobli bo'lsangizlar, har kuni aytib beraman, — deb javob berdi Aziz.





IJODIY FAOLIYAT

1. Mazkur film syujetlari o'quvchi yoshlar tarbiyasiga qanday ta'sir erishi mumkin?
2. O'tgan yillarda kollej o'quvchilari o'rtasida sodir bo'lgan tartibsizliklar va jinoyatchilik bilan qanday aloqasi bo'lishi mumkin?
3. Film sahnalaridan birida bir-biri bilan urushish maqsadida to'plan-gan yoshlar «*Mard bo'l erkak bo'l, do'stga do'st bo'l...*» degan qo'shiq kuylashadi. Mazkur jumladagi do'st bo'lish, erkar bo'lish tushuncha-larini «*Oralaringizda eng kuchlilaringiz kimligini aytaymi?! U g'azabi kelganida o'zini tutib tura oladiganingizdir*» degan hadis va Quroni ka-rimning «*Yaxshilik va taqvo yo'lida hamkorlik qilingiz, gunoh va had-dan oshish yo'lida hamkorlik qilmangiz!*» (**Moida surasi, 2-oyati**) degan ko'rsatmasi bilan bog'lang.



MUSTAHKAMLASH UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

1. Axborot deganda nimani tuhundingiz? Axborotning qanday salbiy va ijobiy tomonlari mavjud?
2. Inson ongi uchun kurashda axborotlarning o'rni nimada?
3. Nima deb o'ylaysiz, inson axborot iste'moli madaniyatiga ega bo'li-shi shartmi?
4. Kinofilmlarning inson hayotiga ta'siri qanday?
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2014-yil 20-yanvardagi «Diniy mazmundagi materiallarni tayyorlash, olib kirish va tarqatish sohasidagi faoliyatni amalga oshirish tartibini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 10-sonli qarori bilan O'zbekiston Respubli-kasi hududida diniy mazmundagi materiallarni tayyorlash, olib kirish va tarqatish faoliyatini amalga oshirish tartibi to'g'risidagi hamda «Diniy ma-zmundagi materiallarni davlat dinshunoslik ekspertizasidan o'tkazish tar-tibi to'g'risida»gi nizomlar qanday harakatlarni tartibga solar ekan. www.lex.uz saytidan mazkur nizomlarning matnlari olib o'qing va mazmuning tushuntirib bering.

Handwritten signature and date: 10.10.2014

22-23§

XX-XXI ASRLARDA DUNYONING KONFESSIONAL MANZARASI



BUGUN DARSDA QUYIDAGILAR BILAN TANISHASIZ:

1. Konfessiya tushunchasining mazmun-mohiyati.
2. Dunyodagi konfessional o'zgarishlarning sabablari.
3. Dunyoning bugungi kundagi konfessional manzarasi.
4. O'zbekiston Respublikasidagi konfessiyalararo munosabatlar.
5. O'zbekiston musulmonlari idorasi

KONFESSIYA TUSHUNCHASINING MAZMUN-MOHİYATI

«Konfessiya» soʻzining mazmun-mohiyatidan kelib chiqqan holda, mutaxassislar hozirgi kunda dunyoda taxminan 1000 dan ortiq diniy konfessiyalar mavjud, deb hisoblaydilar.

Islom dinida bunday holat kuzatilmaydi. Chunki hech qaysi mamlakatda hanafiy mazhabi alohida, boshqa mazhablar alohida konfessiya sifatida roʻyxatdan oʻtmaydi. Masalan, Oʻzbekistonda ham bir necha shia jamoalari boʻlishiga qaramay, ular oʻzlarini alohida diniy konfessiya hisoblamaydilar.

Globalashuv dunyoni bir butun va yaxlit qila borishi bilan birga, uning natijasi sifatida alohida olingan millat va jamiyatlar darajasida oʻz-oʻzini anglashga boʻlgan intilishning chuqurlashuviga ham zamin yaratmoqda.

Bu jarayonlar oʻz navbatida inson maʼnaviyatining uzviy qismi boʻlgan dinning mohiyatini tushunish, uning inson va jamiyat hayotidagi oʻrnini anglashga boʻlgan eʼtiborning kuchayishini keltirib chiqarmoqda.



MA'LUMOT UCHUN

Diniy konfessiya – muayyan diniy taʼlimot doirasida shakllangan va oʻziga xos xususiyatlarga ega eʼtiqod va ushbu eʼtiqodga ergashuvchilar jamoasi.





Londonda ibodat marosimlari

DUNYODAGI KONFESSIONAL O'ZGARISHLARNING SABABLARI

Dunyoning diniy manzarasi qotib qolgan, o'zgarimas bir hodisa emas. Xususan, mazkur manzara yildan-yilga o'zgarib borayotgani, mavjud dinlar o'zlarining an'anaviy ko'rinishlari doirasidan chiqib borayotganligini ham alohida ta'kidlash lozim.

Bugungi kunda mavjud dinlar doirasida yangi yo'nalish va sektal paydo bo'lishda davom etmoqda. Masalan, mutaxassislarning ma'lumotlariga ko'ra, XX asrning ikkinchi yarmida xristianlik, buddaviylik, islom va boshqa dinlar doirasida yuzlab sektalar paydo bo'lgan. Bu esa kelajakda ham bunday jarayonlar davom etishini ko'rsatadi.

Zamonaviy voqelik ekstremistik xarakterdagi sektalarning inson ongi va qalbi uchun kurash yo'lidagi faoliyatining jonlanishi kuzatilayotganini ko'rsatmoqda. Ular aholining diniy bilimlari pastligidan foydalanib, oxiratning yaqinligi bilan qo'rqitish hamda, asosan, yoshlar va moddiy ahvoli nochor bo'lganlar ichida ish olib borish yo'li bilan o'z tarafdorlarini ko'paytirishga harakat qilmoqdalar. Bunday sektalarga asos solgan «avliyo»lar o'z izdo-



U shoir emas, payg'ambar. Undagi Qur'on – inson tomonidan ermak uchun yoki barchaga umumiy ma'lumot berish uchun yozilgan kitob emas, balki u ilohiy qonundir.

Iogann Volfgang fon Gyote. G'arb muallifining Sharq haqidagi devoni.

shlarini aldash yo‘li bilan ularning mol-mulklariga egalik qilishga urinmoqdalar.

Yashirin faoliyat olib borishi, sekta ichida bo‘layotgan voqealarning ko‘pchilikka ma‘lum bo‘lib qolmasligining qattiq nazorat qilinishi ular faoliyatidan jamoatchilikning bexabar qolishini keltirib chiqarmoqda.

Ugandadagi «Oxirat kuni» sektasi boshliqlarining faoliyati bunga misol bo‘ladi. Oxiratni 1999-yilning 31-dekabriga «belgilagan» ushbu sekta rahbarlari o‘z tarafdorlarini mol-mulklarini sotish, tushgan mablag‘ni ularga berishga va shu yo‘l bilan gunohlardan forig‘ bo‘lishga chaqirgan. *Qiyomatning 2001-yil 1-yanvarga «ko‘chirilishi» sekta rahbarlariga nisbatan shubha uyg‘onishiga olib kelgan.* Shundan so‘ng rahbarlar Kanungu qishlog‘ida 500 dan ortiq o‘z tarafdorlarini aldab binoga qamab, ustilaridan o‘t qo‘yib yuborganlar. Ma‘lumotlarga ko‘ra, yana to‘rt joyda ommaviy qabrlar topilgan. Bu sektaning qurbonlari 1000 dan ortiq bo‘lgani qayd qilingan.



Komil narsa ortiqchalikni ham, kamchilikni ham qabul etmaydi.

Abu Rayhon Beruniy



MA‘LUMOT UCHUN

Qozog‘istonda musulmon (2517 ta diniy tashkilot) va pravoslav (323) diniy jamoalari yetakchi o‘rinlarda boryapti. Ular mamlakatdagi e‘tiqod qiluvchi aholi qatlamining 95% ni tashkil qiladi.

Turkmanistonda 99 ta diniy tashkilot islom dinining sunniylik yo‘nalishi, 5 tasi shia oqimi, 13 ta rus pravoslav cherkoviga (3 tasi Ashxobod shahrida joylashgan) va 11 tasi boshqa din vakillariga (Katolik cherkovi – 1 ta, Krishnani anglash jamoasi – 1 ta, Bahoiylar – 1, Baptistlar – 1, Pyatidesyatniklar – 1, Velikaya blagodat – 1, Yettinchi kun adventistlari – 1 ta va Yangi apostol jamoasi – 1 ta) tegishli. Tojikistonda taxminan 3000 dan ziyod masjidlar mavjud. Shuningdek, Rus pravoslav, Yevangel xristian-baptistlar, Rim-katolik, Yettinchi kun adventistlari, Yevangel lyuteran, Iegovo shohidlari cherkovlari, bahoiy, zardushtiylik, yahudiy diniy jamoalari kabi noislomiy diniy tashkilotlar ro‘yxatdan o‘tgan.





London



Germaniya



Moskva



Fransiya

Bunday sektalar ayrim insonlarning jismoniy va ruhiy o'zligi, va tushkunlik holatidan chiqishga bo'lgan intilishlaridan o'zlarining g'arazli maqsadlari yo'lida foydalanadilar. Natijada *adept – sektalarga a'zo bo'lganlardan* o'zlarining manfaatlari uchun xizmat qildiradlar.

Hozirda diniy ta'limotlar, ulardagi muayyan qoidalarni davr talabiga moslashtirish, modernizatsiya qilish jarayonini kuzatish mumkin. Masalan, Rim Papasi O'rta asrlarda cherkov tomonidan amalga oshirilgan inkvizitsiya va salb yurishlari xato bo'lganini tan olib rasman kechirim ham so'radi. 1992-yilda Papa Ioann Pavel II o'z paytida Galileo Galileyning haq bo'lganini tan olib, barchadan uzr so'ragani ham bunga misol bo'la oladi.

Shuningdek, mavjud dinlarning tarqalish hududida jiddiy o'zgarishlar sodir bo'layotganini ta'kidlash zarur. O'tgan asrda, asosan, xristianlar yashab kelgan Yevropada bugungi kunda 20-25 million atrofida musulmonlar istiqomat qilmoqdalar.

Jumladan, Buyuk Britaniyada – 3 million, Germaniyada – 5 million, Fransiya – 6-7 million islomga e'tiqod qiluvchi fuqarolar yashamoqda.

Aholisi an'anaviy ravishda buddaviylik va islomga e'tiqod qilib kelgan o'lkalarda xristianlikni yoyishga intilish kuzatilmoqda. BMT ma'lumotlariga ko'ra xristianlikning o'sish ko'rsatkichi yiliga 1,46 foizni tashkil qiladi.



MA'LUMOT UCHUN

Birlashgan millatlar tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, islomning yillik o'sish sur'ati 6,4 foizni tashkil etib, 1989-yildan 2011-yilga qadar musulmon aholi soni Shimoliy Amerikada – 25, Afrikada – 2,15, Osiyoda – 12,57, Yevropada – 142,35, Avstraliya va Okeaniyada – 257,01 foizga ko'paygan. Faqat Lotin Amerikasida islomga e'tiqod qiluvchilar ulushi 4,73 foizga kamaygan.



Diniy konfessiyalar manzarasi rang-barangligini O‘zbekistonda rasman ro‘yxatdan o‘tib faoliyat yuritayotgan diniy konfessiyalar misolida ham ko‘rish mumkin. Xristianlikka mansub bo‘lsa-da, yurtimizdagi 11 ta yo‘nalishning har biri o‘zini alohida diniy konfessiya, deb hisoblashi fikrimizning isboti bo‘la oladi.



Sharja



Quddus



MA'LUMOT UCHUN

№	Konfessiya	Izdoshlari soni	Yer yuzi umumiy aholisiga nisbatan foiz ko‘rsatkichi
1	Xristianlik	2,038,905,000	32,00%
	Katoliklar	1,076,951,000	–
	Protestantlar	349,792,000	–
	Pravoslavlar	217,522,000	–
	Anglikanlar	81,663,000	–
	Boshqa yo‘nalishlar	537,135,000	–
2	Islom	1,226,403,000	21,00%
3	Hinduiylik	828,130,000	13,26%
4	An’anaviy Xitoy dinlari	389,543,000	6,00%
5	Buddaviylik	364,014,000	5,84%
6	Sikxiylik	23,821,000	0,35%
7	Yahudiylik	14,535,000	0,23%
8	Bahoiylik	6,000,000	0,12%



Avstraliya





Butun Rossiya pravoslav cherkovi patriari Kiril bilan davra suhbat



Toshkentdagi Rim-Katolik cherkovida tadbir



O'zbekistondagi Krishna jamiyati a'zolari



Xorazmda pravoslav cherkovida ibodat marosimi

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDAGI KONFESSIYALARARO MUNOSABATLAR

O'zbekiston Respublikasida 2017-yil dekabr holatiga ko'ra 16 konfessiya faoliyat ko'rsatmoqda.

Ular quyidagilardir:

- Islom (O'zbekiston musulmonlari idorasi);
- Pravoslavlik (Toshkent va Markaziy Osiyo yeparxiyasi);
- Katoliklik (Rim-katolik cherkovi);
- Lyuteranlik (Nemis-lyuteran cherkovi);
- Arman-apostol cherkovi;
- Pyatidesyatniklar (To'liq injil xristianlari);
- Baptistlar (Yevangel-xristian baptistlar cherkovi);
- Novoapostol cherkovi;
- Yettinchi kun adventistlari;
- «Golos bojiy»; Iegovo shohidlari;
- Koreys protestant cherkovlari;
- Yahudiylik;
- Bahoiylik;
- Krishnani anglash jamiyati;
- Buddaviylik.

«O'zbekiston bibliya kitob jamiyati» esa diniy tashkilot hisoblanib, boshqa konfessiyalardan alohida faoliyat olib borsa-da, «diniy konfessiya» maqomiga ega emas.

Mustaqillik yillarida yuzlab cherkov, sinagoga va ibodat uylari, xususan, Toshkent, Samarqand, Navoiydagi pravoslav ibodatxonalari, Toshkent shahridagi katolik kostyoli, Samarqandagi Arman-apostol cherkovi, Toshkentdagi Budda ibodatxonasi qayta barpo etildi.

Hazrati Imom, Imom Buxoriy, Bahouddin Naqshband, Hakim Termiziy, Imom Moturidiy, Shohi Zinda, Qosim Shayx, Zangi ota kabi qadimiy yodgorlik majmualari obod qilindi va yangilari qurildi.



Qur'oni karim, hadislar to'plamlari, Bibliya tarkibidagi Yangi Ahd va Qadimgi Ahdning ba'zi qismlari, masalan, «Sulaymon hikmatlari», «Rut, Ester va Yunus payg'ambarlar tarixi» o'zbek tiliga tarjima qilinib chop etildi.

O'zbekiston ko'zi ojizlar uchun maxsus Brayl yozuvida Qur'oni karimni nashr qilgan uchinchi mamlakat hisoblanadi.



Buxoro yahudiylari kongressi



Maqsadimiz – tinchlik, hamkorlik va taraqqiyot.



TARIXGA NAZAR

1920-yillarning oxirida sho'rolar tuzumining ateizmga asoslangan diniy siyosati keskin tus olgan. 1929-yilning aprel oyida RSFSR Xalq Komissarlari kengashining «Diniy uyushmalar haqida»gi qarori qabul qilingan. Unga ko'ra, diniy uyushmalarga yig'in o'tkazish, muqaddas ziyoratlar uyushtirish, xayriya bilan shug'ullanish, kutubxonalar ochish kabi faoliyatlardan man etilgan. Kommunistik (b) partiya Markaziy Kengashining 1929-yil 29-iyunida o'tkazilgan XI plenumida «Musulmon ruhoniylari va maktabi to'g'risida»gi qarorida «Islom boshqa dinlar kabi sotsialistik madaniyat va proletariat g'oyalari rivojlanishi hamda mustahkamlanishi, umuman, sotsializm qurilishi yo'lidagi katta g'ovdir», deb ta'kidlangan.

O‘ZBEKISTON MUSULMONLARI IDORASI

O‘zbekiston musulmonlari idorasi (O‘MI) 1995-yilning dekabr oyida tashkil etilgan. Bugungi kunda O‘MI tarkibiga respublikada rasmiy ro‘yxatdan o‘tgan holda faoliyat ko‘rsatayotgan 2045 ta masjid, to‘qqizta madrasa – o‘rta maxsus islom bilim yurti, Toshkent islom instituti, Mir Arab oliy madrasasi, Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi va «Movarounnahr» nashriyoti kiradi.



O‘zbekiston musulmonlari idorasi faoliyati



TARIXGA NAZAR

1943-yilning 20-oktyabr kuni Toshkent shahrida O‘rta Osiyo va Qozog‘iston ulamolarining 1-Qurultoyi bo‘lib o‘tgan. Unda O‘rta Osiyo va Qozog‘iston musulmonlarining Diniy boshqarmasini tuzish haqida qaror qabul qilingan. Diniy boshqarmaga rahbar va muftiy etib Eshon Boboxon saylangan. Diniy boshqarma tarkibiga mintaqadagi beshta respublika — O‘zbekiston, Tojikiston, Turkmaniston, Qirg‘iziston va Qozog‘istonda qozilar rahbarlik qiladigan Diniy boshqarmaning vakilliklari kiritilgan.

O‘zbekiston respublikasi prezidentinig 2018-yil 16-apreldagi "Diniy marifiy soha faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi Farmoniga ko‘ra O‘MI O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasining muassislaridan biri sifatida belgilandi.

O‘MI raisi – muftiy Ulamolar kengashi yig‘ilishida ochiq ovoz berish yo‘li bilan besh yil muddatga saylanadi.

O‘MI tarkibida xalqaro aloqalar, masjidlar, fatvo, ta‘lim va kadrlar tayyorlash, xotin-qizlar masalalari bo‘yicha, huquqshunoslik, kutubxona, «Movarounnahr» nashriyoti, shuningdek, diniy mahsulotlarni ekspertiza qiluvchi va taftish hay‘atlari va boshqalar mavjud.

ESHON BOBOXON IBN ABDULMAJIDXON

Eshon Boboxon dastlab uyda otasidan, so‘ngra Buxorodagi Mir Arab madrasasida mashhur ustozlardan tahsil oldi. Tirishqoqligi, aql-zakovati bois tafsir, hadis, aqid, fiqh bilimdoni bo‘lib yetishdi. Bir necha yillar Mo‘yi Muborak jome‘ida imom-xatiblik va madrasada mudarrislik qildi.

1943-yilda O‘rta Osiyo va Qozog‘iston musulmonlarining diniy nazorati raisi, muftiy etib saylandi. O‘sha yillari musulmonlar vakillarining haj safariga borishlari yo‘lga qo‘yildi. Mir Arab madrasasi qaytadan faoliyat boshladi. Masjidlar haqida Nizom ishlab chiqildi, diniy boshqarma kutubxonasiga asos solindi, xalqaro aloqalar kengaydi. 1957-yilda vafot etdi. Ismoil Qaffol Shoshiy qabrlari yoniga dafn etildi.

ZIYOVUDDINXON IBN ESHON BOBOXON

Ziyovuddinxon ibn Eshon Boboxon 1908-yilda Toshkent shahrida tavallud topgan. O‘z davrining yetuk



Bizning mintaqamiz xalqlarini ming yillik qardoshlik va yaxshi qo‘shnichilik rishtalari bog‘lab turadi. Bizni tarix, din, umumiy madaniyat va an‘analar birlashtiradi.

***Shavkat
Mirziyoyev***



*Eshon Boboxon
ibn Abdulmajidxon
(1856-1957)*





*Ziyovuddin ibn
Eshon Boboxon
(1908-1982)*



*Shamsuddin
Boboxon
(1937-2003)*



*Shayx Muhammad
Sodiq Muhammad
Yusuf
(1952-2015)*

ulamolaridan saboq oldi. O'n ikki yoshida Qur'oni karimni to'la xatm qilib, hofizul Qur'on bo'ldi. Toshkentdagi Ko'kaldosh madrasasida, Qohiradagi Azhar universitetida, so'ngra Makka, Madina shaharlarida tahsil oldi. 1957-yili O'rta Osiyo va Qozog'iston musulmonlari boshqarmasi raisi etib saylandi va umrining oxiriga (1982-yil) qadar ana shu vazifada samarali ishladi.

SHAMSUDDINXON BOBOXONOV

Toshkent chet tillar institutining ingliz tili fakultetini bitirgan. Qohiradagi Azhar dorilfununida tahsil oldi. 1982-1989-yillari O'rta Osiyo va Qozog'iston musulmonlari diniy boshqarmasining raisi, muftiy bo'lib ishladi. O'rdun Qirollik akademiyasining haqiqiy a'zosi, Xalqaro Ibn Sino mukofoti sohibi. 2003-yilda vafot etgan.

SHAYX MUHAMMAD SODIQ MUHAMMAD YUSUF

Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf 1989-1992 yillar davomida O'rta Osiyo va Qozog'iston musulmonlari diniy boshqarmasida rahbarlik qilgan. Butun umrini jamiyatning diniy-ma'rifiy yuksalishi yo'lida xizmat qilishga bag'ishlagan. Uning bu xizmatlari xalqaro islom olamida e'tirof etilgan. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf qator xalqaro islom tashkilotlari, jumladan:

- Makka shahridagi Islom olami uyushmasining ta'ris majlisi;
- Dunyo tasavvuf uyushmasi;
- Dunyo musulmonlar ulamolari kengashi;
- Islomobod shahridagi Butun dunyo islom uyushmasi;
- Dunyo masjidlari uyushmasi;

— Iordaniyadagi Oli Bayt tashkilotiga qarashli Islomiy fikrlar akademiyasi aʼzosi hisoblangan.

Olim hayoti davomida xalqning maʼnaviyati va maʼrifatini boyitadigan va diniy savodxonligini oshirishga xizmat qiladigan yuzdan ziyod kitoblar yozdi.

Uning «Hadis va hayot» toʻplami, Qurʼoni karim maʼnolarining sharhi hisoblangan «Tafsiri hilol», «Oltin silsila», «Baxtli oila» va boshqalar kitoblari xalqimizning maʼnaviy xazinasidir.

MUXTORJON ABDULLOH BUXORIY

Muxtorjon Abdulloh Buxoriy 1928-yili Qoʻqon shahrida tavallud topgan. Buxorodagi Mir Arab, Toshkentdagi Baroqxon madrasalarida, Suriyadagi Damashq jomeʼsining shariat kulliyasida tahsil olgan. 1993-1997 yillari Movarounnahr musulmonlari idorasi raisi, muftiy boʻldi. 2002-yili vafot etgan.

ABDURASHID QORI ABDUMOʻMIN QORI OʻGʻLI BAHROMOV

Abdurashid qori 1953-yili Andijon shahrida tavallud topdi. Dastlabki Qurʼon ilmlarini otasi Abdumoʻmin qoridan oʻrganib, 16 yoshida Qurʼoni karimni toʻliq yod oldi. U Buxorodagi Mir Arab madrasasi va Toshkent Islom institutida tahsil oldi. 1997-2006 yillarda Oʻzbekiston musulmonlari idorasi raisi, muftiy lavozimida faoliyat korsatdi. 1997-2006-yillarda OʻMI din niqobidagi ekstremizmga qarshi faol ish olib bordi.

Axoli oʻrtasida diniy-maʼrifiy sohada tushuntirish va targʻibot ishlari amalga oshirildi. Respublika masjidlarda jilib boriladigan juma maʼruzalari tartibga solindi. Juma



Zakovat bilan odam yuksaklik oladi, bilim bilan ulugʻlikka erishiladi.

Yusuf Hos Hojib



Muxtorjon Abdulloh Buxoriy (1928-2002)



Abdurashid qori (1953 -2011)



tezislari O‘Mning fatvo bo‘limi tomonidan tayyorlanib masjidlarga tarqatiladigan bo‘ldi.



Usmonxon Alimov

USMONXON TEMURXON O‘G‘LI ALIMOV

Usmonxon Alimov 1950-yil 1-yanvarda Samarqand viloyatida tug‘ilgan. U Buxorodagi Mir Arab madrasasida, Toshkent Islom institutida, Marokashdagi Qaroviyyin universitetida tahsil olgan. 2006-yil 8-avgust kuni O‘zbekiston musulmonlari idorasi raisi, muftiy lavozimiga saylangan.

Usmonxon Alimov davrida islom din sohasida ko‘plab ishlar amalga oshirilganligini ko‘rishimiz mumkin. Masalan Hastimom majmuasi, Shohi zidi va boshqa ziyortgohlar ta‘mirlandi. O‘zbekiston islom sivilizatsiya markazi, O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi tashkil qilindi.



MUSTAHKAMLASH UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

1. Sektalar o‘z maqsadlarini amalga oshirishda qanday yo‘l tutadilar?
2. Sektalarning faoliyati jamiyat rivoji va tinchlikka qanday tasir o‘tkazishi mumkin?
3. Hozirgi zamonda dunyo diniy manzarasi o‘zgarishida asosan qanday omillar rol o‘ynamoqda?
4. O‘zbekistonda qanday konfessiyalar faoliyat yuritadi?
5. www.muslim.uz saytidan O‘zbekiston musulmonlar idorasi faoliyati haqida ma‘lumot to‘plang.

24-§ XX-XXI ASRLARDA MISSIONERLIK VA PROZELITIZM



BUGUN DARSDA QUIYIDAGILAR BILAN TANISHASIZ:

1. XX-XXI asrlarda yuzaga kelgan xalqaro missionerlik uyushmalari.
2. Missionerlik geosiyosiy o‘yinlar quroli sifatida.
3. Missionerlik va prozelitizmni millatlararo totuvlik va diniy bag‘rikenglikka salbiy ta’siri.

XX-XXI ASRLARDA YUZAGA KELGAN XALQARO MISSIONERLIK UYUSHMALARI

XX asrga kelib missionerlik faoliyatidan siyosiy maqsadlarda foydalanish uchun xalqaro missionerlik tashkilotlari tuzila boshladi.

Edinburg missionerlik konferensiyasida jahon xalqlarini xristianlashtirish strategiyasi muhokama qilinib, missionerlar tayyorlash, Bibliyani turli tillarga tarjima qilish masalalarida turli xristian uyushmalarining



TARIXGA NAZAR

1910-yili Shotlandiyada «Edinburg missionerlik konferensiyasi» o‘tkazilgan.



YAQIN TARIXDA

1970-yilda xristianlarning 2200 xorijiy missiyalarida 240 000 professional missioner faoliyat yuritgan bo‘lsa, 2000-yilda 4800 ta xorijiy missiyada 420 000 missioner mahalliy aholi ichida targ‘ibot o‘tkazib kelgan. 1970 yilda xorijiy missiyalarning faoliyatiga 3 milliard AQSh dollari sarflanib, 2000 yilda ushbu ko‘rsatkich 12 milliardga yetgan. Yetakchi missionerlik markazlari qatorida «Missiyalar va butunjahon xristianlik maktabi» (Birmingham), «Genri Martin markazi» (Kembridj, Buyuk Britaniya), Grigorian va Urbanian universitetlari (Vatikan), «Xorijiy missiyalarni o‘rgani-sh markazi»ni (Nyu-Xeyven, AQSh) qayd etish mumkin.



hamkorligi kelishib olingan. Mazkur konferensiya zamonaviy missionerlikning shakllanishiga turtki bo'ldi.

Ikkinchi jahon urushidan keyin, kolonial tizim barbod bo'lgach, missionerlikdan sobiq koloniyalarda cherkovlarning mavqeyini saqlab qolish maqsadida foydalanildi. Jumladan, 1969-yilda Afrika qit'asida 16 ming erkak va 30 ming ayol xristian missionerlari bo'lgan.

Missionerlar muayyan hududda o'z faoliyatini yo'lga qo'yishda muhim mintaqalarni belgilab oladilar. Jumladan, hozirgi kunda xristian missionerlarining diqqat-e'tibori ular tomonidan «10-40 oyna» deb atalgan hududga qaratilgan. Ushbu hudud shimoliy kenglikning 10 va 40-parallellari orasidagi Atlantika okeani qirg'oqlaridan Kichik va Markaziy Osiyo, Arabiston yarim oroli, Janubiy Osiyoning Tinch okeani qirg'oqlariga qadar cho'zilgan.

Ushbu hududda aholisining aksariyat qismi islom, buddaviylik, konfutsiylik va hinduiylik dinlariga e'tiqod qiluvchi mamlakatlar joylashgan. Aynan mazkur hududda dunyodagi eng yirik gaz, neft, uran zaxiralari, qit'alararo strategik ahamiyatga ega transkommunikatsiya yo'llari, bo'g'oz va ko'rfazlar joylashgan bo'lib, mojarolar zonasiga aylangan.



*Al'fryed
Mexen*



IJODIY FAOLIYAT

10 va 40-paralellari orasidagi Atlantika okeani qirg'oqlaridan Kichik va Markaziy Osiyo, Arabiston yarim oroli, Janubiy Osiyoning Tinch okeani qirg'oqlariga qadar cho'zilgan hudud «Mojarolar zonasini» dir.

Al'fryed Mexen. Siyosatchi.

Bugungi kunda ijtimoiy-siyosiy keskinliklar, qurolli mojarolarning aksariyati «10-40-oina» ichidagi mamlakatlarda ro'y bermoqda. Bularning sababi nimada deb o'ylaysiz? Fikringizni asoslang.



1990-yillarda sobiq sotsialistik lager parchalanib ketishi munosabati bilan Sharqiy Yevropa va sobiq Sovet Ittifoqi hududida vujudga kelgan mustaqil davlatlar G'arb mamlakatlarida joylashgan turli protestant jamoalarining o'ta faollashuvi kuzatildi. Mahalliy aholi uchun an'anaviy bo'lmagan diniy jamoa targ'ibotchilari jamiyat va davlat oldida ijtimoiy totuvlikni saqlash bo'yicha hech qanday mas'uliyat olmagan va his etmagan holda faqat o'z safini kengaytirish bilan mashg'ul bo'lgan. Masalan, Rossiyaning o'zida 2000-yillarning oxirida 4,5 mingdan ziyod protestant cherkovi rasmiy ro'yxatdan o'tgan.

Bugungi kunga kelib, ***Ukraina xristian missionerlik tashkilotlarining MDH davlatlari ichidagi eng yirik qo'nimgohiga aylandi.*** Mazkur mamlakatning qonunchiligida chet elliklar uchun vizasiz kirish imkoniyati berilgan. Shuningdek, diniy tashkilotlarga xorijdan mustaqil xayriya yordamlarini olib, tarqatish ham ruxsat etilgan. Diniy targ'ibotga cheklovlar qo'yilmaganligi yangi diniy konfessiyalar, ayniqsa, yevangelchi protestant jamoalariga keng imkoniyatlarochib berdi.

Bir millatga mansub, bir tilda gaplashuvchi, umumiy tarix va yagona davlatga ega bo'lgan fuqarolarni diniy omil asosida bo'lib tashlashga qaratilgan harakatlarni mazkur jamiyat uchun tahdid sifatida baholash mumkin.

Noan'anaviy diniy jamoalar konfessiyalararo nizolar chiqishi mumkinligini ham hisobga olmay o'z safini kengaytirishga harakat qilishi og'ir oqibatlarga olib keladi.

Masalan, Afrika va Osiyo mintaqasidagi qator mamlakatlarda missionerlik va prozilitizm tub aholining diniy tarkibidagi muvozanatni buzishi oqibatida turli din vakillari orasida doimiy ravishda mojarolarning kelib chiqishiga sabab bo'lmoqda.



Missionerlarning targ'ibotlari



Baxtni
birovlarning
ostonasidan
qidirishning o'zi
baxtsizlikning
boshi.

***Abdulla
Qahhor***





Afrika qit'asida missionerlikning targ'iboti



Inson o'ziga-o'zi bo'ysunishni va o'z qarorlariga itoat qilishni o'rganmog'i lozim.

Sitseron

Jumladan, Afrikaning shimoliy-sharqiy qismida joylashgan Sudan Respublikasining asosiy neft zahiralari joylashgan janubiy hududlari o'tgan asr davomida katolik va protestant missionerlari tomonidan faol xristianlashtirilgan edi.

2011-yili Afrikadagi eng yirik davlat hisoblangan Sudan Respublikasi ikkiga – musulmonlar ko'pchilikni tashkil etuvchi Sudan va aholisining asosiy qismi xristianlardan iborat Janubiy Sudan Respublikasiga bo'linib ketdi. Indoneziyaning xristianlashtirilgan shimoliy hududlari – Sumatra, Sulavesi va Molukko hududlarida muttasil ravishda musulmonlar va xristian prozelitlari o'rtasida diniy nizolar asosida to'qnashuvlar, qotilliklar, terrorchilik harakatlari ro'y berib turadi.

Hozir (2017 y) musulmon aholisining soni bo'yicha birinchi o'rinda turadigan Indoneziyada 27324 ta xristian missionerlari faoliyat yuritmoqda. Ayrim yan-



IJODIY FAOLIYAT

Sitseron «Inson o'ziga-o'zi bo'ysunishni» deganida nimani tushundingiz. «o'z qarorlariga itoat qilishni» degandachi? Fikringizni «Fikrga qarsh fikr, g'oyaga qarshi g'oya, jaholatga qarshi ma'rifat» tamoyili bilan bo'g'lab tushuntiring.

gi paydo bo'lgan diniy jamoalarda izdoshlarning ongini nazorat qilish, xo'rlash va hatto o'z-o'zini o'ldirishga majburlash holatlari kuzatilmoqda.

Markaziy Osiyo mintaqasi uchun noan'anaviy bo'lgan yangi diniy jamoalarning safi asosan islom diniga e'tiqod qilgan tub aholi va avval pravoslav dinida bo'lgan xristianlar hisobiga kengaymoqda. Qozog'iston va Qirg'izistonda missionerlik qonunan man etilmagan bo'lib, missionerlar yangi diniy jamoalarning g'oyalari ochiq targ'ib qilish imkoniyatlariga ega. Targ'ibot-tashviqot ishlari maxsus tele va radiodasturlar, Internet tarmog'i, e'lon va reklamalar orqali olib borilmoqda.

O'zbekistonda (2017 y.) ayrim noislomiy diniy konfessiyalarning vakillari, shu jumladan, norasmiy jamoa a'zolari tomonidan qonunga xilof ravishda noqonuniy yo'llar bilan diniy adabiyotlarni respublika hududiga olib kirish va tarqatish, aholi ichida o'zlarining diniy ekspertizadan o'tkazilmagan buklet, jurnal, elektron diskklarini tarqatish kabi qonunbuzarliklarga yo'l qo'yilmoqda.

Dinini (e'tiqodini) o'zgartirayotgan shaxslar (prozelit)larning aksariyati ushbu din aqidalarini chuqur tushunib qabul qilmagan, balki missioner tomonidan qo'llanilgan usul ta'siri ostida e'tiqodini o'zgartirmoqda. Missionerlar o'z faoliyatlarini quyidagi usullar orqali olib boradilar:

– yoshlarga ingliz, koreys tilini, kompyuterda ishlashni o'rgatish bahonasida o'qish kurslar ochish va mazkur joylarda o'z diniga targ'ib qilish;

– xoriyga o'qishga, ishga yoki chet el fuqarosi bilan oila qurish uchun jo'natish bahonasidan foydalanish;

– bolalar va o'smirlarni yoz faslida tog'li hududlardai dam olish lagerlariga jalb qilish va shu yerda ta'sir o'tkazish;



Missionerlikning keltirib chiqargan oqibati



Prozelitizmning ayanchli ko'rinishi



Aqlli bo'lish kifoya emas, muhimi uni ishlata bilishdir.

Rene Dekart





Agar o'qisang-u o'yldamasang — chalkashib qolasan. Agar o'yldasang-u o'qimasang — shubha-gumonlar tagida qolib ketasan.

Konfutsiy

– hayriya yordami (*pul, dori-darmon, kiyim-bosh, oziq-ovqat mahsulotlari tarqatish*) ko'rsatish, uy ta'mirlashda ko'mak berish davomida missionerlik harakatlari olib borish;

– bepul tibbiy yordam ko'rsatish bahonasida bemorga ta'sir o'tkazish;

– bepul ovqat tarqatish.

Shuningdek, ijtimoiy muhofazaga muhtoj oilalarga echki, sigir olib berish, bayram kunlari mahallalarda bolalarga sovg'alar tarqatish, «Muruvvat» va «Saxovat» uylarida bayram stollari tashkil etish.

Xorazm va Qoraqalpog'iston Respublikasining murakab ekologik holat mavjud hududlarida «*ichimlik suvini yaxshilash*», «*bola va onalarning salomatligini mustahkamlash*» kabi ko'rinishidan hayrli maqsadlarga yo'naltirilgan dasturlar doirasida aholi ichida missionerlik faoliyati olib borishga qaratilgan harakatlar ham kuzatilgan.

Mamlakatimizda missionerlik harakatlari ya'ni bir diniy konfessiyadagi dindorlarni boshqasiga kiritishga qaratilgan xatti-harakatlar (prozilitizm), shuningdek boshqa har qanday faoliyat man etilishi qonun hujjatlarida belgilangan bo'lib, bu ushlar bilan shug'ullangan shaxslarni javobgarlikka tortilishga asos bo'ladi.



TARIXGA NAZAR

Missionerlarning faoliyati natijasida, XX asrning 70-yillarida AQShning San-Fransisko shahrida Jim-Jons ismli shaxs tomonidan asos solingan «Xalq ibodatxonasi» nomli tashkilot faoliyati natijasida 912 kishi, AQShning Texas shtatida Devid Koresh tomonidan shakllantirilgan «Dovud avlodi» nomli sekta faoliyati oqibatida 100 yaqin, Xitoydagi «Falaungun» sektasining ta'limotiga erishganlardan 14000 ortiq, AQShda paydo bo'lgan «Osmon darvozasi» sektasi a'zolaridan 60 dan ortiq, Ugandada yuzaga kelgan «Xudoning o'nta buyrug'ini qayta tiklash harakati» sektasi a'zolaridan 1000 ziyodi o'z joniga qasad qilganlar.



MUSTAHKAMLASH UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

1. Birinchi xalqaro missionerlik tashkiloti qachon va qayerda tuzilgan?
2. Bugungi kunda qaysi din izdoshlari missionerlik faoliyatida yetakchilik qilmoqda?
3. Hozirgi kunda xristian missionerlarining diqqat-e'tibori qaysi hududga qaratilgan?
4. Sizningcha, missionerlik faoiyati qanday zararli oqibatlarga olib keladi?
5. Berilgan rasmlarga diqqat bilan qaran va missionerlarning faoliyati, uning inson hayotiga tasiri yuzasidan hikoya qiling.
6. O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi hamda Jinoyat Kodekslaridan missionerlik va prozelitizm bilan bog'liq noqonuniy harakatlar uchun qanday javobgarlik belgilanganligini aniqlang.

Handwritten signature or mark.

25-§ DINIY BAG'RIKENGLIK MADANIYATI VA KONFESSIYALARARO MULOQOT



BUGUN DARSDA QUIYIDAGILAR BILAN TANISHASIZ:

1. Diniy bag'rikenglik madaniyatini shakllantirish zarurati.
2. O'zbekistondagi ommaviy axborot vositalari va davriy nashrlarda diniy bag'rikenglik madaniyatining targ'ib qilinishi.
3. Diniy tashkilotlarning nashrlari va OAVdagi chiqishlari.

DINIY BAG'RIKENGLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH ZARURATI

XX asrning 80-yillarida yuz bergan jarayonlar din va diniy qarashlardan o'z manfaati yo'lida foydalanuvchi ayrim aqidaparast kimsalar islom dinini himoya qilish niqobi ostida qo'poruvchilik ishlari bilan shug'ullandilar. Diniy tushdagi partiyalar, diniy hokimiyat haqidagi g'oyakarni tarqata boshladilar. Moddiy qiyinchiliklar girdobiga tushib qolgan aholining kayfiyatidan foydalanib, hukumat bilan xalq o'rtasiga nifoq solishga urin-



MA'LUMOT UCHUN

Bag'rikenglikning lug'aviy ma'nosi o'zganing sizga unchalik yoqmaydigan jihatiga sabr va toqat qilishdir. «Bag'rikenglik» («tolerantlik») so'zi deyarli barcha tillarda bir xil yoki bir-birini to'ldiruvchi mazmunga ega. Ularni umumlashtirib «bag'rikenglik» chidamlilik, bardoshlilik, toqatlilik, o'zgacha qarashlar va harakatlarga hurmat bilan munosabatda bo'lish, muruvvatlilik, himmatlilik, kechirimlilik, mehribonlik, hamdardlik kabi ma'nolarga ega deyish mumkin.

dilar. Namangan, Andijon, Farg‘ona va Toshkentda turli-tuman mitingbozliklar avj oldi. Oxir-oqibatda soxta dindorlarning asl boshlislari namoyon bo‘ldi.

XX asrning 80-yillarda xalqimizning qon-qoniga singib ketgan, kundalik turmush tarziga aylangan Islom diniga qarshi kurash yanada keskinlashdi. U bid‘at va xurofot sifatida qoralandi.

Biroq «din — af‘yundir» degan dahriylik shiori xalqimizning qaldidagi dinga bo‘lgan iymon-e‘tiqodini so‘ndira olmadi.

O‘sha davrdagi respublika rahbari mamlakatda millatlararo totuvlik, diniy bag‘rikenglikni ta‘minlash va barqarorlikni saqlash uchun barcha chora va imkoniyatlarni safarbar etdi. To‘planib qolgan muammolarni tezroq bartaraf etish uchun butun kuch va imkoniyatlarini jamlab, bir yoqadan bosh chiqarib harakat qilish ke-



IJODIY FAOLIYAT

«Keng fe‘l, ketmas davlat bersin» degan tilakni qanday tushunasiz?

«Keng fe‘llik» degan tushuncha bilan «bag‘rikenglik» tushunchasini o‘rtasida qanday bog‘liqlik bor.



1989-yil voqealari

rakligini uqtirdi. Bu borada zarur bo‘lgan ishlarni amalga oshirdi.

Muqaddas tuyg‘ulari toptalib, yuragi zada bo‘lib qolgan xalq dinga katta yo‘l ochilgani, diniy ta‘limotga e‘tibor berilayotganligini mamnuniyat bilan kutib oldi. Ayni vaqtda O‘zbekiston hududida o‘z madaniyati va an‘analariga ega bo‘lgan 130 dan ortiq millat va elat va-



Bir kun urush chiqqan uydan qirq kun baraka ketadi.

Xalq maqoli





«Sizlar bilan dinda urush qilmagan o'zga din vakillari bilan bordi-keldi qiling, ular bilan adolatli muomala qiling».

Qur'oni karimdag «***Mumtahana***» surasi, 8, 9-oyatlar
Abu Lays Samarqandiy tafsiri

killari yashab kelmoqda edilar. O'zbekistonda mamlakat milliy tarkibining asosiy qismini esa o'zbeklar tashkil etardi.

Anashunday vaziyatda ko'p konfessiyali mamlakatomizda dilararo bag'rikenglik muhitini mustahkamlash dolzarb vazifalardan biri bo'lib qoldi.

Bag'rikenglik haqida gapirilganida bu tamoyul xalqimizning azaliy qadriyati ekanligini ta'kidlash zarur. Qomusiy alloma Abu Rayhon Beruniy xristianlik ta'limotini o'rganar ekan, Bibliyaga kirgan to'rtta Injil haqidagi ma'lumotlarni keltirib, ular orasidagi farqlarni ham tahlil qilib bergan. Uning yozishicha, Xuroson mitropolitining qarorgohi Marv shahrida bo'lgan. Bu esa o'sha davrlarda musulmon aholisi bilan birga xristian jamoasi ham emin-erkin o'z ibodatlarini amalga oshirganligini ko'rsatadi.

Bugungi kunda O'zbekistonda faoliyat ko'rsatayotgan turli e'tiqod vakillari ham diniy bag'rikenglik g'oyalarini yoqlaydilar. Masalan, Toshkent va O'rta Osiyo yeparxiyasi sobiq rahbari, mitropolit Vladimir «Pravoslavlik va Islom ikki xil dunyoqarashni o'zida mujassam etgan dinlar ekanini ta'kidlash joiz. Shu bois



YAQIN TARIXDA

Imom Abu Mansur Moturidiy (870-944) Qur'oni karimning «Haj» surasi, 40-oyatini tafsir qilib shunday deydi: «Cherkov va sinagoyalarni vayron etish man etiladi. Shuning uchun ham, musulmonlar yurtida shu davrgacha ular buzilmay saqlanib qolgan. Bu masalada ahli ilm orasida ixtilof yo'qdir». Bu bilan olim musulmonlar boshqa din vakillari bilan bir jamiyatda birgalikda tinch hayot kechirishlarida muammo bo'lishi mumkin emasligini ta'kidlaydi.

ilohiyot borasidagi turli munozaralar, xristianlik va musulmonlikning nozik ta'limotlari haqidagi bahslar keraksiz va ziyon yetkazishi mumkin. Biz oramizdagi farqlarni keskinlashtirmasdan, balki bir-birimizning madaniyat va e'tiqodimizga hurmat nuqtai nazaridan qarashga harakat qilmog'imiz kerak», degan fikrni ilgari suradi. U ko'plab ilmiy maqolalarida, xalqaro konferensiyalarda yurtimizda musulmonlar bilan pravoslavlar orasida o'zaro hurmat qadimdan shakllanganiga e'tibor qaratadi.

Mamlakatimizda tinchlik bo'lishidan turli konfessiya vakillari manfaatdor. Shu sababli ham yurtimizdagi turli din vakillari konfessiyalararo muloqotga oid tadbirlarni doimiy o'tkazib turilishining talabdari.

Bu tadbirlarda har bir konfessiya vakili o'z faoliyati haqida, millatlararo va konfessiyalararo nizolar kelib chiqmasligi uchun nima qilgani haqida to'xtalib o'tdi.

O'zbekiston Bibliya jamiyati ijrochi direktori S. Mitin: «Diniy bag'rikenglik va qonun ustuvorligi – bu ko'p millatli davlat qurilishi lozim bo'lgan poydevorning bir qismidir», – degan nuqtai nazarni ilgari suradi.



Musulmonlar diyorida cherkov va ibodatxonalar buzilib ketgan bo'lsa, ularni o'z joyida yana qayta tiklab qo'yish mumkin.

**Burhoniddin
Marg'inoniy**



TARIXGA NAZAR

Tarixda «Hudaybiya sulhi» deb nomlangan tinchlik bitimida musulmonlarning tinchlik parvar siyosatlari Qur'oni karim oyatlari asosida ekanligi namoyon bo'ladi. Bu sulh, musulmonlarning ziyoniga tuzilsada, islom dining tinchlikparvarligini va qon to'kilishini oldini olishdagi o'rinni ko'rsatib berdi.

«Agar sulhga moyil bo'lsalar, Siz ham unga moyil bo'ling va Allohga tavakkul qiling»

Qur'oni karim. «Anfol» surasi 61-oyat.



Arman apostol cherkovi vakili «Hech kim o‘z dini ni boshqalarga tiqishtirish yoki boshqa e‘tiqoddagilarni kamsitish huquqiga ega emas»ligini ta’kidlab, Fridrix Velikiyning «Hamma dinlarga sabr-toqat bilan munosabatda bo‘lmoq darkor, chunki har bir inson najotga o‘z yo‘li bilan erishadi», deb ta’kidlashi turli konfessiya vakillarining yurtimizdagi diniy bag‘rikenglik tamoyillarini qo‘llab-quvvatlashidan dalolat beradi.

O‘zbekistonda faoliyat olib borayotgan konfessiya vakillari turli e‘tiqodda bo‘lgan fuqarolar o‘rtasidagi totuvlik va do‘stlik rishtalarini mustahkamlashda o‘z hissalarini qo‘shmoqdalar. Bugungi kunga qadar yurtimizda bag‘rikenglikning ijtimoiy mohiyati, namoyon bo‘lish shakllari, jamiyat taraqqiyotini ta’minlashdagi o‘rni va ahamiyati kabi masalalarga bag‘ishlangan bir qancha tadqiqotlar amalga oshirilmoqda.



IJODIY FAOLIYAT

Mazkur matndagi hikoyani tinchlikparvarlik va bag‘rikenlgik tamoyillari bog‘lang.

Elchi Kastiliya qiroli huzuriga tashrif buyurib, Temurbekning maktubu sovg‘alarini, qimmatbaho toshlar va odatga ko‘ra, u yuborgan kanizaklarni taqdim etdi. Ulug‘ davlatpanoh qiroli Temurbek yo‘llangan maktubi sovg‘alarni qabul qilib, uning yozma va og‘zaki aytib yuborgan so‘zlarini tinglagach, do‘stlik munosabatlarini mustahkamlash niyatida munosib-sovg‘a salomlarni tayyorlash va yuborishni buyurdi. Ilohiyot magistri Fra Alfonso Poes de Santa Mariya, Rui Gonsales de Klavixo va qirolning shaxsiy soqchisi Homes de Salazarni Temurbek huzuriga elchilikka, ular orqali esa o‘z maktubi hamda sovg‘alarini yo‘llashga qaror qildi.

Rui Gonsales de Klavixo «Samarqandga Amir Temur saroyiga sayohat» kundaligidan



O‘zbekistondagi konfessiyalar vakillarining o‘zaro hurmat asosida qurilgan munosabatlarini tarixiy jihatdan o‘rganish yurtimizda diniy bag‘rikenglik an‘analarini asrlar davomida shakllanganini ko‘rsatadi va bunday fazilatlarining yoshlar tafakkurida mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

Diniy soha mutaxassisleri o‘z faoliyatlarini din va davlat munosabatlaridagi asosiy jihat – bu dinning siyosatga aralashmasligi, har qanday din, birinchi o‘rinda ma‘naviy-axloqiy jihatlarni o‘z ichiga olishi haqida ma‘lumot beruvchi bilimlarga tayangan holda amalga oshirishi maqsadga muvofiqdir.

Mamlakatda tinchlik va barqarorlikka tahdid solishi mumkin bo‘lgan omillardan biri missionerlikdir. Qonunman qilinganiga qaramay, amalda mavjud bo‘lgan diniy bag‘rikenglik tamoyillariga zid, dinlararo nizolarga olib keluvchi missionerlar faoliyatini tahliliy o‘rganish ularga qarshi chora-tadbirlar ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

«Tolerantlik» tushunchasi bu nafaqat ma‘naviy burch, balki siyosiy va huquqiy ehtiyoj. Ilmiy manbalar o‘lkamizda qadim zamonlardanoq zardushtiylik, budda-



Bilimsiz kishilarning kongli hurofotga moyil boladi.

Abu Rayhon Beruniy



MA‘LUMOT UCHUN

Mamlakatimiz aholisi bugungi kunda 32 mln. dan ortiq bo‘lib, shulardan 80 % ini o‘zbek, 4,9 % ini tojik, 3,8 % ini rus, 3,6 % ini qozoq va 7,7 %ini boshqa turli millatlarga mansub kishilar tashkil etdi. Ko‘p millatli davlat ko‘p konfessiyalilikka asos bo‘ladi. Jami 130 dan ziyod millat va elat vakillari orasida islomdan tashqari xristianlik, yahudiylik, buddaviylik va boshqa konfessiyalarga e‘tiqod qiluvchilar ham bor.





«... biror qavm (kishilari)ni yoq-tirmaslik sizlarni ularga nisbatan adolatsizlik qilishga undamasin»

***Quroni karim
«Moida» surasi
8-oyat***

viylik, yahudiylik, nasroniylik kabi murakkab ideologik tizimga ega dinlar tinch-totuv faoliyat olib borganliklaridan dalolat beradi. Bunday holatni hozirgi O'zbekistondagi islom, xristian, yahudiy dinlari va boshqa konfessiyalarning o'zaro munosabatlari misolida ham ko'rish mumkin.

Ko'p millatli va ko'p konfessiyali mamlakatimizda millatlararo hamjihatlik va diniy bag'rikenglik sohasida olib borilayotgan izchil davlat siyosati turli millat hamda barcha diniy konfessiya vakillarining emin-erkin yashashlari uchun mustahkam asos yaratdi. Bugungi voqyelik buning yorqin isbotidir.

Konstitutsiya asosida qabul qilingan «Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida»gi qonunga muvofiq, «Davlat diniy konfessiyalar o'rtasidagi tinchlik va totuvlikni qo'llab-quvvatlaydi. Bir diniy konfessiyadagi dindorlarni boshqasiga kiritishga qaratilgan xatti-harakatlar (prozelitizm), shuningdek, boshqa har qanday missio-nerlik faoliyati man etiladi. Ushbu qoidaning buzilishiga aybdor bo'lgan shaxslar qonun hujjatlarida belgilangan javobgarlikka tortiladilar».



MA'LUMOT UCHUN

«Bag'rikenglik tamoyillari Deklaratsiyasi»dagi «tolerant» so'zi o'zbek tiliga «bag'rikenglik» deb tarjima qilinganidan keyin u tilimizda o'rnashib qoldi. Rus tiladi «terpimost» so'zi boshqachasiga aytgan-da «sinixoditelnost», ya'ni bag'rikenglik, kengfe'llik ma'nolarini anglatadi. Diniy soha haqida gap ketganida ruslar «veroterpimost» so'zini ishlatishadi. O'zbek tilida «diniy bag'rikenglik» iborasi aynan shunga adekvat hisoblanadi.



Markaziy Osiyodagi musulmon va boshqa konfessiyalarga mansublar o'rtasidagi munosabatlar ham siyosiy, ham maishiy darajada ikki asosiy xususiyatga asoslangan, bular o'zaro hurmat va bag'rikenglikdir. Bu munosabat har xil dinlar vakillarining murakkab tarixiy jarayonlar sinovlarini mardonavor yengib o'tishlari natijasida shakllangan. Mamlakatda tinchlik, taraqqiyot va farovonlik bo'lishidan barcha din vakillari manfaatdor bo'lib, ba'zi konfessiyalar vakillari yurtimizda va xorijda tashkil etilayotgan ma'naviy va ma'rifiy tadbirlarda respublikada diniy bag'rikenglik va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlash borasida amalga oshirilayotgan islohotlarni qo'llab-quvvatlab kelmoqdalar. Bunday munosabat davlat tomonidan ham taqdirlanmoqda. Mitropolit Vladimirning «Do'stlik» ordeni bilan mukofotlangani buning yorqin dalilidir.

Respublikada diniy bag'rikenglik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash yo'lida mamlakatimizdagi turli konfessiya vakillari ham aholida diniy bag'rikenglik madaniyatini kamol toptirish yo'lida ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar tashkil etib kelmoqdalar. Shuningdek, mamlakatda dinlararo totuvlikni qo'llab-quvvatlash hamda turli nizo va murakkabliklarni keltirib chiqaruvchi mis-



Uning oyatlaridan (yana biri) – U zot osmonlar va yerni yaratishi va sizlarning tillaringiz va ranglaringizni xilma-xil qilib qo'ygandir. Albatta bunda barcha olamlar uchun oyat-ibratlar bordir.

Qur'oni karim. «Rum» surasi 22-oyat



IJODIY FAOLIYAT

Mazkur matndagi «U inson emasmi?» iborasini siz qanday tushundingiz?, insoniylik, odamiylik deganda nimani tushunasiz?

«Nabiy (alayhis-salom) olidan janoza olib o'tildi. Shunda u zot o'rinlaridan turdilar. Odamlar: «Yo Rasululloh, bu yahudiyning janozasini» deyishdi. U kishi: «U inson emasmi?» dedilar.

Imom Buxoriy rivoyat





Konfessiyalararo
muloqot

sionerlik kabi xatti-harakatlarga qarshi amalga oshirilayotgan tadbirlarda faol qatnashmoqdalar. Ularning xalqaro anjumanlarda mamlakatimizda e'tiqod erkinligini ta'minlash, millatlararo va dinlararo totuvlikni barqarorlashtirishda amalga oshirilayotgan islohotlar haqidagi ma'ruzalari dunyo jamoatchiligining mazkur islohotlar bilan yaqindan tanishuvida muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Xulosa qilib aytish mumkinki, dinshunoslik va dunyo dinlari tarixi bilan bog'liq mavjud ma'lumotlardan dars jarayonida umumli foydalanish lozim. Bunda O'zbekiston va u bilan chegaradosh mintaqalarda diniy-mafkuraviy holatning shakllanishida islomdan tashqari xristianlik, yahudiylik, buddaviylik kabi dinlarning o'rnini mavjudligini hisobga olish maqsadga muvofiq. Dinlararo bag'rikenglik va millatlararo totuvlik kabi tamoyillarning ma'no-mohiyatini bugungi kunda mamlakatimizda olib borilayotgan ma'naviy-ma'rifiy, ta'lim-tarbiya ishlarining markaziga qo'yish, ularni yangi bosqichga ko'tarish, yosh avlodni har tomonlama mustaqil fikrlaydigan yetuk dunyoqarash egalari qilib tarbiyalash lozim. Buning uchun dinlararo hamjihatlikning huquqiy asoslarini mustahkamlashga e'tiborni qaratish talab etiladi.



MUSTAHKAMLASH UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

1. Diniy bag'rikenligik madaniyatini shakllantirish zaruratining vujudga kelishi qanday omillar bilan bog'liq.
2. Diniy bag'rikenglik islom dinida va milliy urf-odatlarimizda qanday talqin etiladi?
3. Mamlakatda tinchlik, barqarorlikni saqlashda bag'rikenglikning o'rnini qanday? Fikringizni misollar bilan asoslang.

27-§ O'ZBEKISTONDA DINIY TA'LIM



BUGUN DARSDA QUIYIDAGILAR BILAN TANISHASIZ:

1. O'zbekistonda diniy ta'limning tarixiy ildizlari.
2. O'zbekistonda faoliyat yuritayotgan madrasa va seminariyalar.

O'ZBEKISTONDA DINIY TA'LIMNING TARIXIY ILDIZLARI

Vatanimiz tarixida diniy ta'lim uzoq o'tmishga borib taqaladi. Ilk o'rta asrlardayoq yurtimizda keng miqyosda faoliyat yuritgan madrasalarda diniy bilimlar bilan bir qatorda dunyoviy bilimlar ham o'qitilgan. O'z davrida madrasalar, o'rta maxsus hamda oliy ta'lim vazifasini to'laqonli bajargan.

Toshkent, Buxoro, Samarqand, Xiva kabi shaharlar eng yirik ilm markazlari bo'lib, XV-XIX asrlarda bu yerlar butun musulmon olamining oliy ta'lim markazlari sifatida tan olingan.

Podshoh Rossiyasi istilosidan keyingi davrlarda madrasalar faoliyati sustlashdi. Ayrımlari yopilib ham ketdi.



YAQIN TARIXDA

XIX asr oxiriga kelib Buxoro amirligida 336, Xiva xonligida 132, Turkiston o'lkasida esa 348 ta madrasa ro'yxatga olingan edi.





«Yevropaga hayot bag'ishlagan nafaqat tabiat ilmlari, balki Islom madaniyati Yevropaga ilk nurini yuborganidayoq har tomonlama Yevropaga o'z ta'sirini o'tkazgan edi».

Robert Briffault «Insonni baholash» («The Marking Humanity»)

XIX asrning oxiri XX asrning boshlariga kelib, jadid maktablari faoliyati yuzaga keldi. Toshkent, Samarqand, Qo'qon shaharlari jadidchilik maktablarining markaziga aylandi.

1917-yilning boshlarida Turkistonda 100 ga yaqin yangi usul maktablari faoliyat yuritib, ularda 4 mingdan ortiq o'quvchi ta'lim olgan. Bu maktablarda islom dini asoslari bilan bir qatorda chet tili, fizika, kimyo, matematika, psixologiya, gigiyena, agronomiya, iqtisod, hisob-kitob kabi zamonaviy fanlar o'qitilgan.

Sovet Ittifoqi tuzilgach, din va madrasalarga qarshi ayovsiz kurash avj oldi. Biroq, Ikkinchi jahon urushi yillarida sovet davlati o'z siyosiy manfaatlari yo'lida dinga munosabatini bir oz yumshatdi.

1943-yilda Toshkentda O'rta Osiyo va Qozog'iston musulmonlari idorasi (SADUM) tashkil etilib, u O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Turkmaniston, Tojikiston Respublikalarining diniy tashkilotlari faoliyatini muvofiqlashtirishdan iborat bo'ldi.

1945-yilda Buxoroda Mir Arab madrasasi uzoq yillik tanaffusdan so'ng qayta ishga tushirildi. Keyinroq Toshkentdagi Baroqxon madrasasi faoliyatini boshlab, 1971-yilda u Imom Buxoriy nomli Toshkent islom instituti nomini oldi. 1990-yilga qadar Sobiq Sovet hududida mazkur ikki bilim yurtidan boshqa islomiy ta'lim



TARIXGA NAZAR

Mang'itlar hukmronligi davrida Buxoro amirligida ko'plab yirik inshootlar – Shayx Jalol darvozasi va honaqohi, (18 asr 2 yarmi), Domullo Tursunjon madrasasi (1796-97), Xalifa Xudoydod ansambli (1777-1855), Chorminor (1807), Amir madrasasi (XX asr boshlari), Sitotrai Mohi Xosa (19-20 asr boshlari) va boshqa bino va inshootlar barpo etildi.

muassasalari bo‘lmagan. Ular asosan SADUM huzurida masjid imomlarini tayyorlashga ixtisoslashgan.

O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikni qo‘lga kiritgandan so‘ng diniy ta‘lim sohasiga ham alohida e‘tibor qaratildi. Davlat ro‘yxatidan o‘tgan madrasalar diniy-madaniy obyektlar O‘zbekiston Musulmonlari idorasi tasarrufiga topshirildi. Bugungi kunda yurtimizda quyidagi diniy ta‘lim muassasalari faoliyat olib bormoqda:

Imom Buxoriy nomidagi Toshkent islom instituti (Toshkent sh.) –1971-yil 1-oktyabrda tashkil etilgan bo‘lib, Baroqxon madrasasi binosida joylashgan. Bugungi kunda institut Hazrati Imom (Hastimom) me‘moriy majmuasi tarkibidadir.

«Mir Arab» o‘rta maxsus islom bilim yurti (Buxoro sh.) — Shayx Said Abdulla al-Yamani tomonidan Amir Ubaydullaxon mablag‘lariga 1530-1536-yillarda barpo etilgan.

«Mir Arab» oliy madrasasi (Buxoro vil.) – O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning tashabbusi bilan 2017-yilda tashkil etilgan. Mazkur oliy ta‘lim muassasasi, Buxoro viloyati Kogon tumanidani Bahoudin Naqshband ziyoratgohi hududida joylashgan.

«Ko‘kaldosh» o‘rta maxsus islom bilim yurti (Toshkent sh.) — Madrasa 1569-1570-yillarda Baroqxon tomonidan qurdirilgan. 1999-yilda madrasa O‘rta maxsus bilim yurti sifatida qayta ochildi.

«Sayyid Muhyiddin Maxdum» o‘rta maxsus islom bilim yurti (Andijon vil.) — 1992-yil Andijon viloyati Oltinko‘l tumani Jalabek qishlog‘ida barpo etilgan.

Mulla Qirg‘iz Oxund madrasasi – 1914-1915-yillarda Namangan viloyatida Atoulloxon tomonidan barpo etilgan. 2014-yilda «Hidoya» nomi bilan o‘rta maxsus islom bilim yurti sifatida qayta tashkil etilgan.





«Ey, farzand ilm moldan yaxshidir, ilm seni qo‘riqlaydi, sen esa molni qo‘riqlaysan. Ilm hukm chiqazadi, mol esa hukmga bo‘ysinadi. Molni sarflash bilan kamayadi, ilmni sarflash bilan ziyoda bo‘laveradi».

Ali ibn Abu Tolib

«Faxriddin ar-Roziy» o‘rta maxsus islom bilim yurti — 1992-yilda Xorazm viloyatining Xonqa tumani «Xudoyquli Eshon bobo» masjidi binosida o‘z faoliyatini boshlagan. 1994-yili Urganch shahrida joylashgan «Doshqinjon bobo» tarixiy binosiga ko‘chirilgan.

«Xoja Buxoriy» o‘rta maxsus islom bilim yurti — 1992-yilda Qashqadaryoning Kitob tumanida tashkil etilgan. Madrasaga Saidahmad Vali Kulohdo‘z Xoja Buxoriy nomi berilgan.

Muhammad Beruniy nomidagi Islom o‘rta-maxsus bilim yurti — 1992-yili Qoraqalpog‘iston Respublikasi poytaxti Nukusda ochilgan. Bilim yurti Nukusdagi «Imom Eshon» jome‘ masjidi binosida joylashgan.

«Jo‘ybori kalon» ayol-qizlar o‘rta maxsus islom bilim yurti (Buxoro sh.) — XVII asr oxiri – XVIII asr boshlarida Buxoro hokimi Abdulazizxon farmoni bilan barpo qilingan. Madrasa 1992-yilda faoliyatini qayta yo‘lga qo‘ygan.



IJODIY FAOLIYAT

Berilgan matnni o‘qing va quyidagi savollarga javob bering.

1. Islom dinida ilm-fanga e‘tibor berishdan va targ‘ib etishdan qanday maqsadlar ko‘zlangan?
2. Ilm-fan rivojining qo‘llab-quvvatlanishi o‘zning qanday natijalarini bergan?

Dunyoda birinchi kasalxonada 707-yilda musulmonlar tomonidan (davlat tarafidan moliyalashtirilgani uchun uni hozir «Byudjet tashkiloti» deb nomlashgan bo‘lar edi) asos solindi. Mazkur kasalxonada hamshiralar xizmat ko‘rsatishi yo‘lga qo‘yildi va tibbiyot institutlari faoliyat ko‘rsata boshladi. Ko‘p asrlar mobaynida aynan musulmon shifokorlari ko‘z kasalliklarini tekshirish va davolash bo‘yicha mutaxassislar hisoblanganlar.



«Xadichai Kubro» ayol-qizlar oʻrta maxsus islom bilim yurti (Toshkent sh.) — 1993-yili oʻz faoliyatini boshladi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan 2017-yilda Buxoro va Termiz davlat universitetlarida Islom tarixi va manbashunosligi taʼlim yoʻnalishi ochildi. Shuningdek, Samarqandda ilohiyot va hadisshunoslik, Buxoroda tasavvuf, Qarshi shahrida aqoid, Margʻilonda islom huquqi ilmiy maktablari tashkil etildi.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yilning 16 aprelidagi "Diniy-maʼrifiy soha faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida"gi farmoniga kora Oʻzbekiston musulmonlari idorasining Oʻzbekiston islom akademiyasi va Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Toshkent islom universiteti negizida Oʻzbekiston xalqaro islom akademiyasini tashkil etildi.



MA'LUMOT UCHUN

Meʼmor Ismoil ibn Tohir Mahmud Isfahoniy Mirzo Ulugʻbek buyurtmasi bilan 1417-yilda Buxoroda madrasa qurishni boshlagan. Madrasaning yogʻoch darvozasiga: «Ilmga intilmoq har bir muslim va muslima uchun farzdir», degan hadisi sharifni arab tilida naqshinkor yozuvlar bilan bitgan. Darvozaning temir halqasiga hukmdor Mirzo Ulugʻbek ruhiyatiga xos boʻlgan ushbu jumalarni olimga qattiq mehr qoʻygan yosh usta meʼmorlardan biri yozib qoldirgan: «Ilm durdonalaridan bahramand boʻlgan odamlarga Alloh taolo rahmat eshigini ochgay».



Farmonga ko‘ra O‘zbekiston xalqaro islom akademiyasi:

O‘zbekiston musulmonlari idorasi va O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Din ishlari bo‘yicha qo‘mita muassisligidagi

Qur‘on ilmlari, hadis, islom huquqi, aqida, tasavvuf, islom iqtisodiyoti va moliyasi,

xalqaro munosabatlar, xorijiy tillar (arab, fors, ingliz, rus, urdu, turk va b.) va

boshqa xalqaro miqyosda ehtiyoj mavjud bo‘lgan sohalar bo‘yicha malakali kadrlarni tayyorlashga,

o‘rta maxsus, oliy ta‘lim, oliy ta‘limdan keyingi ta‘lim,

malaka oshirish bosqichlarida uzluksiz ta‘limning yaxlit tizimini tashkil etishga va ilmiy merosni chuqur tadqiq qilish va asrab-avaylashga,

diniy va dunyoviy bilim berishga ixtisoslashgan yetakchi ta‘lim va ilmiy-tadqiqot muassasasi hisoblanadi;

respublikadagi barcha islom ta‘lim muassasalari faoliyatini o‘quv-me‘yoriy va o‘quv-uslubiy jihatdan ta‘minlash hamda muvofiqlashtirishni amalga oshiradi;



MA‘LUMOT UCHUN

Xalqaro maorif byurosining so‘nggi ma‘lumotlariga ko‘ra, Saudiya Arabistoni va Yaman bugungi kunga kelib diniy ta‘lim uchun eng ko‘p o‘quv soatlari ajratiladigan mamlakatlar hisoblanadi. Jumladan, diniy ta‘lim uchun umumta‘lim maktab o‘quv dasturining dastlabki 6 yilida Saudiya Arabistonida 1458 soat (shu davrgacha bo‘lgan umumiy o‘quv soatlarining 31 foizi), Yamanda esa 1104 soat (shu davrgacha bo‘lgan umumiy o‘quv soatlarining 28 foizi) ajratiladi. Ayni paytda, ushbu ko‘rsatkichlarning boshqa istalgan mamlakatdagiga nisbatan uch baravar yuqori ekanini ham alohida ta‘kidlash joiz.

Manba: www.islamcenter.uz





O‘zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti ma-
blag‘lari va qonunda taqiqlanmagan boshqa manbalar
hisobidan moliyalashtiriladi;

huquq va majburiyatlar bo‘yicha qayta tashkil etil-
layotgan O‘zbekiston islom akademiyasining hamda Va-
zirlar Mahkamasi huzuridagi Toshkent islom universite-
tining huquqiy vorisi hisoblanishi belgilab berilgan.

Shuningdek, mazkur farmonga ko‘ra O‘zbekiston
xalqaro islom akademiyasi bitiruvchilariga umumta‘lim
maktablari, o‘rta maxsus va oliy ta‘lim muassasalarida
sohaga tegishli fanlar bo‘yicha pedagogik faoliyat bilan
shug‘ullanish huquqi belgilab qo‘yildi.

Yurtimizda Rus Pravoslav va protestantlikka oid
To‘liq injil xristianlari cherkovlarining diniy semina-
riyalari ham faoliyat olib bormoqda.

Mustaqillik davrida O‘zbekistonda islom dini bi-
lan bir qatorda boshqa diniy konfessiyalarning ta‘lim
muassasalari ham faoliyat ko‘rsatishlariga imkoniyatlar
ochildi. Xususan, 1998-yildan Pravoslav hamda Protes-
tant seminariyalari faoliyat ko‘rsata boshladi.

Rus pravoslav cherkovining Toshkent diniy seminariyasi besh yillik muddatga mo'ljallangan ta'lim muassasasi hisoblanadi. U yerda kelajakda rus pravoslav cherkovining Markaziy Osiyo mintaqasidagi va boshqa yeparxiyalarida ishlash imkoniyatiga ega bo'lgan diniy xizmatchilar va oliy diniy ma'lumotli mutaxassilar ta'lim oladilar.

Agar chor Rossiyasi davrida Toshkentdagi diniy seminariyalarni hisobga olinmasa, Toshkent diniy seminariyasining tarixi unchalik katta muddatni o'z ichiga olmaydi.

1990-yilda Arxierey rahnamoligida ikki yillik ta'limga mo'ljallangan Toshkent diniy bilim yurti ochilgan. Avvalda hech qanday bazaga ega bo'lmagan Rus pravoslav cherkovining Toshkent diniy bilim yurti tezda oyoqqa turdi. Mashg'ulotlar uchun joy topildi, doimiy o'qituvchilar tarkibi shakllandi, talabalar esa turar joy va issiq ovqat bilan ta'minlandi.

1998-yilga kelib, O'zbekiston Respublikasi hukumatining sa'y-harakatlari bilan qator binolar, bugungi kunda Svyato-Usnensk soboriga tegishli bo'lgan hududlar ajratib berildi. Shundan so'ng Toshkent va O'rta Osiyo yeparxiyasi idorasi to'laqonli oliy ma'lumotli diniy xizmatchilarni chiqara oladigan Diniy seminariya tashkil etildi.



MUSTAHKAMLASH UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

1. O'zbekiston hududidagi eng yirik ilm markazlari qaysilar?
2. Sovet Ittifoqi davrida yurtimizda qanday diniy ta'lim muassasalari faoliyat yuritgan?
3. Mustaqillikdan so'ng diniy ta'lim sohasida qanday islohotlar amalga oshirildi?
4. Yurtimizda qanday noislomiy diniy ta'lim muassasalari mavjud?



QO'SHIMCHA O'QISH UCHUN

Amir Shohmurod barcha tashlab qo'yilgan vaqf mulklarni («diniy fondlarni») ulardan tushadigan soliq va boshqa majburiy to'lovlar hisobidan barcha eski madrasa, masjidlar, honaqolar, maktablar, mozorlarni qayta tikladi hamda yangi madrasa va masjidlar qurilishida shaxsan o'zi bosh-qosh bo'ldi. Madrasa mudarrisleri, muftiylar, imomlar, qozilar va boshqa diniy mansablarga tayinlashda ularning shariat huquqiy normalariga amal qilish darajasini, ularning huquqiy bilimlarini va huquqiy savodxonligiga qarab lavozimga tayinlar edi. O'z sohasida ko'p yil ishlagan, shariat huquqi normalarini o'sha davr talabi darajasida bilmagani qozilar, imomlar, muftiylar hamda madrasa mudarrisleri Amir Shohmurodning farmoni bilan o'z lavozimidan ozod etildi. U shariat huquqi normalarini chuqur o'zlashtirgan madrasa talabalariga soliqlar hisobidan qo'shimcha talabalik haqlari berish bilan madrasa talabalarini qo'llab-quvvatlar edi. U nafaqat o'zining islom huquqi normalarini keng ta'lim jarayonida isloh ettirdi, balki butun Buxoro amirligining barcha viloyatlarida islom huquqi normalarini bilishlikni amalda talab etdi va uning uchun ulkan imtiyozlar va sovg'alarni va'da qildi. Tarixnavis olim Xumuliyning ta'kidlashicha, Amir Shohmurod «butun shaharga va Buxoro amirligining barcha viloyatlariga buyuk olimlarning va haqiqiy islom huquqi normalariga asoslangan odatlarning (muh tasib) barcha aholini masjid va madrasalarga yig'ib, ularga islom huquqi normalarini, majburiyatlarni tushuntirishni, ularning shar'iy huquqiy bilimlari darajasini yanada oshirishni viloyat hokimlaridan talab qildi».



GLOSSARIY

Altar – (lot. «baland») xristian cherkovida ibodatxonaning mehrob va minbar oʻrnatilgan eng baland qismi.

Apokalipsis (Vahiyнома) – «Yangi Ahd»ning tarkibiy qismi boʻlib, uni «Injil» mualliflaridan biri Ioann ilohiy ilhom orqali yozgan, deb eʼtiqod qilinadi.

Aqida – arab tilida biron narsani bir-biriga bogʻlash maʼnosini anglatadi. Istilohda esa aqoid ilmining mashhur nomlaridan biri.

Vajib – Hanafiy mazhabi taʼlimotiga koʻra, Qurʼoni karimda toʻgʻri-dan-toʻgʻri buyruq kelmagan holda bajarilishi shart boʻlgan amallarga nisbatan ishlatiladi.

Diakon (yunoncha — xizmatchi) – xristian cherkovlaridagi eng quyi ruhoniylilik darajasi.

Yepiskop – (qad. yunon. «nazorat qiluvchi») koʻp xristian cherkovlarida – oliy ierarx. Barcha arxiereylarning (patriarx, mitropolit, arxiepiskop) umumlashgan nomi.

Zakot – (arab. «tozalanish, poklanish») islomning besh ruknidan biri. Mol-mulk hisobiga (muayyan miqdorga) yetgach, uning qirqdan biri (2,5 %) kambagʻallar foydasiga sadaqa sifatida beriladi.

Ikona – xristianlikdagi avliyolar portreti tushirilgan rasmlar. Ular cherkovlarda ibodat buyumi boʻlib xizmat qiladi.

Indulgensiya – katolik cherkovi tomonidan dindorlarga qilingan yoki qilinishi mumkin boʻlgan gunohlarni kechirish haqida beriladigan guvohnoma.

Kalom – soʻz, nutq maʼnosini bildiradi. Moʻtaziliylar paydo boʻlgandan keyin aqida ilmining nomi «kalom» deb atala boshlangan.

Kardinallar kollegiyasi – Rim katolik cherkovidagi oliy kengash.



Karomat – (arab. «ulug‘lik, buyuklik») islom ta’limotiga ko‘ra, Alloh tomonidan uning do‘stlari – avliyolarga ato etiladigan sehrdan farqli g‘ayrioddiy qudrat.

Kirxa (nemischa – «cherkov») – lyuteran cherkovlarining nomi.

Kosmogoniya – astronomiyaning osmon jismlari, ularning paydo bo‘lishi va o‘zgarishlari haqidagi bo‘limi. Bu yerda osmon jismlarini ilohiylashtirish.

Kostel (polyakcha, chexcha. – «cherkov») – Rim katolik cherkoviga qarashli ibodatxonalarga nisbatan ishlatiladigan atama.

Meditatsiya – (lot. «fikrlash, o‘ylash») shaxsning ruhiy faoliyatga chuqur berilish holati.

Mistitsizm – (qad. yunon. «yashirin, sirli») ilohiyot olami bilan bevosita muloqot qilish mumkinligi haqidagi ta’limot.

Mitropolit – (qad. yunon. «bosh shahar, poytaxt, mitropoliya odami») pravoslav cherkovining poytaxt shaharlardagi oliy ruhoniyluk unvoni.

Modernizm – dinni hozirgi zamon voqeligiga moslashtirishni yoqlab chiquvchi oqim.

Monoteizm – (qad. yunon. «mono» – «yagona», «teo» – «ilohiyot») yakkaxudolik.

Murid – (arab. «xohlovchi») so‘fizm yo‘liga kirib, murshidga qo‘l bergan shogird.

Murshid – (arab. «to‘g‘ri yo‘lga boshlovchi») so‘fizm yo‘liga kirganlarni hidoyatga boshlovchi ustoz, shayx.

Mutaassiblik – o‘z g‘oyasini «to‘g‘ri» deb, boshqacha fikr egalarini tan olmaslik va ularni buzg‘unchilikda ayblash.

Mushrik – ko‘p xudolikda ayblangan odam.

Oyat – (arab. «belgi; mo‘jiza») Qur‘on suralarini tashkil etuvchi qism, «jumlar».



Papa – katolik oqimining bosh ruhoniysi.

Patriarx – (qad. yunon. «ota, asos soluvchi») ortodoksal cherkovdagi (pravoslavie) oliy diniy martaba bo‘lib, undagi 14 ta avtokefal – mustaqil cherkovlar boshliqlari shu nom bilan ataladilar.

Politeizm – (qad. yunon. «poli» – «ko‘p», «teo» – «xudo») ko‘p xudolik.

Sahih hadis – (arab. «sog‘lom; to‘g‘ri») olimlar tarafidan ishonchli, to‘g‘ri deb topilgan hadis.

Sunna – islomda «Payg‘ambar yo‘li».

Tavakkul – tasavvuf ta’limotiga ko‘ra, o‘z irodasini Allohga ishonib topshirish.

Tafsir – (arab. «bayon qilish») Qur‘on oyatlariga o‘ziga xos ravishda ma’no berish.

Terrorizm (fr. «qo‘rqitish») o‘z fikrini zo‘ravonlik yo‘li bilan boshqalarga o‘tkazish. Bu yo‘lda suiqasd, qo‘poruvchilik kabi usullardan foydalaniladi.

Tobe’in – (arab. «ergashuvchilar») Payg‘ambar sahobalarini ko‘rgan va ularga ergashgan kishilar.

Traditsionalizm – an’anachilik. Dindagi ratsionalizmga qarshi o‘laroq, naql (taqlid) tamoyiliga asoslanuvchi oqim.

To‘liq injil xristianlari — protestantlikdagi eng yirik yo‘nalishlardan biri bo‘lgan pyatidestyaniklikning ikkinchi nomi. Faqih – fiqh ilmi-ning bilimdoni.

Fanatizm – mutaassiblik.

Fatvo – fiqhning dinda paydo bo‘lgan yangi muammolarni Qur‘onga zid kelmaydigan ravishda hal qilib chiqargan hukmi.

Fiqh – (arab. «tushunish») shariat qonun-qoidalarini o‘rganuvchi fan.

Fundamentalizm – ma’lum din vujudga kelgan ilk davriga qaytish va bu yo‘l bilan zamonaning barcha muammolarini hal qilish mumkin degan fikrni ilgari surish ta’limoti.



Evolutsionizm – dinshunoslikda din ham dunyoning shakllanishi kabi bosqichma-bosqich soddadan murakkabga qarab rivojlangan degan g‘oyani ilgari suruvchi ta‘limot.

Ekstremizm – o‘z maqsadi yo‘lida turli haddan ortiq keskin tadbir-choralar ko‘rishga tarafdorlik.

Yahve – yahudiylik ta‘limotiga ko‘ra, dunyolarni yaratuvchi yagona qudratli Xudo.

Yahudo – Ya‘qub payg‘ambarning farzandlaridan biri. Uning avlodlari «yahudiyalar» deb ataladi.

Yasht – Avestoning 1-qismi.

Qudsiy hadis – Ma‘nosi Alloh taolodan bo‘lib, aytilishi, ya‘ni lafzi Rasulullohdan bo‘lgan hadislar.

Hadis – (arab. «yangi; so‘z») Muhammad (a.s.) payg‘ambarning aytgan so‘zlari, qilgan ishlari haqidagi rivoyatlar.

Haniflik – islomdan avval Arabiston yarim orolida mavjud bo‘lgan yakkaxudolik g‘oyasi.

Harom – islom ta‘limotiga ko‘ra, inkor qilib bo‘lmaydigan darajada qat‘iy dalillar bilan bajarilishi ta‘qiqlangan amal.



Mundarija

1-§. O‘zbekistonda xavfsizlik va barqarorlik muhitini shakllantirish	3
2-§. Dinshunoslikdagi zamonaviy tendensiyalar	9
3-§. Davlat va din munosabatlari	17
4-§. Din va ijtimoiy hayot.....	22
5-6-§. Markaziy Osiyo dinlari.....	29
7-§. Jahon dinlari manbalari. Buddaviylik va xristianlik.....	35
8-9-§. XX-XXI asrlarda islom	39
10-11-§. XX-XXI asrlarda islom dinidagi oqimlar va sektalar	45
12-13-§. O‘zbekistonning xalqaro terrorizm va ekstremizmga qarshi kurashdagi o‘rni.....	55
14-15-§. XX-XXI asrlarda tariqatchilik	63
16-17-§. XX-XXI asrlarda din va madaniyat	70
18-19-§. XX-XXI asrlarda diniy an‘ana va marosimlar	81
20-21-§. Zamonaviy axborot tarmoqlari va din omili	88
22-23§. XX-XXI asrlarda dunyoning konfessional manzarasi.....	101
24-§. XX-XXI asrlarda missionerlik va prozeletizm.....	113
25-§. Diniy bag‘rikenglik madaniyati va konfessiyalararo muloqot	120
27-§. O‘zbekistonda diniy ta’lim	129
Takrorlash uchun test savollar	136
Glossariy	139



Zohidjon Mahmudovich ISLOMOV,
Durbek Obidjonovich RAHIMJONOV,
Jasur Xotamjonovich NAJMIDDINOV,
Nargiza Qamariddinovna ISMATOVA

O'quv nashri

DUNYO DINLARI TARIXI

O'rta umumta'lim maktablarining 11-sinflari va o'rta maxsus,
kasb-hunar ta'limi muassasalari uchun darslik

Birinchi nashr

Toshkent — «Yangiyo'l poligraf servis» — 2018

Nashriyot litsenziyasi AI №185, 10.05.2011.

Muharrir J. Azimov
Texnik muharrir M. Riksiyev
Musahhah A. Toshpo'latov
Rassom M. Riksiyev

Original-maketdan bosishga ruxsat etildi 26.10.2017.
Bichimi 70x90 1/16. «Times New Roman» garniturasi. Ofset qog'ozi.
Ofset bosma usulda bosildi.
Bosma tabog'i 9,0. Sh. b. t. 10,53.
Nusxasi 469363.
Buyurtma № 4740.

«O'qituvchi» NMIU bosmaxonasida chop etildi.
100206, Toshkent sh., Yunusobod tumani, Yangishahar ko'chasi, 1-uy.



Ijaraga berilgan darslik holatini ko'rsatuvchi jadval

T/r	O'quvchining ismi va familiyasi	O'quv yili	Darslikning olingandagi holati	Sinf rahbari-ning imzosi	Darslikning topshiril-gandagi holati	Sinf rahbari-ning imzosi
1						
2						
3						
4						
5						
6						

Darslik ijaraga berilib, o'quv yili yakunida qaytarib olinganda yuqoridagi jadval sinf rahbari tomonidan quyidagi baholash mezonlariga asosan to'ldiriladi:

Yangi	Darslikning birinchi marotaba foydalanishga berilgandagi holati.
Yaxshi	Muqova butun, darslikning asosiy qismidan ajralmagan. Barcha varaqlari mavjud, yirtilmagan, ko'chmagan, betlarida yozuv va chiziqlar yo'q.
Qoniqarli	Muqova ezilgan, birmuncha chizilib, chetlari yedirilgan, darslikning asosiy qismidan ajralish holati bor, foydalanuvchi tomonidan qoniqarli ta'mirlangan. Ko'chgan varaqlari qayta ta'mirlangan, ayrim betlariga chizilgan.
Qoniqarsiz	Muqovaga chizilgan, yirtilgan, asosiy qismdan ajralgan yoki butunlay yo'q, qoniqarsiz ta'mirlangan. Betlari yirtilgan, varaqlari yetishmaydi, chizib, bo'yab tashlangan. Darslikni tiklab bo'lmaydi.